ئاتا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى -روييۇڭ سامان بولماس.

يېڭى ھايات

НОВАЯ ЖИЗНЬ

1991
ۋىل
2
ئىيۇل
سېشەنبە
№ 78
(3071)

باھاسى
4 تىيىن

گېزىت 1970- ۋىلى 1- يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ. ھەپتىسىگە ئۈچ قېتىم سېشەنبە، پەيشەنبە
شەنبە كۈنلىرى چىقىدۇ.

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سەياسىي گېزىت «ئۇيغۇر ئاۋازى»نىڭ قوشۇمچىسى.

س.س.ج.ئى پرېزىدېنتىنىڭ پەرمانى

ئاگرار-سانائەت كومپلېكسى كارخانىلىرى، تەشكىلاتلىرى ۋە بىرلەشمىلىرىنىڭ 1991- ۋىلى ۋالىيۇتا رېسۇرسلىرىنى پايدىلىنىش-نىڭ تەرتىۋىنى ئۆزگەرتىش توغرىلىق

ئاگرار- سانائەت كومپلېكسى كارخانىلىرىنىڭ، تەشكىلاتلىرىنىڭ ۋە بىرلەشمىلىرىنىڭ ماددىي- تېخنىكىلىق بازىسىنى تەرەققىي ئەت-كۈزۈش ۋە يېزا ئىگىلىگى مەھسۇلاتىنى يېتىشتۈرۈشنى ھەم ئوزۇق-تۈلۈك مەھسۇلاتلىرىنى ئىشلەپ چىقىرىشنى كۆپەيتىش ئۈچۈن ياخشى شارائىت يارىتىش مەخسىتىدە **توختام قىلىمەن:**

1. س.س.ج.ئى پرېزىدېنتىنىڭ 1990- ۋىلى 2- نويابىردىكى «1991- ۋىلدا ۋالىيۇتا رېسۇرسلىرىنى پايدىلىنىشنىڭ ئالاھىدە تەر-تىۋى توغرىلىق» پەرمانىنىڭ (س.س.ج.ئى خەلق دېپۇ-تاتلىرى س.س.ج.ئى ۋېرخوۋنوي سوۋېتى ۋېدوموستىسىدا، 1990- ۋىل، №45، س.ت 978) 3- ماددىسىنى قىسمەن ئۆزگەرتكەن ھالدا، س.س.ج.ئى-نىڭ تاشقى ئەرزىنىڭ تۆلىنىشىنى تەمىنلەش ئۈچۈن مەجبۇرىي سېتىلىشقا تېگىشلىك مەھسۇلاتنى (ئىشلارنى، خىزمەتلە-رنى) ئېكسپورتقا چىقىرىشتىن ئېلىنغان ۋالىيۇتا پايدىسى مىقدارىنىڭ مۇلۇك شەكلىدىن، قايسى ئىدارىگە ۋە تېررىتورىيەگە تەئەل-لۇقلۇقىدىن قەتئىي نەزەر ئاگرار- سانائەت كومپلېكسى كارخانىلى-رى، تەشكىلاتلىرى ۋە بىرلەشمىلىرى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ چەت ئەلدىن تېخنولوگىيەلەرنى، يېزا ئىگىلىگى مەھسۇلاتىنى ساقلاش ۋە قايتا ئىشلەش ئۈچۈن تېخنولوگىيەلىك جابدۇقلارنى، ئۇلارنىڭ زاپاس قىسىملىرىنى، يېزا ئىگىلىك زىرائەتلىرى ئۇرۇغىنى، نەسىللىك يېزا ئىگىلىگى مېلىنى، ئوسۇملۇكلەرنى ساقلاش ۋاسىتىلىرىنى، ۋېتېرىنا-رىيە دورىلىرىنى، قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرىنى ۋە كونسترۇكسىيەلە-رىنى ئىشلەپ چىقىرىش ئۈچۈن جابدۇقلارنى سېتىۋېلىش ئۈچۈن كېتىدىغان ۋالىيۇتا خىراجىتىنىڭ مىقدارىنىڭ تۆۋەنلىگىدىن بەلگۈلەنسۇن.

س.س.ج.ئى مىنىستىرلار كابىنېتى موشۇ پەرماننىڭ ئەمەلگە ئا-شۇرۇلۇشىنى تەمىنلىسۇن.

2. موشۇ پەرمان چىققان كۈندىن تارتىپ كۈچكە كىرگۈزۈلسۇن.

سوۋېت سوتسىيالىستىك جۇمھۇرىيەتلەر ئىتتىپاقىنىڭ پرېزىدېنتى
م. گورباچېۋ.

موسكۋا، كرېمل، 1991- ۋىل، 27- ئىيۇن.

قازاقستان كومپارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىدىكى ئۇچرىشىش

سوۋېت مەدەنىيەت فوندىنىڭ تەكلىۋىگە بىنائەن ئالمۇتىدا مەدە نىيەت ۋە سەنئەت خادىملىرى پۇتكۇل ختاي قېدېراتسىيەسىنىڭ دېلېگاتسىيەسى بولۇۋاتىدۇ، دېلېگاتسىيەگە ئاتاقلىق ئەدەبىي تەن-قىتچى ۋە سەنئەتشۇناس، ختاي كومپارتىيەسى مەركىزىي كوم-تېتى تەرغىبات بولۇمى ۋە ئەدەبىيات- سەنئەت بولۇمچىسىنىڭ باشلىغى لى سۇن رەھبەرلىك قىلىۋاتىدۇ.

27- ئىيۇندا دېلېگاتسىيەنى قازاقستان كومپارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ كاتىبى ئو. ژ. ژەنبېكوۋ قوبۇل قىلدى. ئۇ مېھمانلارغا پارتىيەنىڭ ھازىرقى سوۋېت جەمىيىتىدىكى ئورنى ۋە رولى، قازاق-ستان كوممۇنىستلىرىنىڭ جۇمھۇرىيەت پارلامېنتىدىكى پائالىيىتى، بارلىق دەرىجىلەردىكى سوۋېتلەر، ئەمگەك كوللېكتىۋلىرى، قازاق-ستان كومپارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتى ئىشلەپ چىققان ئىدېولو-گىيەلىك ئىش كونسېپسىيەسىنىڭ لايىھىسى توغرىلىق سۆزلەپ بەر-دى، كونسېپسىيە لايىھىسى يېقىندا ئۆتكۈزۈلىدىغان پلېنۇمدا مۇھا-كىمىگە تەكلىپ قىلىنىدۇ.

جۇمھۇرىيەتتە مەدەنىيەت ۋە خەلققە بىلىم بېرىش ساھالىرىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشكە ئالاھىدە دىققەت بولۇندى. تىللارنى تەرەق-قىي ئەتكۈزۈشكە، جۇمھۇرىيەتنىڭ تۈرلۈك رېگىونلىرىدا غۇژمەك ياشاۋاتقان بارلىق خەلقلەرنىڭ ئەنئەنىلىرىنى تىكلەشكە، ياشلارغا ئەخلاقىي- ئېستېتىكىلىق تەربىيە بېرىشكە چوڭ غەمخورلۇق قىلىنى-ۋاتىدۇ.

دېلېگاتسىيەنىڭ رەھبىرى ئۆز نۆۋىتىدە ختاي ئەدەبىياتى ۋە سەنئىتىنىڭ ئەھۋالى، مەملىكەتنىڭ مەدەنىي ھاياتىدا پەيدا بولۇۋات-قان مۇئەممالار، ئۇلارنى ھەل قىلىشقا كوممۇنىستلارنىڭ ھەسسە قوشۇۋاتقانلىغى توغرىلىق سۆزلەپ بەردى.

سوھبەتتە قازاقستان كومپارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتى ئىدېو-لوگىيە بولۇمىنىڭ باشلىغى ق. س. سۇلتانوۋ، سوۋېت مەدەنىيەت فوندى قازاقستان فوندىنىڭ رەئىسى س. ئا. مەمبېيېۋ قاتناشتى.

(قاز تاگ).

قازاقستان س.س.ج ئالىي كېڭىشى سېسسىيەسىدە

قازاقستان س.س.ج ئالىي كېڭىشىنىڭ سېسسىيەسىدە 27- ئىيۇن كۈنى ئوتكۈزۈلگەن ئالىي كېڭەشنىڭ ئەتىگەنلىك مەجلىسىدە جۇمھۇرىيەت كونستىتۇت-سىيەسىگە (ئاساسىي قانۇنىغا) مۇۋاپىق قازاقستان س.س.ج پرېزىدېنتى ن. ئە. نازارباييېۋ ۋىللىق دوكلاد بە-لەن سۆزگە چىقتى. ئۇ جۇمھۇرىيەتنىڭ ئوتكەن ۋاقىت-تىكى ئىچكى ۋە تاشقى سەياسىتىنىڭ ئەڭ مۇھىم مە-سىلىلىرىگە، شۇنداقلا قازاقستاندا دولەت مۇلكىنى دولەت قارمىغىدىن ئېلىش ۋە ئۇنى ئاھالىغا بېرىش بويىچە بىرىنچى باسقۇچتىكى پروگراممىغا توختالدى. (دوكلاد مەتبۇئاتتا ئېلان قىلىنىدۇ).

پرېزىدېنت پارلامېنتارىيلارنىڭ كويلىگەن سوئاللى-رىغا جاۋاپ بەردى.

ئاندىن كېيىن باشلانغان مۇنازىرىلەرگە دېپۇتاتلار س. ت. تەكېژانوۋ، ب. د. بېلىك، ئا. ف. كوزلوۋ، ك. ئى. ناغمانوۋ، ئو. ژ. ژەنبېكوۋ، ك. ژ. يېرېژېپوۋ، ئو. س. سەيدېنوۋ، ئە. ت. ئەلمژانوۋ، ۋ. يۇ. رومېن-سكىي، پ. ۋ. سۋوئىك، پ. پ. كوۋالېنكو، ۋ. ل. سېن كو، گ. ت. تۇرغانباييېۋ قاتناشتى.

ئالىي كېڭەش1991- 1992- ۋىللارغا (بىرىنچى باسقۇچ) بەلگۈلەنگەن قازاقستان س.س.ج‌دا دولەت مۇل-كىنى دولەت قارمىغىدىن ئېلىش ۋە ئاھالىغا بېرىش پروگراممىسىنى ئاساسىدىن ماقۇللىدى. ئۇنى دېپۇتات-لار ئېيتقان پىكىر- تەكلىپلەرنى ھېساپقا ئېلىپ، قو-شۇمچە ئىشلەش مەخسىتىگە مۇۋاپىق دەپ ئېتراپ قىلىندى. بۇ پروگراممىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنىڭ ئې-نىق مېخانىزمىنى ئىشلەپ چىقىش ئۈچۈن پارلامېنت ۋە ھوكۇمەتنىڭ بىرلەشكەن توپىنى قۇرۇش قارار قىلىندى.

كەچكى مەجلىستە «جەمىيەت بىرلەشمىلىرى توغ-رىلىق» قانۇن ئىككىنچى ئوقۇشىدا مۇھاكىمە قىلىندى. ئالىي كېڭەشنىڭ قانۇن چىقىرىش قانۇنىيلىق ۋە ھوقۇق -تەرتىپ مەسىلىلىرى بويىچە كومىتېتىنىڭ رەئىسى دې-پۇتات ن. ئى ئاگويېۋ لايىھە توغرىلىق ئەخبارات بەر-دى. ماددىلار بويىچە ئاۋاز بېرىشتىن كېيىن قانۇن تولۇق قوبۇل قىلىندى.

ئالىي سوۋېتنىڭ تاشقى مۇناسىۋەتلەر ۋە پارلا-مېنتلار ئارا ئالاقىلار بويىچە قايتىدىن قۇرۇلغان كو-مىتېتىنىڭ رەئىسى بولۇپ دېپۇتات م. م. ئەۋېزوۋ سا-لاندى.

سۈرەتلەردە: خەلق دېپۇتاتلىرى قازاقستان س.س.ج ئالىي كېڭەشنىڭ 4- سېسسىيەسىدە.

(قاز تاگ).

پراكتىكۇم كۈندىلىگى

جۇمھۇرىيىتىمىزدە قازاقستان -ئامېرىكا مەدەنىي پراكتىكۇمى ئۆز ئىشىنى داۋاملاشتۇرۇۋاتىدۇ. 26 - ئىيۇن كۈنى ئالمۇتىدا ئۇنىڭ دائىرىسىدە دىنىي ئەر-باپلارنىڭ خەلق ئارا كونفېرېنسىيەسى ئۆز ئىشىنى باشلىدى. ئۇ قازاقستاندا ۋە ئامېرىكا قوشما شتاتلى-رىدا تارالغان ئاساسىي دىنىي ئېقىملارنىڭ ۋەكىللىرىنى ۋىغدى. بۇ ئادەملەرنى پەقەت دىنىي كوز قاراشلا ئە-مەس، بەلكى ساغلام ھايات تەرىزىگە ۋە ئىجتىمائىي رازىمەنلىككە، ئادەملەرنى ھەر خىل ئاغرىقلاردىن ساق لاشقا، شەپقەتكە ۋە مېھرىۋانلىققا جەلىپ قىلىشقا بولغان ئۇمۇمىي كوز قاراش بىرلەشتۈردى.

كونفېرېنسىيە بىرلەشكەن مېمېرالدۇم ئىشلەپ چى-قىش ۋە قازاقستان- ئامېرىكا شەپقەت ۋە ئۆز ئارا ئالاقە فوندىنى تەسىس قىلىش ئۈچۈن 2- ئىيۇلغىچە داۋاملىشىدۇ.

قازاقستان -ئامېرىكا مەدەنىي پراكتىكۇمى قاتناش-قۇچىلىرىنىڭ چوڭ كونسېرتى كورستىلگەن ئابايى نا-مىدىكى قازاق دولەت ئاكادېمىيەلىك ئوپېرا ۋە با-لېت تېاترىدىكى كەچ ناھايىتى قىزىق ئوتتى.

بىر بىرىنى ياخشى بىلىشنى خالىغانلار ۋە ئۆز خەلقىنىڭ سەنئىتىگە بولغان مۇناسىۋىتىنى ھىس قىلغانلار ئارتىستلارنى سەمىمىي قارشى ئالدى. ئۇلار قازاق كۈيلىرىنى ۋە ئامېرىكا ناخشىلىرىنى ئىجرا قىلغۇچىلار-نى سەمىمىي چاۋاك بىلەن ئالقىشلىدى.

(قاز تاگ).

مول ھوسۇل كۈتۈلمەكتە

«ئەمگەك» كولخوزى 2-بىرىگادىسىنىڭ ئېتىزلىرىدا ئۆسكەن ئارپىنى كۆرۈپ ھەيران بولدۇق. چوڭ يولنىڭ بويىدا بولۇق ئۆسكەن ئارپا خۇددى دېڭىزدەك چايقىلىپ تۇراتتى.

— سىلەر كۆرۈپ تۇرغان بۇ ئېتىزلاردىكى ئارپىنىڭ ئۇرۇغىنى بىز قىرغىزستاندىن ئەكىلىپ تەرگەن ئىدۇق، — دەيدۇ زۋېنو يېتەكچىسى تۇرغان مەرىپوۋ. — مانا ھازىر ئۇنىڭ كۆكىنى ئۆزەڭلار كۆرۈپ تۇرۇپسىلەر.

— گېكتاردىن قانچىلىك ھوسۇل ئېلىشنى كۆزلەۋاتىسىلەر؟

— 40 سېنتنېردىن ھوسۇل ئالارمىز دېگەن ئۈمۈتىمىز بار، — دەپ جاۋاپ بەردى زۋېنو يېتەكچىسى.

ھېتاخۇن توختىخوجايېۋ، تۇرغان مەرىپوۋ، دىلشات سادىقوۋ قاتارلىق دېخانلاردىن تەركىپ تاپقان مەزكۇر زۋېنو ئۆتكەن ژىلى كۈزدە 20 گېكتار يەرنى ياخشى ئوسا قىلىپ، ئۇنىڭغا ئارپىنىڭ مۇشۇ يېڭى سورتىنى تەرگەن ئىدى. قىشىچە قار ئاستىدا ياتقان ئارپىنىڭ كۆكى ئەتىيازدا بالدۇرلا ئۈنۈپ چىقتى. دېخانلار زىرائەتنىڭ ئېخىمۇ ياخشى كۆكلەپ يېتىلىشى ئۈچۈن يېتەرلىك ئوغۇت بېرىپ، ۋاقتىدا تىرنىلاپ كۆڭۈلدىكىدەك پەرۋىش قىلدى. مانا، ئەندى ئۇلارنىڭ ئارپىدىن مول ھوسۇل ئېلىشى سۆزسىز.

ئە. تايىروۋ.

ئۇيغۇر ناھىيەسى.

سۈرەتتە: (سولدىن) د. سادىقوۋ، ت. مەرىپوۋ ۋە ھ. توختىخوجايېۋلار.
ئاۋتورنىڭ سۈرەتلىرى.

ئىمتىھانلارنى ئانا تىلىدا تاپشۇرىدۇ

ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتەپلىرىنى تامامىلىغۇچىلار ئالىي ئوقۇش ئورۇنلىرىنىڭ قوبۇل قىلىش ئىمتىھانلىرىدا قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كېلىۋاتقانلىقى ھەممىزگە مەلۇم. راست، ئۆتكەن ژىلى قازاقىستان دۆلەت ئۇنىۋېرسىتېتى، قازاقىستان دۆلەت پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى ۋە ئاياللار ئىنستىتۇتىدا بەزى پەنلەر بويىچە قوبۇل قىلىش ئىمتىھانلىرى ئۇيغۇر تىلىدا ئۆتكۈزۈلدى. بۇنى ھەل قىلىش ئۈچۈنمۇ بىر تالاي ئاۋارىگەرچىلىككە چۈشۈشكە توغرا كەلدى. بۇ ئىشنىڭ بىيىل يەنە تەكرارلانماسلىقىنىڭ ئالدىنى ئېلىش مەخسىتىدە بىز جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمئىيىتىنىڭ خەلىق بىلىم بېرىش بويىچە كومىتېتىنىڭ رەئىسى ھ. مەشۇروۋقا مۇراجەت قىلغان ئىدۇق. ئۇ بىزنىڭ ئىلتىماسىمىزغا بىنائەن مىنىستىرلىكنىڭ بۇيرۇغى بويىچە جۇمھۇرىيەتتىكى بارلىق ئالىي ئوقۇش ئورۇنلىرىنىڭ رېكتورلىرىغا مەخسۇس خەت ئەۋەتىلگەنلىكىنى خەۋەرلىدى. ئۇ خەتنىڭ مەزمۇنى مۇنداق:

ئالىي ئوقۇش ئورۇنلىرىنىڭ رېكتورلىرىغا

ئىمتىھانلارنى ئۇيغۇر تىلىدا قوبۇل قىلىش توغرىلىق 1990-ژىلنىڭ 1-ئىيۇلىدا كۈچكە كىرگەن قازاقىستان س س ج نىڭ «تىللار توغرىلىق» قانۇنىنىڭ 20-ماددىسىغا بىنائەن جۇمھۇرىيەتنىڭ ئالىي ئوقۇش ئورۇنلىرىدىكى قوبۇل قىلىش ئىمتىھانلىرى ئۇيغۇر مەكتەپلىرىنى تامامىلىغان شەخسلەر ئۈچۈن ئۇيغۇر تىلىدا ئۆتكۈزۈلىدۇ.

قوبۇل قىلىش ئىمتىھانلىرىنى ئۇيغۇر تىلىدا ئۇيۇشتۇرۇشقا شارائىت بار. بارلىق پەنلەر بويىچە ئىمتىھان ئالغۇچى ئادەم مەسىلىسىنى ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى بىلەن ھەمكارلىشىپ ھەل قىلىشقا بولىدۇ.

مىنىستىرنىڭ ئورۇنباسارى ر. ت. سارسېنوۋا

شۇنداق قىلىپ، بىيىل ئالمۇتا، جامبۇل، چىمكەنت ۋە تالدىقورغان شەھەرلىرىدىكى بارلىق ئوقۇش ئورۇنلىرىدا ئىمتىھانلار ئۇيغۇر ئابىتۇرىيېنتلىرى ئۈچۈن ئانا تىلىدا قوبۇل قىلىنىدىغان بولىدۇ. ئەندى ئوتتۇرا مەخسۇس ئوقۇش ئورۇنلىرىدا بۇ ئىمتىيازلاردىن پايدىلىنىش ھازىرچە مۇمكىن بولمايۋاتىدۇ. كېلەچەكتە بۇ مەسىلىمۇ ھەل بولىدۇ.

ئاخىرىدا ئۇيغۇر ئابىتۇرىيېنتلىرى ئۈچۈن يارىتىلغان يەنە بىر ئىمتىياز توغرىلىق ئېيتىپ ئۆتمەكچىمەن. بارلىق ئوقۇش ئورۇنلىرىدىكى ئىمتىھانلارغا تەييارلىنىش مەشغۇلاتلىرى ھەقسىز ئۆتكۈزۈلىدۇ. ئوتتۇرا مەكتەپلەرنى ئۇيغۇر تىلىدا تامامىلىغان ئوغۇل-قىزلىرىمىزغا ئاق يول تىلەيمىز.

بېدىلىكتە ئىش قىزغىن

«ئەمگەك» كولخوزىنىڭ دولاتا ئۇچاستكىسىدا بېدە چېپىش قىزغىن تۈس ئالدى. مېخانىزاتورلار ۋاقتىنى قولدىن بەرمەي، بېدىنى مال قوراللىرىغا يەتكۈزۈپ ئېلىش ئۈچۈن ژىغىش، پىرېسلاش ئىشلىرىنى بىر مەزگىلدە ئېلىپ بېرىۋاتىدۇ.

— بىيىل بېدىنىڭ ياخشى ئۆسۈشى ئۈچۈن سۇغىرىش ئىشلىرىنى پۇختا ئېلىپ باردۇق، — دەيدۇ كولخوز پارتىيە كومىتېتىنىڭ كاتىبى ۋ. يۇسۇپوۋ. — بۇنىڭ ئۈچۈن مەزكۇر ئۇچاستكىدا 9 سۇغىرىش ئاگرېگاتى ئورنىتىلىپ، ئىشقا قوشۇلدى. ئۇلارنى باشقۇرغۇچى مۇتەخەسسىسلەر ئۆز ئىشىنى ياخشى ئۇيۇشتۇرغان.

تەكىتلەپ ئۆتۈلگەن بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى ھەقىقەتتىنمۇ ياخشى ھوسۇل ئېلىشنىڭ كاپالىتىدۇر.

مەزكۇر ئۇچاستكىدا بېدىنى پەرۋىش قىلىشتا 1956-ژىلدىن باشلاپ مۇشۇ ئېگىلىكتە تراكتور ھايداپ كېلىۋاتقان روزاخۇن مەرىپوۋ، شۇنداقلا كولخوزدا 20 ژىل مابەينىدە ئىشلەۋاتقان پېشقەدەم مېخانىزاتور تۇرالىم توقايېۋ ئوخشاشلار ئۈنۈملۈك ئەمگەك قىلماقتا.

بىيىل دېخانلار ئېرىق بويلىرىدىكى چۆپلەرنىمۇ ژىغىشتۇرۇپ، مال قوراللىرىغا كۆپرەك ئوزۇق توپلاش ئۈچۈن تىرىشماقتا.

شتاتتىن تاشقىرى مۇخبىرىمىز.
ئۇيغۇر ناھىيەسى.
سۈرەتتە: مېخانىزاتور ت. توقايېۋ.
ئاۋتورنىڭ سۈرەتلىرى.

بىرىنچى قەدەم

تۈركمەن تاۋار بىرژىسى-تۈركمەنىستاننىڭ رېال بازار ئىختىسادىغا قىلغان دەسلەپكى قەدەملىرىدۇر.

— ئۇ چوڭ ھوقۇقلارغا ۋە ئىمكانىيەتلەرگە ئېگە، — دېدى بىرژا پىرېزىدېنتى بياشىم ئاتايېۋ «نى ئان» مۇخبىرىغا بەرگەن ئىنتېرۋيۇسىدا. — بىز جۇمھۇرىيەتتە ئەركىن باھا بەلگۈلەش، ئەركىن سودا ھوقۇقىغا ئېگە بىردىن-بىر تەشكىلات، شۇنىڭ ئۈچۈن خام ئەشيانى كۆپلەپ يەتكۈزگۈچىلەرگە، جۇمھۇرىيىتىمىزنىڭ تاۋار يېتىشتۈرگۈچىلىرىگە بىزنىڭ بىرژا ئارقىلىق سودا قىلىش ناھايىتى پايدىلىق. شۇنىمۇ ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى، بىرژا جۇمھۇرىيەت بازىرىنى ھىمايە قىلىدۇ. چۈنكى تۈركمەنىستان سوۋېت ئىتتىپاقىنى خام ئەشيا بىلەن تەمىنلەيدۇ. ھازىرقى ۋەزىيەتتە خام ئەشيالار بۇ جۇمھۇرىيەتلەردىن خام ئەشيا يېتىشتۈرىدىغان جۇمھۇرىيەتلەر مۇرەككەپ ئەھۋالدا قالدى. ناھايىتى تۆۋەن باھالاردا سېتىپ ئېلىنىۋاتىدۇ، ئەندى تەييار تاۋارلار بولسا تۈركمەنىستانغا كېلىشلىگەن باھالار بويىچە كەلتۈرۈلۈۋاتىدۇ.

ھۈنەر-ھۈنەردىن ئۈنەر

ھېكايەت قىلىنىشىچە، بىر موزدۇزنىڭ ئايالىنى توي-تۆكۈن، نەزىر-چىراق ئوخشاش مۇھىملاردا ھەممە ئاياللار «ئۇستامنىڭ ئايالى» دېيىشىپ تۆرگە ئولتارغۇزۇپ، دائىم ھۆرمىتىنى قىلاتتىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇستام موزدۇزلۇقنى تاشلاپ باشقا بىر ئىش بىلەن شۇغۇللىنىپتۇ. قارىسا، بۇ ئايالنى باشقا ئاياللار ئەندى ئاۋالقىدەك سىيلىمايدىغان، تۆرگە تەكلىپ قىلمايدىغان، ھەتتا ئېتىۋارمۇ قىلمايدىغان بولۇپ قاپتۇ. ئېرىنىڭ ھۈنىرى تۈپەيلى ھۆرمەتكە سازاۋەر بولۇپ ژۈرگەنلىكىنى دۇرۇس چۈشەنگەن ئايال يېلىنىپ، يالۋۇرۇپ ئۇنىڭدىن ئۆز كەسپىنى داۋام قىلىشنى سوراپتۇ. ئۇستام ئايالىنىڭ ئىلتىماسىنى ئورۇنلاپ، قايتىدىن موزدۇزلۇقنى داۋام قىلدۇرۇپتۇ. كۆپ ئۆتمەي، ئۇ ئايال يەنە تۆردە ئولتىرىدىغان بوپتۇ.

بۇ كىچىك پارچىنى كەلتۈرۈشتىن مەخسەت، ھۈنەرگە ئەمەس، ھۈنەرگە باق، دېگەندەك ھۈنەرلىك كىشىنىڭ قانچىلىك ئەتىۋارلىقلىغىنى كۆرسىتىپ بېرىشتۇر. چۈنكى ھۈنەر-ھۈنەردىن ئۈنەر، دەپ بېكارغا ئېيتىلمىغاندە.

ھەقىقەتەنمۇ، ھۈنەرلىك كىشى ئىلگەركى زامانلاردىمۇ ۋە ھازىرمۇ ئوخشاشلا ئەتىۋارلىنىپ كېلىنمەكتە. بۇنى بىز موزدۇز تۇرەخمەت تۇردىيېۋنىڭ ھاياتىدىن ئېنىق كۆرۈۋېلىشىمىزمۇ مۇمكىن.

لېنىن ۋە شېۋچېنكو كوچىلىرىنىڭ دوخمۇشىدىكى ھەشەمەتلىك بىنانىڭ بىرىنچى قەۋىتىگە ئورۇنلاشقان «ليۇكس» ئاتېلىيېسى ئالمۇتىدىكى ئالىي دەرىجىلىك ئاياق كىيىملىرىنى تىكىدىغان مەخسۇس ئىشخانىلارنىڭ بىرى. قاچانلا كۆرسىڭىز بۇيرۇتمىچىلار بىلەن تولۇپ تۇرىدىغان مەزكۇر ئاتېلىيېدە باشقا مىللەت ۋەكىللىرى بىلەن بىرگە كۆپلىگەن ئۇيغۇرلارمۇ ئەمگەك قىلماقتا. تۇرەخمەت تۇردىيېۋ بۇ يەردىكى ئۇستا موزدۇزلارنىڭ بىرى.

بۇ كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىپ كېلىۋاتقىنىغا دېيەرلىك 44 ژىل بولغان.

ت. تۇردىيېۋ ئانىسىدىن گۆدەكلىكىدە ژىتىم قالدى. دادىسى بولسا ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىدا گومىنداڭچىلارغا قارشى كۈرەشتە ھالاك بولغان. بۇ تۇرەخمەتنىڭ 12-13 ياش پەيتلىرى ئىدى. ھەم ئاتىدىن، ھەم ئانىدىن ئايرىلغان بۇ گۆدەك 15 ياشقىچە تاغىسىنىڭ تەربىيىسىدە بولدى. ياش ۋە ئىدرەكلىك بالا كۆپ بالىلىق تاغىسىغا تىرىك تاپا بولۇپ قېلىشنى ئەپ كۆرمەي، بىرەر ئىشنىڭ پېشىنى تۇتۇشنى، ھۈنەر ئۆگىنىشنى نىيەت قىلدى. ئەينە شۇ مەخسەتتە ئۆزى ياشاۋاتقان غۇلجا شەھىرىنىڭ تۇرت دۇكان مەلىسىدىكى سايىم ئۇستا دېگەن موزدۇزغا شاگىرتلىققا كىردى.

سايىم ئۇستىنىڭ ئۆزىگە قىلغان رەھىم-شەپقىتىنى ت. تۇردىيېۋ ھازىرغىچە ئۇنتۇمايدۇ. ئۇنىڭ موزدۇزلۇقنى پۇختا ئۆگىنىشىگە ئۇ كىشى كۆپ غەمخورلۇق قىپتۇ...

1956-ژىلى ياركەنتكە چىقىپ، ئوكتەبرىنىڭ 40 ژىللىغى نامىدىكى كولخوزدا 1958-ژىلغىچە تراكتورىست بولۇپ ئىشلىدىم، — دەيدۇ ت. تۇردىيېۋ ئۇ كۈنلەرنى ئەسلەپ، — بالىلىقتىن ئۆگەنگەن ھۈنەر بەرى بىر ئۈستۈن كەلدى. كېيىنچە ئەر كىشىنىڭ بولمىسا، بوكۆك بىلەن كېگەش، دېگەندەك، شۇ ژىلى ئالمۇتىغا كېلىپ، «ژېتىسۇ» ئاياق-كىيىم فابرىكىسىغا ئىشقا كىردىم. تاكى 1986-ژىلى مۇشۇ «ليۇكس» ئاتېلىيېسىگە كەلگىچە، دېيەرلىك 24 ژىل ئەشۇ فابرىكىدا ئىشلىدىم.

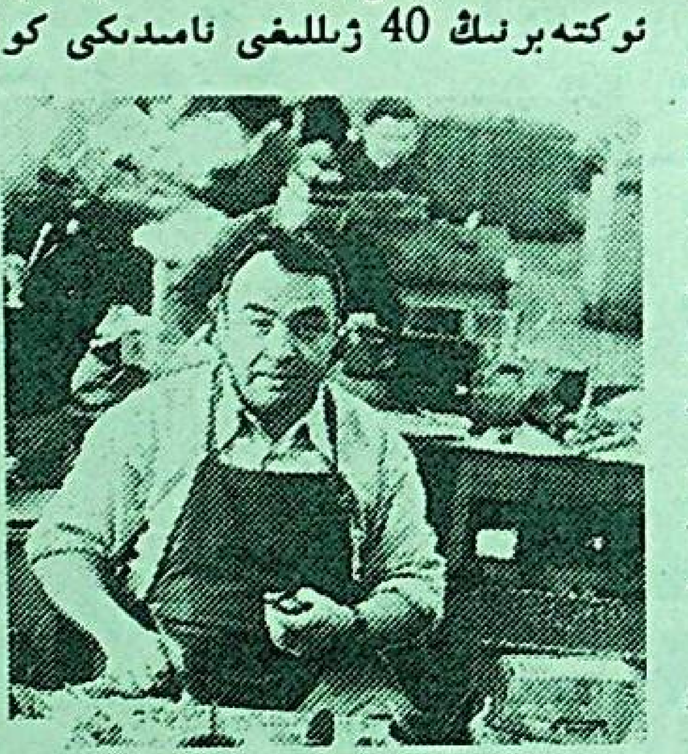

ھە، «ليۇكس» ئاتېلىيېسىغا ئۇ ئۆز لىگىدىن كەلمىدى، ئەلۋەتتە. ئاياق-كىيىم تىكىشنىڭ ئەڭ چېۋەرلىرىدىن بىر قانچىسى ئالىنىپ، مەخسۇس يوللانما بىلەن شۇلارنىڭ قاتارىدا بۇ يەرگە كەلگەن.

فابرىكىغا ئىشقا كېلىپ كۆپ ئۆتمەيلا ئۇ تېز، ساپالىق ۋە چىرايلىق ئىشلىرى بىلەن كۆزگە چۈشتى. سۈرىتى ھۆرمەت تاختىسىدىن جاي ئېلىپ، چېۋەر قوللۇق ئۇستا ئاتالدى.

بولۇپمۇ فابرىكىنىڭ تەجرىبە سېخىغا تەكلىپ قىلىنىشى ت. تۇردىيېۋنىڭ كوللېكتىۋ ئارىسىدىكى ئابرويىنى يەنىمۇ ئاشۇرۇۋەتتى. سەۋىيى، بۇ يەردە تىكىلگەن ئاياق-كىيىملەر ھەممە ئۈچۈن ئۈلگە-ئەندىزە بولۇپ خىزمەت قىلاتتى.

ت. تۇردىيېۋنىڭ ئەمگىكىگە يارىشا تاپقان دارامىتىمۇ ياخشى ۋە شۇنىڭغا يارىشا رەغبەتلەندۈرۈشلەرمۇ كۆپ بولدى. پەخرىي يارلىقلار، «ئەمگەك ۋېتېرانى»، بەلگۈلىرى ئەينە شۇلار جۈملىسىدىن.

— ھۈنەرنىڭ دۆلىتىنى كۆپ كۆردۈم، — دەيدۇ ت. تۇردىيېۋ، پەخىرلىنىش بىلەن بىزگە، — كۆرمىگەن شەھەرلىرىم، بارمىغان كۇرورت-ساناتورىيەلىرىم قالمىدى. ئەمگىگىڭ ئەينە شۇنداق قەدىرلىنىپ تۇرسا، ئىشلەپمۇ ھارمايدىكەنسەن. مانا «ليۇكس» ئاتېلىيېسى ت. تۇردىيېۋ ئۈچۈن ھەقىقىي ئەمگەك مەيدانى، ئۆزىنى ھۈنىرى بىلەن كۆرسىتىدىغان جاي بولدى. فابرىكىدا بۇيرۇتما ئىشلىرى رەھبەرلىك تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنىپ، مەسئۇلىيەت فابرىكا زىممىسىدە بولغان بولسا، بۇ يەردە پۈتۈنلەي ئۇنىڭ ئەكسىچە بولدى. ھەر بىر بۇيرۇتمىچىنى ئۇ ئۆزى قوبۇل قىلىدۇ ۋە قىلغان ئىشىنى ئۇنىڭغا ئۆزى يارىتىپ تاپشۇرىدۇ. بۇ بۇيرۇتمىچىلارنىڭ ئۇنىڭ قىلغان ئىشلىرىغا بەرگەن باھاسى ئاتېلىيېنىڭ پىكىر-تەكلىپلەر دەپتىرىدىمۇ ئۆز ئەكسىنى تاپقان.

— ت. تۇردىيېۋ ھەققىدە قالداق ماختاش سۆزلىرىنى يازسىڭىز ئوقۇمايلا قول قويۇپ بېرىشىم مۇمكىن، — دەيدۇ سېخ باشلىقى كىم مېلكونيان ئۇ ھەقتە سورىغىنىمىزدا. ياخشى ئۇستىلارنى ماختاشقا سۆزمۇ كام.

ئۇنى دېمىسىمۇ، بىر ئايدا 20 پارە ئاياق كىيىم تىكىشنىڭ ئورنىغا 30، 35 پارىدىن ئاياق تىكىپ، ھەم ئىشخانا پىلانلىرىنىڭ ئورۇنلىشىغا، ھەم ئۆزىنىڭ ئىختىسادىي ئەھۋالىنىڭ يەنىمۇ ياخشىلىنىشىغا كۈچ چىقىرىۋاتقان بۇنداق ھالال ئەمگەكچىنى كىممۇ ماختىمىسۇن، كىممۇ ھۆرمەتلىمىسۇن.

ت. تۇردىيېۋ 3 قىز بىر ئوغۇلنىڭ مېھرىۋان ئاتىسى. ئۇنىڭ بىر ئوغۇل، بىر قىزى ۋە كۈيئوغۇلى ئاتا كەسپىنى ئېگەللەپ، مۇشۇ ئاتېلىيېدە ئىشلىمەكتە. ئۇلارمۇ بۇ يەردە چوڭ ھۆرمەتكە ئېگە.

ھاكىم مۇھەممەت.
ئالمۇتا شەھىرى.

دانالار سوزى— ئەقىلنىڭ كوزى

قابۇسنامە

شەمسۇلمائالى ئەبۇلھەسەن ۋەشمىگىر قابۇس— ئوتتۇرا ئازىيەنىڭ گورگان(جۇرجان)، رەي تەبەرستان تەرەپلىرىدە ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن، ۋەشمىگىر خاندانىغا مەنسۇپ بولغان ۋە بۇخارانى پايتەخت قىلغان سامانىلار خاندانىغا ئالاقىدار كىشى بولۇپ، مىلادى 11— ئەسىردە ياشىغان. ئۇ ئالىم، پەيلەسوپ، مۇتەپەككۇر، شائىر، خەتتات، ئەلەم بىلەن قەلەمنى بىرلەشتۈرگەن ئۆز دەۋرىنىڭ تەڭداشسىز —ئالاھىدە بىر كىشىسى بولغان.

شەمسۇلمائالى ۋەشمىگىر قابۇس ئۆز زامانداشلىرى، خوشنا مەملىكەت پادىشالىرى ئارىسىدا دانا، ئالىملىقى، سېخى، خەلقپەرۋەرلىكى بىلەن ئالاھىدە پەرقلىنەتتى. ئۇ دولەت ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولۇپلا قالماستىن، تۈرلۈك ئىلملار بويىچە بىر قانچە ئەسەرلەر يازغان. ئۇنىڭ ناتىقلىق، لوگىكا ھەققىدە يازغان «كامالۇلبەلاغەت» (ناتىقلىق ۋە لوگىكا پەنىنىڭ كامالىتى) ناملىق ئەسەرى مەشھۇردۇر.

شەمسۇلمائالى ۋەشمىگىر قابۇس ئۆز دولىتىنى كوپ يىللار باشقۇرۇپ، ئۇزۇن ئومۇر سۈرگەن ۋە قېرىغان چاغلىرىدا كورگەن سويۇملۇك يالغۇز ئوغلى گىلانشانى تەربىيلەش شەكلى بىلەن پۈتۈن ئەۋلادلارنى بىلىملىك، ئەدەپ— ئەخلاقلىق، دىيانەتلىك تەربىيلەش مەخسىتىدە «قابۇسنامە» (ئىجتىمائىي ئەخلاق، ئىلىم —مەرىپەت، نەسىھەتلىك) ئەسەرىنى پارس تىلىدا يېزىپ چىقتى. ئۇ «قابۇسنامىدا» ئىنسانىيەت ھاياتىدا— تۇرمۇشىدا ۋە ئاخىرەت كۈنىدە ھەر بىر ئادەمگە زورۇر بولغان ئىجتىمائىي، ئەخلاقىي، ئىلىم— مەرىپەت، ھۈنەرنى بايان قىلغان.

ئۇلۇق ئالىم، پەيلەسوپ، ئەدىپ شەمسۇلمائالى ۋەشمىگىر قابۇس بۇ ئەسەرىدە «ئەي، ئوغۇل» دېگەن خىتاپ بىلەن سوزلەيدۇ. ئۇنىڭ مۇنداق ئۇسلۇپتا مەرىپەت— نەسىھەت سوزلىشى بىر تەرەپتىن بىۋاستە ھالدا ئوغلى گىلانشانى كوز ئالدىدا تۇتقان بولسا، ئومۇمىي ھالدا پۈتۈن جەمىيەت ئەۋلاتلىرىنى خۇددى ئوزىنىڭ پەرزەنتلىرى ئورنىدا كورۇپ، مېھىر— شەپقەت، كويۇمچانلىق بىلەن «ئەي، ئوغۇل» دەپ سوز باشلايدۇ.

ئۇلۇق ئالىم، مۇتەپەككۇر شەمسۇلمائالىنىڭ ۋاپاتىغا ھازىر 9 ئەسىر بولغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ بۇ نەسىھەتنامە ئەسەرى جەمىيەتنى ۋە ياش ئەۋلاتنى تەربىيلەشتە يەنىلا قىممەتلىك ۋە ئەھمىيەتلىكتۇر. بۇ ئەسەرنى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى پارس تىلىدىن ئابدۇرشىت ئىسلامنىڭ تەرجىمىسى بىلەن بېسىپ چىقارغان.

بىز ھورمەتلىك گېزىتخانلارنىڭ دىققىتىگە مەزكۇر شاھ ئەسەردىن پارچىلارنى ھاۋالە قىلدۇق.

شەمسۇلمائالى قابۇس

ئاتا— ئانا ھەققىنى تونۇش ۋە ئورنىغا كەلتۈرۈش ھەققىدە

ئەي ئوغۇل، بىلىشىڭ كېرەككى، تەڭرى بۇ جاھاننى ئاۋات قىلىشنى ئىرادە قىلىپ، ئىنسانلارنىڭ نەسلىنى كوپەيتىش ۋە بىر— بىرىگە باغلىنىشلىق قىلىش ئۈچۈن، شەھۋەتنى ياراتتى. ئاتا— ئانىلارنى پەرزەنتىنىڭ دۇنياغا كېلىشىگە سەۋەپ قىلدى.

ئەي ئوغۇل، ئاتا—ئانىنىڭ ھەققى ۋە ھورمىتىنى ساقلىغايسەن، ئوز ئەسلى— زاتىڭنى ئۇلۇقلىغايسەن. ئاتا— ئاناڭنى ھورمەت قىلساڭ، ئوز ئەسلىڭنى ھورمەت قىلغان بولىسەن. ئاتا ئانامنىڭ مەندە نېمە ھەققى بار دېمە، چۈنكى ئاتا— ئاناڭ سېنى دۇنياغا كەلتۈردى. ئاتا— ئاناڭ بولمىسا، سەن دۇنياغا كەلمەس ئېدىڭ. ئاتا— ئاناڭ ۋۇجۇدىدىن سېنى تۇغۇپ، چەكسىز جەۋرى— جاپالار بىلەن ئاسراپ، تەربىيلەپ، ئەڭ چوڭقۇر مۇھەببەت بىلەن سېنى ئوستۇرۇپ ئادەم قىلىپ، كىشىلىك قاتارىغا قوشتى، ئەگەر ئاتا— ئاناڭ سېنى شۇنداق يېتىشتۇرمىسە، سەن نەدىن كەلگەن بولاتتىڭ ۋە قانداق بولۇپ بۇ ژىگىتلىك— ياشلىق ھالىتىگە يېتەتتىڭ؟

ئەلدى ساڭا زورۇرى، ئاتا— ئاناڭنى ئوز جېنىڭنى قانداق سويسەڭ، شۇنداق سويۇپ قەدىرلىگەيسەن. ئاتا— ئانىنى ھورمەتلىمىگەن— قەدرىنى بىلمىگەن پەرزەنت تەڭرى بىلەن ئوزى ئوتتۇرىسىدىكى سەۋەپ بولغۇچى نەرسىنى بىلمىگەن بولىدۇ.

ئاتا— ئانىغا بوي سۇنماق پەرزدۇر. ئاللاتائالا: «تەڭرىگە ۋە تەڭرىنىڭ پەيغەمبىرىگە، ئوزەڭلاردىن بولغان پەرمان ئېگىسىگە بوي سۇنۇڭلار» دەيدۇ. خۇدانىڭ بۇ ئەمرىدىكى «پەرمان ئېگىسى» ئاتا— ئانىنى كورسىتىدۇ. ئاللا تائالا يەنە ئاتا— ئانىنى خورلىماسلىقنى، ئۇلارغا گوزەل، ياخشى، يۇمشاق سوزلەشنى بۇيرۇيدۇ. ئەگەر ئاتا— ئانا ھەققىنى دىن يۈزىسىدىن كورمىسەڭمۇ ئەقىل يۈزىسىدىن ئويلاپ كور، ئاتا— ئاناڭ سېنىڭ دۇنياغا كېلىشىڭگە ۋە ئوسۇپ يېتىشىشىڭگە، تەربىيلىنىشىڭگە سەۋەپچى بولغان تۇرسا، سەن ئۇلارنى ھورمەتلەپ، خىزمىتىنى ياخشى قىلمىساڭ، ياخشى پەرزەنت ۋە ياخشى ئادەم بولمىغان بولىسەن. ھەر قانداق ئادەم ئاتا— ئانىسى ھەققىنى ئادا قىلمىسا، باشقا كىشىلەرنىڭ ھەققىنى ئەسلا ئادا قىلالمايدۇ. مۇنداق ئادەم ياخشىلىقنىڭ قەدرىنى بىلمەيدىغان يامان ئادەم ھېساپلىنىدۇ. يامان ئادەمگە باشقىلارنىڭ ياخشىلىق قىلىشىمۇ دۇرۇس ئەمەس.

سەن ئەگەر پەرزەنتىڭدىن ھورمەت ئۈمۈت قىلساڭ، ئالدى بىلەن ئوزەڭ ئاتا— ئاناڭنى ھورمەت قىلىشىڭ لازىم. بالىلىرىڭ ئاتا— ئاناڭغا قىلغان ھورمەت ۋە خىزمىتىڭنى كورۇپ، ساڭا ئىززەت— ئىكرام ياخشى خىزمەت قىلىدۇ. چۈنكى، بالا ئاتا— ئانىنىڭ قىلمىشىنى كورۇپ ئۆگىنىدۇ. سەن بىر مېۋىلىك دەرەخكە ئوخشايسەن، بالىلىرىڭ شۇ مېۋىلىك دەرەخنىڭ مېۋىسى. ئاتا— ئاناڭنىڭ خىزمىتىنى قانچىلىك ياخشى قىلساڭ، شۇنچىلىك رازىلىقىنى—دۇئاسىنى ئالىسەن. ئاتا— ئانىنىڭ دۇئاسى ئىجاۋەتتۇر. ئاتا— ئاناڭ سەندىن رازى بولسا، تەڭرىمۇ سەندىن رازى بولىدۇ. ئەي ئوغۇل: «ئاتا— ئانام ئولسە، ئۇلاردىن ماڭا مال —مۈلۈك، پۇل مىراس قالاتتى» دېمە، ھەتتا بۇنداق يامان خىيالنى كوڭلۈڭگىمۇ كەلتۈرمە. ئاتا— ئاناڭ ئولۇشتىن بۇرۇن سەن ئولسەڭ قانداق قىلىسەن؟

ئەي ئوغۇل، ئوزەڭنى ژۇقۇرى مەرتىۋىلىك كىشىگە سېلىشتۇرۇپ قايغۇرما، ھەر قاچان ئوزەڭدىن توۋەن مەرتىۋە، توۋەن تۇرمۇشتىكىلەرگە قاراپ ئوز تۇرمۇشىڭغا شۈكرى قىل. ئەگەر سەن يوقسۇل ئېكەنسەن، ئەقىل— ئىلمىڭ، ھۈنەر— كەسپىڭ بولسا، بايسەن. چۈنكى، ئەقىل— بىلىم—مال— مۈلۈك، بايلىقتىن ياخشى. ئەقىل— بىلىم بولسا، بايلىق ئوزى كېلىدۇ. لېكىن ئەقىلنى، بىلىمنى پۇلغا سېتىۋېلىشقا بولمايدۇ. بىلىم بولمىسا، مال— مۈلۈك، بايلىق قولدىن كېتىدۇ، تۈگەيدۇ. ئامما ئەقىل— بىلىم داۋاملىق سەن بىلەن بىللە تۇرىدۇ.

ئەقىل— بىلىمىڭ بولسا، ھۈنەر ئۆگەنگىن. ئەقلىڭ، بىلىمىڭ ۋە ھۈنىرىڭ بار ئېكەن، ئەدەپ— ئەخلاقىڭ ياخشى بولسۇن، چۈنكى، «ئەدەپ— ئەقىلنىڭ سۈرىتى —شەكلى» دۇر.

ژىگىتلىك ۋە قېرىلىق ھاللىرى ھەققىدە

ئەي ئوغۇل، گەرچە ژىگىت بولساڭمۇ، قېرىلارچە ئەقىللىق بول. بۇ ژىگىتلىكنى تاشلا دېگىنىم ئەمەس، بەلكى ئوز — ئوزەڭنى خۇش تۇت، نادان، بولما، ناچار، يامان تەبەتلىك بولما. ژىگىتلىك ۋاقتىدا ئادەمدە ھەر خىل ساراڭلىق بولىدۇ. مەسىلەن، ئەدەستالىس ھېكىم: «ياشلىق —ساراڭلىقنىڭ بىر تۈرى» دېگەن ئېدى، ئەقىلگىدىن ئېزىپ نادان ژىگىتلەر جۈملىسىدىن بولما. چۈنكى بالايى —ئاپەت ناداللىقتىن كېلىدۇ. ئومرۇڭنىڭ لەززىتىنى ژىگىتلىكتە كورگىن. قېرىغاندا بۇ لەززەت تېپىلمايدۇ. گەرچە تاپساڭمۇ ژىگىتلىك چاغدىكىدەك بولمايدۇ. ئەي ژىگىت، تەۋپىق (توغرا يول) ئىزلە، ئەجەلنى ئۇنتۇپ قالما، ئەجەل ھەر كىمگە كېلىدۇ، ئەجەل ياشقا قارىمايدۇ. ھەر كىم ئانىدىن تۇغۇلدى، ئەلۋەتتە، ئولسە كېرەك...

ئەي ئوغۇل، غاپىل (بېۋاپا) بولما، ژىگىتلىكىڭگە ئالدانما، ھەر قانداق ھالەتتە ئاللاتائالانى ئۇنتۇما. تەڭرىنى كوپ ياد ئەتسەڭ گۇنادىن خالىس بولىسەن. ھەر قانداق ھالەتتە ئەجەلنى يېقىن بىل. گويا ژۈكلىرىنى بويىنىڭغا ژۈكلىمە... كوپرەك قېرى كىشىلەر بىلەن سوھبەتلەشكىن. ژىگىتلەر بىلەن كوپ سوھبەتلەشمە، ھەتتا ژىگىتلەر بىلەن بولغان سوھبىتىڭدىمۇ قېرىلار بىللە بولسۇن. چۈنكى، ژىگىتلەر ژىگىتلىك ۋاقتىدا ئىچىملىك ئىچمەي مەس ھالدا ژۈرىدۇ. ئۇلار شاراپسىز مەسلىك، غاپىللىق، مەغرۇرلۇق بىلەن بىر خاتا سوز قىلسا، قېرىلار ئۇلنى مەنئىي قىلىدۇ. نەسىھەت قىلىدۇ. قېرىلار ژىگىتلەردىن كوپرەك بىلىدۇ. ھالبۇكى، ژىگىتلەردە ئوز بىلىمىنى قېرىلاردىن ئارتۇغراق بىلىدىغان بىر ئادەت بار. قېرىلارنى مەسخىرە قىلىپ كۈلۈشىدۇ. ئامما ئەمەلىيەتتە ياشلار قېرىلاردىن كوپ بىلمەيدۇ. ئەي ئوغلۇم، تامامەن ئوزىنى يوقىتىپ، ئەخلاق دائىرىسىدىن پۈتۈنلەي چىقىپ كەتكەن ژىگىتلەر جۈملىسىدىن بولما، قېرىلارنى ھورمەت قىل،

خوجا نىياز ھاجى

قۇمۇلدا پارتلىغان مىللىي— ئازاتلىق ئىنقىلاپ باشلانغانلىقىغا بىيىل 60 يىل تولىدۇ. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئىختىيارىي مۇخبىرىمىز ئابدۇرېھىم راخمانىنىڭ ماقالىسىنى دىققىتىڭلارغا تەغدىم قىلدۇق. مۇئەللىپ ماقالىنى يېزىشتا تارىخىي ماتېرىياللارغا ئاساسلانغان.

شەرقىي تۈركىستانىنىڭ مۇقەددەس تۇپرىغىنى ئەشەددىي ئىستىبدات، قانخور زۇزۇڭتاڭ ۋە لىۇجىنتاڭلار يېتەكچىلىگىدىكى يەتمىش مىڭدىن ئوشۇق جاللاتلار بىر نەچچە ئون مىڭلىغان خەلقىمىزنىڭ ئىسسىق قانلىرى بىلەن بوياپ، قانلىق نەيزىسى بىلەن «شىنجاڭ» دېگەن مۇستەملىكە بەلگۈسىنى سىزىپ، مۇستەملىكىچىلەرنىڭ ئولكە تۈزۈمى يولغا قويۇلغاندىن كېيىن ئوتكەن يۈز يىلدىن ئوشۇق جەريانىدا خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ ھەربىي ۋە ئالىي ھوقۇقلۇق ئەمەلدارلىرى 16 قېتىم ئالماشتى.

بۇ ئىستىبداتلارنىڭ بىرەرسىمۇ قىلغان قانلىق جىنايەتلىرى ئۈچۈن جازا ھېساۋىدا ياكى خەلقىمىزنىڭ ئارزۇ— ئۈمىدى ياكى غەزەپ— نەپرىتى بىلەن ئورنىدىن چۈشكىنى يوق.

ئەكسىچە، كۈلىدىن مەنسەپ كوتۈرۈپ، باي بولۇشنى ئاساسىي غەرەز قىلىپ كېلىۋاتقان بۇ پارازىتلار، بىرى بايلىق توپلىۋالغاندىن كېيىن ئىككىنچىسىگە ئورۇن بوشۇتۇپ بېرىش، تولاراق بايلىقتىن قىزغىنىشىپ، بىر— بىرىنى ئولتۈرۈشۈش ھېساۋىغا ئالمىشىپ تۇردى. بۇلارنىڭ ھەممىسىلا خەلقنىڭ قېنىنى شوراپ، ئىچكىرىگە بايلىقنى ئوغۇرلاپ كېتىشتى.

شەرقىي تۈركىستان خەلقلىرىنىڭ 20 يىلچە قېنىنى شورىغان خىتاي سەياسەتچىلىرىگە خاس ھىيلە— نەيرەڭلەرنىڭ ھەممىسىنىلا بىلىدىغان ئىستىبدات ياڭ زېڭشىن قۇۋلۇق— شۇملۇقتا ھەتتا شەيتانغىمۇ دەرىس بېرەتتى، بىراق، ئۇنىڭ ھىيلىگەرلىكى قانچە ئۇستۇللۇك قىلمىسۇن، ئۇلى رەقىپلىرىنىڭ ئوقىدىن ساقلاپ قالالمىدى.

زىيابەتتە ئادەم تۇتۇش ۋە ئادەم ئولتۈرۈشنى ئوزىگە ئادەت قىلىۋالغان ياڭ زېڭشىن 1928— يىلى 7— ئىيۇل ئاخشىمى ئاتالمىش ئولكىلىك سەياسىي —قانۇن مەكتىۋىنىڭ ئوقۇش پۈتتۈرگۈچىلىرىگە بېغىشلانغان زىياپەتتە ئوزىنىڭ خىزمەتچىسى فەن ياۋنەن تەرىپىدىن ئېتىپ ئولتۈرۈلگەندىن كېيىن، ئورنىغا جىڭ شۇرېن چىققان بىلەن جاھالەت تېخىمۇ ئوۋج ئالدى. ھوكۇمەت ئەمەلدارلىرى تېخىمۇ چىرىكلىشىپ، ئومۇمىي يۈزلۈك جىنايەتچى— پارىخور، ئەپيۇنكەشلەرگە ئايلاندى. مەدەنىي— مائارىپ، قاتناش— ترانسپورت ئىپتىدائىي ھالەتتە بولۇپ، ئىجتىمائىي ھايات قالاقلىق، خۇراپات تۈتەكلىرى ئاستىدا قالغان ئېدى.

ھەربىي قىسىملار ئومۇمەن قىمارۋاز، ئەپيۇنكەشلەر بولۇپ، پۇل تېپىش ئۈچۈن ئاشكارا بۇلاڭچىلىق قىلاتتى. تومۇر خەلپە ئىنقىلاۋىدىن ئاچچىق ساۋاق ۋە ئوكتەبىر ئىنقىلاۋىدىن تەسىر ئالغان ئاڭلىق كىشىلەر ئارىسىدا (جۈملىدىن خوجا نىياز ھاجى، مەخسۇت مۇھىتى، مەھمۇت مۇھىتى، سالى دورغا قاتارلىقلار) مىللىي ئازاتلىق قوزغىلاڭنىڭ تەييارلىقى پىشماقتا ئېدى.

جىڭ شۇرېن قۇمۇلدىكى ۋاڭلارنىڭ ھوقۇقىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، بۇ تەۋەنى ئۈچ ناھىيەگە بولۇپ ئىدارە قىلىش بىلەن بۇ ناھىيەلەرنىڭ ھەممىسىگىلا ئوز ئادەملىرىنى ئامبال قىلىپ قويدى. ئۇلار خەلقنى خالىغانلىرىچە بوزەك قىلىشتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە 1930— يىلى گەنسۇدىن 60 ئويلۈك ئۇرۇق— تۇققانلىرىنى كوچۈرۈپ چىقىپ، قۇمۇلدىكى دېھقانلارنىڭ ياخشى يەر— سۇلىرىنى تارتىۋېلىپ، ئۇلارغا بەردى. ئاشلىقتىن باج ئېلىشتا يەرلىك دېھقانلاردىن ئوتۇپ كەتكەن ئىككى يىللىقنى قوشۇپ ئېلىشنى بۇيرۇغان بولسا، گەنسۇدىن كەلگەن تۇققانلىرىدىن ئىككى يىل باج ئالماسلىقنى ئۇختۇردى. بۇ ئادالەتسىزلىككە دېھقانلار نارازى بولغاندا، ئۇلارغا تەھدىت سېلىش ئۈچۈن ھەربىي قىسىملارنى ئەۋەتىپ، ئۇلارنى تاشۋېلىق، خوتۇنتام، ئارا تۇرۇك، بارىكول، قومۇل قاتارلىق ئورۇنلارغا ئورۇنلاشتۇردى. شۇنداقلا لوم، ئازغان بۇلاق، شوپۇل، باي، توركول قاتارلىق ئورۇنلارغا باجخانا قۇردى ۋە ئەسكەرلەرنى تۇرغۇزدى.

بۇ ئەمەلدار ۋە ئەسكەرلەر خەلق ئىچىگە كىرىپ، خەلقىمىزنىڭ مىللىي ۋە دىنىي ئۇرپى— ئادەتلىرىگە

(ئاخىرى 4— بەتتە).

خوجا نىياز ھاجى

ئاقارەت كېلىدىغان ئەخلاقسىزلىقلارنى قىلىپ، خەلقنىڭ غەزىۋىنى قوزغاپ قويدى. بولۇپمۇ شوپۇلدا تۇرۇشلۇق ھەربىي باشلىق جاڭگۇ خۇا خوتۇن- قىزلارغا بى ئەدەپ قىلىقلارنى قىلدى. ئۇ ئائىنساپ يەنە يۈز مو (15 گېكتارچە) يەرنى ئۆزىگە قارىتىۋېلىشتىن تاشقىرى، ئۇيغۇر قىزىغا ئۆيلىنىمەن دەپ جىددىي ھەرىكەت قىلدى، ھەتتا شوپۇل يېزىسىدا خېلىلا ھۆرمىتى بار ئابدۇللا ئاخۇن دېگەن كىشىنىڭ گۈلخان ئىسىملىك چىرايلىق قىزىنى ئالىمەن دەپ قولىدىن كەلگەننىڭ ھەممىسىنى قىلدى. بۇ، ئەلۋەتتە، ئۆزىگە خاس مىللىي ۋە دىنىي غۇرۇرغا ئىگە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ۋىجدانىغا قاتتىق تەگدى. بۇ توغرىلىق ئابدۇنىياز مىراپ، سالى دورغا، ئابدۇللا ئاخۇن قاتارلىق ژۇت چوڭلىرى مەسلىھەتلىشىپ، بىر پىكىرگە كېلىدۇ.

گۈلخاننى جاڭگو خۇاغا بەرمەك بولۇپ، تويغا تەييارلىق كۆرۈلىدۇ. توي كۈنى جاڭگو خۇا 33 نەپەر چېرىگى بىلەن تويغا كېلىدۇ. توي زىياپىتىدىن كېيىن ئۇ قىز بار ھوجرىغا كىرگەندە، ئۇنى قىز ئەمەس، كۈچلۈك بىر جۈپ بىلەك قاتتىق قۇچاقلايدۇ... دۇنيادا شۇنداق قىزىق ۋاقىئەلەر بولىدۇكى، قىز ئورنىدا ياساپ قويۇلغان ئىمىن ئىسىملىك يىگىت ئۇزىنىڭ ئەڭ ئەشەددىي دۈشمىنىنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ ئۆلتۈرىدۇ...

شۇ كۈنى كېچىسى زاستاۋا ئەمەلدارى ئابدۇللام نىيازنىڭ ياردىمى بىلەن زاستاۋىنى ساقلاۋاتقان 70 تىن ئارتۇق چېرىك يوقۇتۇلۇپ، 77 دانە قورال غەنىمەت ئېلىندى. مانا شۇ كۈن مىللىي- ئازادلىق ئىنقىلاۋىنىڭ باشلانغان كۈنى بولدى. بۇ قۇتلۇق كۈن 1931- يىلى 3- ئاينىڭ 11- كۈنى ئىدى...

شوپۇل ۋاقىئەسىدىن خەۋەر تاپقان ئۈچ ناھىيە خەلقلىرى كەينى- كەينىدىن ئىنقىلاپچىلار سېپىگە كېلىپ قوشۇلۇپ، خىتاي مۇستەملىكچىلىرىنى شەرقىي تۈركىستان تۇپرىقىدىن سۈرۈپ چىقىرىش يولىدا ئاخىرغىچە كۈرەش قىلىدىغانلىقلىرىنى ئىزھار قىلىشتى.

شۇ مەزگىلدە تاراتى، قوراي، ئېدىر، باغراش، خوتۇنتام، تال تېغى باي، ئارا تۈرۈك، نوم، توركول، ئېرىنگىر، تاشارلاردىن ئىبارەت 12 تاغدىكى دېخان- چارۋىچىلار قىلىچ- نەيزە، تاياق- توقماقلار ۋە قارا مىلتىقلار بىلەن قوراللىنىپ، ئوز ئالدىغا ھەرىكەتلىنىۋاتاتتى.

خوجانىياز ھاجى بۇلارنى بىرلەشتۈرۈشتىن تاشقىرى ۋاڭغا خىزمەت ئوتەپ قايتقان مەرگەنلەردىن قوشۇن تەشكىللەپ، قوشۇننىڭ سان ۋە سۈپىتىنى ئاشۇردى. قومۇلدا تۇرۇشلۇق خىتاي دۇبەنيەسى ئىنقىلاپ ئوتىنى ئۆچۈرۈش ئۈچۈن بىر قانچە قېتىم ئىنقىلاپچىلارغا ھۇجۇم قىلغان بولسىمۇ، ئىنقىلاپچىلار تەرىپىدىن تار- مار قىلىنىدۇ، ئىنقىلاپچىلار بولسا دۈشمەننىڭ قوراللىرى ھېساۋىغا يەنىمۇ ياخشىراق قوراللىنىدۇ.

جىن شۇرېن چېرىكلىرىنىڭ بىر قانچە قېتىملىق ھۇجۇمىنى چېكىندۈرۈش جەريانىدا ئىنقىلاۋىي سەپ غەنىمەت ئېلىنغان قورال- ياراق، ئوق- دورا ۋە باشقا سوقۇشقا ئېھتىياجلىق نەرسىلەر بىلەن كۈندىن- كۈنگە تولۇقلىنىدۇ. ئۈزلۈكسىز كېلىپ قوشۇلۇۋاتقان پىدائىيلار ھېساۋىغا ئىنقىلاۋىي سەپ كەڭىيىپ، ئاستا ئاستا خوجا نىياز ھاجى ئەينە شۇ كەڭ ئىنقىلاۋىي سەپنىڭ ئاتاقلىق يېتەكچىلىرىدىن بولۇپ قالىدۇ.

* * *

خوجانىياز قومۇل تاراتى تېغىدىكى ئىمىن نىيازنىڭ تورت ئوغلىنىڭ ئۇنجىسى بولۇپ، كىچىگىدىنلا ھوشيار، زېرەك، زۇرەكلىك بالا ئىدى. دادىسى ئۇنى مەھەللىسىدىكى مەھەمەت نىيازنىڭ تەڭ ياشلىق ئوغلى قوربان بىلەن قومۇلدىكى خانلىق مەدرىسە ئوقىتىدۇ. بۇ ۋاقىتتا قومۇل ۋاڭىنىڭ نەۋرىسى بەشىر شازادە شۇ مەدرىستە ئوقۇيدىغان ۋاقتى بولۇپ، بەشىر بىلەن خوجا نىياز ئوتتۇرىسىدا ساۋاقداشلىق مۇناسىۋەت تىكلىنىدۇ.

1907- يىلى 2- ئايدا ئىمىن نىيازنىڭ ئائىلىسىگە شىڭ شى شيادىكى خىتاي چېرىكلىرى ئۈچۈن ئوتۇن ئاپىرىپ بېرىش ئالۋىڭى كېلىدۇ. ئىمىن نىياز بەش ئېشەككە ئوتۇن ئارتىپ ئوغلى خوجا نىيازغا ھايدىتىپ، ئالۋاڭ ئېلىپ كېتىۋاتقانلارغا قوشۇپ قويىدۇ. 250 كىلومېتىر يولنى يەتتە كۈندە بېسىپ بارغان ئالۋاڭچىلار ئوتۇن- سامانلارنى ساق- سالامەت تاپشۇرۇپ بەرگەن بولسىمۇ، بېكار نان، بېكار ئوتۇن- سامان، بېكار ئەمگەككە ئۆگەنگەن خىتاي چېرىكلىرى ياش يىگىتنىڭ بېكار كۈچىدىن پايدىلانماقچى بولۇپ، خوجا نىيازنى ھەمرالىرىدىن ئايرىپ ئېلىپ قالىدۇ.

خوجا نىيازنى كېچىلىرى ئاتلىرىغا قارىتىپ، كۈندۈزلىرى ئوتۇن ئېچقۇزغان خىتاي چېرىكلىرى كۈندۈلۈك ئوزۇقىغا يېرىم كىلو ئۇن بېرەتتىدە، بۇنى خوجا نىياز كۆمەچ پىشۇرۇپ يەۋالاتتى.

ئارىدىن ئىككى ئاي ئوتكەندە، قومۇلدىن لەنجۇغا كېتىۋاتقان شىڭ شى شيادا قونۇپ ئوتكەن ھارۋىكەشلەردىن خوجا نىياز «قورايدىكى تاغچىلار ۋاڭغا قارشى قوزغالدى، ھازىر تاغدا، ۋاڭ ئەسكەرلىرى بىلەن سوقۇشۇۋاتىدۇ»- دېگەن سوزلەرنى ئاڭلاپلا شۇ كېچىسى بىر ھارۋىكەشنىڭ جوگىسىنى، خۇرجۇندىكى ئاتلىرىنى ئېلىپ، چېرىكلەرنىڭ ياخشى بىر ئېتىغا مىنىپ، ۋۇتىغا قاراپ ماڭغان بويى ۋۇتىغا بارماستىن، قورايغا كېلىدۇ. بۇ يەردە ئىسمائىل توراپاق، ياقۇپ تورپاقلار رەھبەرلىكىدە 300 دەك كىشى ۋاڭغا قارشى قوزغالغان بولۇپ، خوجانىياز ئۆزىنى ئىرىمغا ئالدۇرۇپ، قوزغىلاڭغا قاتنىشىدۇ.

(داۋامى بار)

قابۇسنامە

قېرىلار بىلەن بىللە ئولتۇرۇشقاندا يادىڭغا كەلگەننى سوزلىمە، قېرىلار سوز سورىسا، ئويلىماي دەرھاللا جاۋاپ بەرمە. ئەگەر قېرىلار سوئال سورىسا، ئەدەپ شۇكى، سەن جاۋاپ بەرمەي، بۇ سوئالنىڭ جاۋاۋىنى ئوزلىرى بىلىدۇ، دېگىن، چۈنكى، قېرىلارنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ جىم ئولتۇرۇش- ئەقىللىقتۇر. ئەگەر ئالدىراپ سوزلەپ جاۋاپ بەرسەڭ، كېيىن خىجىل بولىسەن...

ئەي ئوغۇل، يىگىت ئىكەنسەن، يىگىت بول، قېرىغاندا قېرىلارچە ھەرىكەت قىل. قېرىلىقتا يىگىتلىك زەۋق، ئەيش- ئىشرەتلىرىگە ھەۋەس قىلما. قېرىغاندا پەرھىزكارلىقنى ئاشۇرغىن. ئەي ئوغۇل، قېرىلىقتىن، يىگىتلىكتىن شىكايەت قىلدىم. بۇ سوزلەرنى قوبۇل قىلمايسەن. ئوغۇللىرىڭغا، ئوغلۇڭنىڭ ئوغلى (نەۋرىلىرىڭ)غا نەسىھەت قىلغايسەن.

ئەي ئوغۇل، قېرىغاندا بىر يەردە تۇرغىن. چۈنكى، قېرىلىقتا سەپەر قىلىش- ئەقلى بار كىشىنىڭ ئىشى ئەمەس. خۇسۇسەن قېرىلىقتا كەمبەغەل بولساڭ سەپەر قىلما. ئىككى دۈشمەن بىلەن يولغا چىقماق خاتا: قېرىلىق ساڭا بىر دۈشمەن بولسا، كەمبەغەللىك ئىككىنچى بىر دۈشمەن. ئەگەر زورۇرىيەت تۇغۇلۇپ، ئىككىنچى بىر يۇرت- دىيارغا كەتسەڭ، ئۇ يەردە مەئىشەتنىڭ كەڭ- پاراۋەن بولسا، قايتا ئوز يۇرت شەھىرىڭگە قايتما. چۈنكى كىشىنىڭ مەئىشىتى قەيەردە ياخشى بولسا، شۇ يەردە تۇرۇش ياخشىراق. شۇ يەردە تۇرۇش لازىم... گەرچە ۋەتەن ئىككىنچى ئانا دېيىلسىمۇ ياكى ۋەتەننى سويمەك ئىمان جۈملىسىدىن دېيىلسىمۇ، بەختىڭ قەيەردە ئېچىلسا، شۇ يەردە ۋەتەن تۇت. كورمىدىڭمۇ، مەھەممەد ئەلەيھىسسالام مەككىدە تۇغۇلغان، لېكىن ئۇنىڭ ئىشلىرى مەدىنىدە غەلىبىگە ئېرىشتى. مەككىنى بويسۇندۇرغاندىن كېيىن مەدىنىدە تۇردى. سەنمۇ پايدىلىق ئىش تاپقان يەردىن ئايرىلمىغايسەن. چۈنكى تۇرمۇش مەئىشىتىڭ ياخشى ئوتكەن يەرنى تاشلاپ كەتسەڭ، ناشۈكۈرلۈك بولىدۇ. بىر ياخشى نەرسىگە ئېرىشسەڭ، ئۇنىڭدىنمۇ ياخشىسىنى تاپىمەن، دەپ قولۇڭدىكىدىن ئايرىلىپ قالمىغايسەن. ئەي ئوغلۇم، ئومرۇڭنى تەربىيىسىز ئوتكۈزمە. شۇ چاغدىلا دوست- دۈشمىنىڭگە ھەيۋەتلىك كورۈنىسەن. قىممەتلىك ئومرۇڭنى ھاۋايى- ھەۋەس بىلەن زايە قىلما.

ئاخىرقى تۈركۈمى ئەۋەتىلدى

ئالمۇتا. سوۋخوز ۋە كولخوزلارنىڭ ئورمانلىرىنى تولۇقتۇرۇش ئۈچۈن ئۇلارنىڭ بۇيرۇتمىسى بويىچە جۇمھۇرىيەتنىڭ شىمالىي ناھىيەلىرىگە ئانا ھەرىلەر سېلىنغان پاكېتلارنىڭ ئاخىرقى تۈركۈمى ئەۋەتىلدى. بۇ يەردە ھەرىلەر ھاۋا رايىنىڭ قەغىشلىكىدىن، شۇنداقلا ئادەملەرنىڭ يېتەرلىك غەمخورلۇق قىلماسلىقىدىن چاپسان ھالاك بولىدۇ. باھار ئايلىرىدا ۋە يازنىڭ دەسلەپكى ھەپتىلىرىدە شىمالىي قازاقستان، كوكچېتاۋ، قوستاناي ۋە جۇمھۇرىيەتنىڭ باشقىمۇ ۋىلايەتلىرىگە، شۇنداقلا ئالتاي ئولكىسىگە ئانا ھەرىلەر سېلىنغان 120 پاكېت ئاۋتوترانسپورت ئارقىلىق ئەۋەتىلدى. نەمەلىيەتنىڭ كورسىتىشىچە ھەرىلەرنى بۇ ئۇسۇل بىلەن يەتكۈزۈش، ئىشەشلىگرەك، بىراق ئۇلارنىڭ بۇ «ساياھىتى» ئۇزۇن ئىشنى تەلەپ قىلىدۇ.

ھەر ئەتىيازدا قازاقستاننىڭ شىمالىي قىسمىنىڭ ئېگىلىكلىرى چىمكەنت، تالدىقورغان ۋە ئالمۇتىنىڭ كولخوزلىرىغا ۋە سوۋخوزلىرىغا ھەرىلەر ئۈچۈن خېلە كوپ ئاخچا تولەيدۇ. ئۇلارنى بەلگۈلەنگەن جايغا يەتكۈزۈشمۇ خېلە قىممەت توختايدۇ. ئەگەر كوكچېتاۋلىقلار، قوستانايلىقلار ۋە باشقىلار ھەرىلەرگە ياخشى غەمخورلۇق قىلغان بولسا مۇنداق خىراجەتمۇ بولمىغان بولار ئىدى.

(قاز تاگ).

بىشكېك شەھىرىدىكى ئوكتەبىرنىڭ 40 يىللىقى نامىدىكى تىكىنچىلىك فابرىكىسى كوللېكتىۋى بۇ كۈنلەردە خەلق ئىستىمال تاۋارلىرىنى كوپلەپ ئىشلەپ چىقىرىش يولىدا پىداكارانە ئەمگەك قىلماقتا. ئۇلار بازار ئىختىسادىغا ئوتۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن ئىشلەپ چىقىرىلىۋاتقان مەھسۇلاتلارنىڭ سۈپىتىنى ياخشىلاشقا ئالاھىدە كوڭۈل بولمەكتە.

سۈرەتلەردە: 1. سېخ ئۇستىسى ۋالېنتىنا مىنېلىپېۋا (سولدىن تورتىنچى) تىكىنچىلەر بىلەن مەھسۇلات سۈپىتى توغرىلىق سوھبەتلەشمەكتە.
2. ئون يىلدىن كوپرەك تىكىنچى بولۇپ ئىشلەۋاتقان تۇرغۇناي بىلالوۋا.
3. دەزمال سالغۇچى پاتىمە لىبرووۋانىڭ ئىشلەۋاتقىنىغا 23 يىلدىن كوپرەك ۋاقىت بولدى.
پ. ئەخمەتوۋنىڭ سۈرەتلىرى.

«Йени хаят» («Новая жизнь») индекс 65З593: приложение Республиканской Социально-политической газеты на уйгурском языке «Уйгур авази» выходит — по вторникам, четвергам и субботам.
Ордена Трудового Красного Знамени типография Издательства ЦК Компартии Казахстана.
г. Алма-Ата, 480044. Проспект Ленина, 24.

تېلېفونلار: مۇھەررىر- 69-86-33، مەسئۇل كاتىپ- 50-86-33، پارتىيە بولۇمى- 81-86-33، ئىختىسات بولۇمى- 06-86-33، ئەدەبىيات بولۇمى- 27-86-33، مەدەنىيەت بولۇمى- 01-92-33.

زاكاز (2451) تىراژ 8250

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى: قازاقستان س س ج مىنىسترلار كابىنېتى.

گېزىت ئوفسېت ئۇسۇلى بىلەن بېسىلدى. بىر باسما تاۋاق.

مۇھەررىر ئۇچۇن ئا. قۇتلۇق.

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
ئىپەك يولى كوچىسى، 50- ئوي 8- قەۋەت

ПОГ-60

ئاتا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى –روينۇڭ سامان بولماس.

يېڭى ھايات

НОВАЯ ЖИЗНЬ

1991 ژىل 4 ئىيۇل پەيشەنبە №79 (3072)

باھاسى 4 تىيىن

گېزىت 1970– ژىلى 1– يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ. ھەپتىسىگە ئۈچ قېتىم سېيشەنبە، پەيشەنبە شەنبە كۈنلىرى چىقىدۇ.

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي– سەياسىي گېزىت «ئۇيغۇر ئاۋازى»نىڭ قوشۇمچىسى.

قازاقستان سوۋېت سوتسىالىستىك جۇمھۇرىيىتى ئالىي كېڭىشىنىڭ سېسسىيەسىدە

28– ئىيۇن كۈنى جۇمھۇرىيەت پارلامېنتى كەسكىن ۋە ئۈنۈملۈك ئىشلىدى. ئالىي كېڭەشنىڭ بىر قاتار توختاملىرى، شۇ جۈملىدىن مىنىستىرلار كابىنېتىنىڭ بوھراندىن چىقىش پروگراممىسى «ئارال» كومپلېكسلىق ئېكولوگىيەلىك ۋە ئىجتىمائىي– ئىختىسادىي پروگراممىسى توغرىلىق، ئۇيۇشقان جىنايەتچىلىككە قارشى كۈرىشىش بويىچە چارىلەر توغرىلىق» قانۇنىنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىنىڭ بېرىشى، خەلق دېپۇتاتلىرىنىڭ سايلىغۇچىلارنىڭ ۋە جەمىيەتلىك تەشكىلاتلارنىڭ ئامانەتلىرىنى ئورۇنلاش بويىچە چارە– تەدبىرلەر پىلانى توغرىلىق، ئىستىپاق قارمىقىدىكى كارخانىلارنىڭ ۋە تەشكىلاتلارنىڭ جۇمھۇرىيەت قارمىقىغا بېرىلىشى توغرىلىق توختاملار قوبۇل قىلىندى.

قازاقستان س س ج نىڭ بەزى بىر قانۇن ھوججەتلىرىگە، جۈملىدىن جىنايى ئىش– پروتسېسسۇئال كودېكسىغا، پۇخرالاردىن، چەت ئەل پۇخرالىرىدىن ۋە پۇخرالىقىغا ئېگە ئەمەس شەخسلەردىن كىرىم سېلىقىنى ئېلىش توغرىلىق، كارخانىلاردىن، بىرلەشمىلەردىن ۋە تەشكىلاتلاردىن سېلىق ئېلىش توغرىلىق قانۇنلارغا ئۆزگىرىشلەر ۋە قوشۇمچىلار كىرگۈزۈلدى.

ئالىي كېڭەش لايىھەلەرنى قوشۇمچە ئىشلەش توغرىلىق مۇۋاپىق كومىتېتلارنىڭ ئەخباراتىنى تىڭشاپ، ماددىلار بويىچە مۇھاكىمە قىلغاندىن كېيىن «قازاقستان س س ج دا دۆلەتلىك ياشلار سەياسىتى توغرىلىق»، «قازاقستان س س ج نىڭ ئادۋوكاتۇرىسى توغرىلىق قائىدىگە ئۆزگىرىشلەرنى ۋە قوشۇمچىلارنى كىرگۈزۈش توغرىلىق»، «قازاقستان س س ج دا يەر ئىسلاھاتى توغرىلىق»، «مەتبۇئات ۋە باشقىمۇ ئاممىۋىي ئەخبارات ۋاستىلىرى توغرىلىق» قانۇنلار تولۇغى بىلەن قوبۇل قىلىندى.

سېسسىيە جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتىنى پۈتكۈل خەلق ۋە ئۇتتۇر سايلاشنىڭ مەخسەتكە مۇۋاپىق ئېكەنلىكى توغرىلىق مەسىلىنى قاراپ چىقتى. بۇ مەسىلە يېقىندا ن. ئە. نازارباييېۋ قىلغان دوكلادتا قويۇلغان. ئوچۇق مۇنازىرە نەتىجىسىدە دېپۇتاتلار كۆپچىلىكىنىڭ پىكرى جۇمھۇرىيەت پارلامېنتىغا بولغان ئىشەنچىنىڭ شۈنچىلىك ئۈستۈن ئېكەنلىكى، ھازىر ئۇنى ئۇتتۇر سايلاش توغرىلىق، مەسىلىنى قويۇشنىڭ ھاجەت ئەمەسلىكىدە ئورتاقلاشتى.

قازاقستان س س ج نىڭ باش مىنىستىرى ئۇ. ق. قارامانوۋ «ئاۋۋال ئىجتىمائىي– ئىختىسادىي تەرەققىيات پروگراممىسىنىڭ لايىھەسى توغرىلىق» دوكلاد بىلەن سۆزگە چىقتى.

ئالىي كېڭەش بۇ پروگراممىنى مۇھاكىمە قىلىپ ۋە ئاساسەن ماقۇللاپ، جۇمھۇرىيەت ھۆكۈمىتىگە دېپۇتاتلارنىڭ ئېيتقان پىكىر ۋە تەكلىپلىرىنى ھېسابقا ئېلىپ قوشۇمچە ئىشلەشنى تاپشۇردى.

سېسسىيەدە تەشكىلىي مەسىلىلەرمۇ قارالدى.

تاشقى مۇناسىۋەتلەر ۋە پارلامېنتلار ئارا ئالاقىلار بويىچە كومىتېتنىڭ رەئىسى دېپۇتات م. م. ئەۋېزوۋ ئالىي كېڭەش پرېزىدىيۇمىنىڭ ئەزاسى بولۇپ سايلاندى. بۇ كومىتېتنىڭ شەخسىي تەركىۋى سايلاندى.

ك. ب. بۆكېنوۋ قازاقستان س س ج خەلق دېپۇتاتلىرىنى سايلاش ۋە چاقىرتىۋېلىش بويىچە مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسىنىڭ رەئىسى بولۇپ تەستىقلەندى.

جۇمھۇرىيەت مىنىستىرلار كابىنېتىنىڭ ئەزالىرى بولۇپ تەستىقلىنىشىگە باغلىق دېپۇتاتلار ن. ك. ئىسىنگارىنىنىڭ، ۋ. ئى. دۋورېچېنسكىينىڭ، م. ژولداسبېكوۋنىڭ ۋە شەخسىي ئىلتىماسىغا باغلىق دېپۇتات ۋ. ز. دومچېۋنىڭ ۋاكالەتلىرى قەرەلىدىن ئىلگىرى كۈچتىن قالدۇرۇلدى.

دېپۇتات خ. د. دىرىللىر پرېزىدىيۇم ئەزاسى ۋە ئالىي كېڭەشنىڭ سانائەتنى، قاتناشنى ۋە ئالاقىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈش مەسىلىلىرى بويىچە كومىتېتىنىڭ رەئىسى ۋەزىپىسىدىن بوشىتىلدى.

سېسسىيەدە قازاقستان س س ج ئالىي كېڭىشىنىڭ رەئىسى يې. م. ئاسانباييېۋ خۇلاسە سۆزگە چىقتى.

قازاقستان س س ج ئالىي كېڭىشىنىڭ تۆرتىنچى سېسسىيەسى شۇنىڭ بىلەن ئۆز ئىشىنى ئاياقلاشتۇردى.

سۈرەتلەردە: قازاقستان س س ج ئالىي كېڭىشىنىڭ 4– سېسسىيەسىدىن كۆرۈنۈشلەر.

(قاز تاگ).

سەپەرنامە

دوستلارنى تاپتۇق

بۈگۈن ھەر بىر ئەمگەك كوللېكتىۋى ئۆزىنى ئۆزى مەبلەغ بىلەن تەمىنلەش مەسىلىسىنى ئۆزلىرى ھەل قىلىۋاتىدۇ. ئۇلار ئۆز شېرىكلىرىنى تېپىشنىڭ يوللىرىنى ئىزدەشتۈرمەكتە. موشۇ مەخسەتتە جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر تىياترىنىڭ مۇدىرى، قازاقستاندا خىزمەت كۆرسەتكەن ئارتىست مۇرات ئابدىرىم ئوغلى ئەخمەدىيېۋ يېقىندا ئىش بابىدىكى سەپەر بىلەن تۈركىيەگە بېرىپ كەلدى.

تۈركىيەلىك قېرىنداشلار بىلەن مەدەنىي ۋە ئىختىسادىي ئالاقە باغلاش شۇ سەپەرنىڭ ئاساسىي مەخسىتى بولدى. بۇ سەپەرنى ئىستامبۇلدىكى «خاتاما» كورپوراتسىيەسى ئۇيۇشتۇرغان. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئۇ تۆۋەندىكىلەرنى سۆزلەپ بەردى.

– بىز ئىستامبۇلغا ئاخچا ئەمەس، ۋاليۇتا ئىزدەپ باردۇق،– دەيدۇ م. ئەخمەدىيېۋ،– شۇنداق ئېكەنلىكىنى ھېچكىمدىن يوشۇرمىدۇق. ئۇلارمۇ بىزنى توغرا چۈشىنىپ، ياردەملىشىشكە ۋەدە بەردى. بىزنى ئىستامبۇلدىكى «شەرقىي تۈركىستان» جەمىيىتىنىڭ رەئىسى مەھەممەت رىزا بېكىن – ئۇ تۈركىيە ئارمىيەسىنىڭ ئىستىپادىكى گېنېرالى بولغاچقا بەزىدە پاشا مەھەممەت دەپمۇ ئاتايدىكەن، ئۇنىڭ ئورۇنباسارى ئىستامبۇل ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى سۇلتان ماھمۇت ۋە جەمىيەتنىڭ باش كاتىبى، ئىستامبۇل ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى مەھەممەت ساراي كۈتۈۋالدى. بىز مەزكۇر جەمىيەتنىڭ پائالىيىتى بىلەن ھەر تەرەپلىمە تونۇشتۇق. بىزدىكى جەمىيەتلىك تەشكىلاتلارغا نىسبەتەن ئۇلار ھەر قانداق مەسىلىنى پەقەت سەياسەت ئارقىلىق ھەل قىلىدىكەن. جەمىيەتنىڭ ئون بىر ئادەمدىن ئىبارەت دائىمىي ھەيئەت ئەزالىرىمۇ پەقەت سەياسەت بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلىقىنى ئېنىق كۆرۈشكە بولىدۇ.

سەپەر داۋامىدا بىز ئىستامبۇلدىكى «شەرقىي تۈركىستان كۆچمەنلىرىنىڭ جەمىيىتى» بىلەنمۇ ئالاقە باغلىدۇق. ئۇنىڭ رەئىسى ئابدۇۋەلجان ۋە رەئىسنىڭ ئورۇنباسارى خىزىربېي (ئۇ شۇنداقلا «خاتاما» كورپوراتسىيەسىنىڭ ۋىتسې– پرېزىدېنتى) بىلەن تونۇشتۇق. مانا موشۇ يېڭى تونۇشۇشلىرىمىز ئارقىلىق ئاساسىي مەخسىتىمىزنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن بىر نەچچە تىجارەتچىلەر بىلەن ئۇچرىشىپ، دوستلاشتۇق. شۇلارنىڭ بىرى تىجارەتچى دىلشات ئوز–تۈرك، ئۇ ئەسلى شىنجاڭلىق، بىراق تۈركىيە گراژدانى. ئۆزىنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا ئۇنىڭ ھەتتا شاڭگاڭدا فىرمىسى بار، ئېيتماقچى ئۆتكەندە بىزنىڭ تەكلىۋىمىز بويىچە دىلشات كېلىپ، تىياتىرىمىزدا مېھماندا بولدى ۋە ئۆزىنىڭ مەبلىغى ھېساۋىغا پايتەختىمىزدە مېھمانخانا سېلىپ بېرىشكە ۋەدە بەردى. شۇنداقلا «تاتارخان» بويىچە تولۇق مېتراژلىق بەدىئىي فىلم چۈشىرىشنى، ھەر ژىلى تىياتىرىمىزنىڭ ئون– ئون بەش ئارتىستىنىڭ چەت ئەللەرگە بولىدىغان گاستروللىرىنى مەبلەغ بىلەن تەمىنلەش نىيىتىنىڭ بارلىقىنى يوشۇرمىدى. شۇنداقلا ئون تۈرلۈك رەڭلىك فىلملىرىمىزنى ۋە تىياتىر ئارتىستلىرىنىڭ رەسىملىرى بىلەن بېزىلىدىغان كالېندارلارنى چىقىرىشقا ياردەم بېرىشكە تەييار ئېكەنلىكىنى ئوچۇق ئىزھار قىلدى. ئىستامبۇلدا بىز يەنە ئەبەيدۇللا ئوز– تۈرك بىلەن تونۇشتۇق. ئۇ تەيۋەن پارلامېنتىنىڭ ئەزاسى ئېكەن. تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىۋېتىپتۇ. شۇ ئادەم ئارقىلىق سەئۇدىيە ئەرەپىستانىنىڭ گراژدانى ئۇسەن قارىغا ۋىزا ئەۋەتتۇق. ئۇ بارلىق ئىسلامىي تىجارەتنىڭ ئېگىسى ۋە ئۇيغۇر ستۇدېنتلىرىغا ياردەملىشىش كومىتېتىنىڭ ئەزاسى ئېكەن. شۇنداقلا دوكتور ئابدۇلەزىز ئابدۇساتتار مەخلۇبىي، رەخمىتۇللا ئەبەيدۇللا ھاجى ۋە ئۇسەن قارى ئاۋگۇست ئېيىدا بىزگە مېھمانغا كەلمەكچى. گەپ– سۆزلەرگە قارىغاندا، ئۇلار سەئۇدىيە ئەرەپىستانىدىكى ئەڭ باي ئۇيغۇرلاردىن كۆرۈنىدۇ.

بىز شۇنداقلا ئىستامبۇلدا نيۇ– يوركتىكى «شەرقىي تۈركىستان جەمىيىتىنىڭ» ئەزاسى تايىر ھاجى بىلەنمۇ ئۇچرىشىپ، نيۇ– يوركلۇق غۇلامدۇن پاختىنىمۇ مېھمانغا تەكلىپ قىلىپ، ۋىزا ئەۋەتتۇق. شۇنداق ۋىزا ئەۋەتكەنلەر ئارىسىدا پاكىستانلىق غۇلام مەھەممەت ھاجىم، غەربىي گېرمانىيەلىك ئەركىن ئالىپتېكىن بار. ئوممەن بىز ئىستامبۇلدا يەتتە دۆلەت ۋەكىللىرى بىلەن تونۇشۇپ، ئۇلار ئارقىلىق ئۇرغۇلىغان يېڭى دوستلىرىمىزنى تاپتۇق. شۇ نەرسە بىزنى خۇشال قىلىدۇكى، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ماددىي جەھەتتىن ياردەملىشىشتىن باش تارتمايدىغانلىقىنى تەكرار– تەكرار ئىزھار قىلىشتى.

بىزنىڭ سەپىرىمىز روزا ئايلىرىغا توغرا كەلگەچكە، ھەر كۈنى بىزنى ئىپتارغا تەكلىپ قىلىپ تۇردى. ئېيتماقچى، پەقەت ئىستامبۇلدىلا 10 مىڭ مېچىت بار بولۇپ، چوڭ– كىچىكنىڭ ھەممىسى روزا تۇتىدىكەن. ھەتتا دۆلەت تېلېۋىدېنىيىسى ئەزان ئېيتىپ ئىپتا ۋاقتىنى خەۋەرلەپ تۇرىدىكەن. ئۇ يەردىكى ئۇيغۇرلارنىڭ قائىدە– يوسۇنلىرىدىمۇ خۇددى بىز سوۋېت ئۇيغۇرلىرى ئوخشاش ئايرىمچىلىق يوق ئېكەن، بىراق ئىپتا ۋاقتىدا، ئامازشام ئوقۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، سۇيۇق ئاش كەلتۈرۈلىدىكەن، خۇپتەن ئوقۇلۇپ بولغاندىن كېيىن ئىككىنچى تاماققا مانتا ياكى پولۇ تارتىلىدىكەن. بۇ خۇددى ئەنئەنىگە ئايلانغاندەك، بارلىق ئىپتالاردا ئوخشاش تاماقلار كەلتۈرۈلىدىكەن. قىزىق يېرى، سالام– سائەت، ئەھۋال سورىشىش پەقەت ئىپتادىن كېيىنلا بولىدىكەن.

مەن سوۋېت ئۇيغۇرلىرىنىڭ ھاياتى، ئۆتۈقلىرى بىلەن مۇئەممالىرى توغرىلىق كۆپ نەرسىلەرنى سۆزلەپ بەردىم. بىر ئېيتادا ئۇلار «كوممۇنىزم تۇغى» گېزىتى چىقىۋاتامدۇ» دەپ سوراپ قالدى. مەن گېزىتنىڭ نەشر قىلىنىۋاتقانلىقىنى،ھەتتا، ھازىر ئۇنىڭ نامى «ئۇيغۇر ئاۋازى» بولغانلىقى توغرىلىق ئېيتىۋىدىم، ھەممىسى خۇشاللىقىدىن چاۋاك چېلىشىپ كەتتى.

تۈركىيە بويىچە مىڭغا يېقىن ئۇيغۇر ئائىلىسى بار ئېكەن. ئۇلارنىڭ لىدېرى ئەيسابەگ دېگەن كىشى ئېكەن. ئۇ شۇ يەردىكى ئۇيغۇرلارنىڭ بېشىنى قوشۇپ، يول– يورۇق بېرىپ تۇرىدىكەن. شۇ ئادەم سوۋېت ئۇيغۇرلىرىغا چوڭ سالام يەتكۈزۈشۈمنى ئىلتىماس قىلدى.

سوھبەتنى يېزىۋالغان ئى. باراتوۋ.

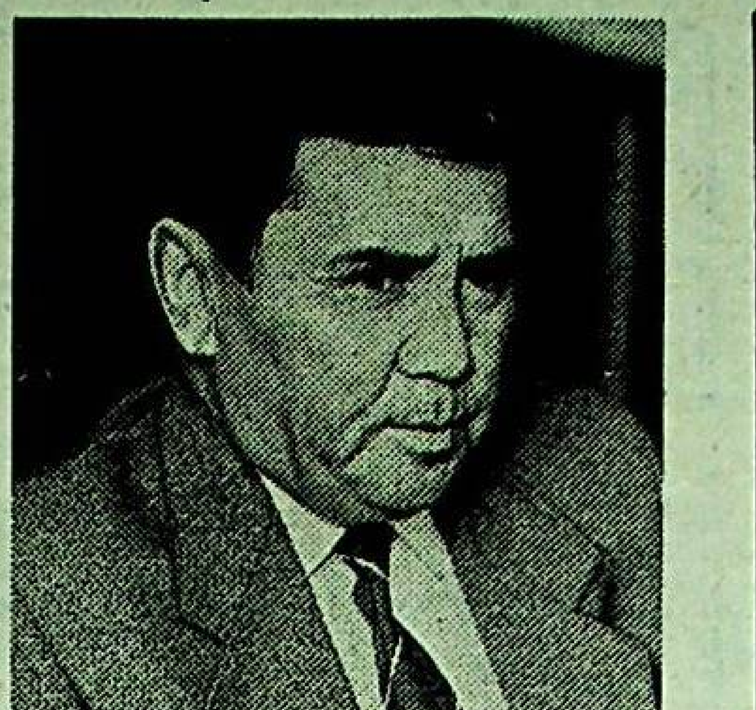

ئۇرال ۋىلايىتى «لېششېنسكىي» سوۋخوزىنىڭ دىرېكتورى س.س.ج.ئى نىڭ يېزا ئىگىلىك ساھاسىدا خىزمەت سىڭدۈرگەن خادىمى مۇسىر ئايتاسوۋ چارۋىچى ئائىلىسىدە ئوسۇپ، ياردەمچى چوپاندىن دىرېكتورلۇققىچە كۆتىرىلگەن. بۇ تەجرىبىلىك رەھبەر ئاز ۋاقىت ئىچىدە ۋىلىغا 1 مىللىون 400 سوم زىيان تارتىۋاتقان ئىگىلىكنى 2 مىللىوندىن ئارتۇق ئازا دارامەت ئالىدىغان ھالەتكە يەتكۈزدى.

سۈرەتلەردە: 1. «لېششېنسكىي» نەسىللىك مال سوۋخوزىنىڭ دىرېكتورى م. ئايتاسوۋ، 2. سوۋخوز دىرېكتورى مال فېرمىلىرىدا ھەر كۈنى بولۇپ تۇرىدۇ.

(قاز تاگ).

سالاملىشىشنىڭ ئەھمىيىتى

ئادەملەرنىڭ بىر- بىرى بىلەن سەمىمىي سالاملىشىشلىرى، هال- ئەھۋال سورىشىشى، قول بېرىپ كۆرۈشۈشى ھەقىقىي ئىنسانىي پەزىلەتلەرنىڭ بىرىدۇر. كىشىلەر ئارىسىدىكى مۇناسىۋەتلەر ئەينە شۇ سالام ئىلىكتىن باشلىنىدۇ. سالام- سائەت ھەر بىر خەلقتە ئۆزىگە خاس ئۆزگىچىلىكلەرگە ئىگە بولۇپ، ئۇنىڭ كېلىپ چىقىش تارىخى ئادەمزاتنىڭ پەيدا بولۇشىدىكى دەسلەپكى جەمئىيەت تۈزۈمىگە تاقىلىدۇ. سالامنىڭ كېلىپ چىقىش مەنبەسى ۋە ئۇنىڭ ئەھمىيىتى توغرىلىق ئېتنوگراف، ئارخېولوگ، ئونتروپولوگ ئالىملار كۆپلىگەن پىكىرلەرنى ئېيتىپ كەلمەكتە.

ئالىملارنىڭ تەكىتلىشىچە، ئىپتىدائىي ئادەملەر بىر- بىرى بىلەن دۇچ كەلگەندە، «مەن ساڭا ھۇجۇم قىلماقچى، ئۇرماقچى ئەمەسمەن» دېگەن مەنادا بىر- بىرىگە قول بېرىشكەن ئىكەن. شۇنىڭدىن قېلىپلاشقان قول بېرىپ سالاملىشىش دەۋرلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن كىشىلەرنىڭ بىر- بىرىگە ھۆرمەت بىلدۈرۈش، هال -ئەھۋال سورىشىش مەناسىغا ئۆزگەرگەن بۇ خىل سالاملىشىش ھەر تۈرلۈك خەلقلەرنىڭ تەرەققىياتىدا ئۆزگىچىلىكلەرگە ئۇچراپ، باشقىچە شەكىللەرگە ئىگە بولغان. مەسىلەن، كۆپچىلىك يېۋروپا ئەللىرىدە سالاملاشقاندا باش كىيىمنى ئېلىپ، سالاملىشىدۇ. ھىندىستانلىقلار بولسا ئىككى قولنى جۈپلەپ، پېشانىسىنىڭ ئوتتۇرىسىغا تەككۈزۈپ سالاملىشىدۇ. ئاۋغانلار سالاملاشقاندا ئوڭ قولنى ماڭلىيىغا تەككۈزۈپ، ئېگىلىپ تازىم قىلىدۇ، ئەرەپلەر ۋە بىر قانچە مۇسۇلمان خەلقلىرىدە ئىككى قولنى قوشتۇرۇپ، كۆكرىكىگە تۇتۇش ئارقىلىق سالاملىشىش قېلىپلاشقان. خىتاي دۆلىتىنىڭ بەزى بىر جايلىرىدا كىشىلەر كۆرۈشكەندە، «سىز، بۈگۈن تاماق يېدىڭىزمۇ؟» دەپ، هال -ئەھۋال سورىشىش ئارقىلىق سالاملىشىدۇ. بۇمۇ سالامنىڭ بىر تۈرىدۇر. تىببەتلىكلەر بىر- بىرى بىلەن سالاملاشقاندا بىر- بىرىگە قاراپ تىللىرىنىڭ ئۇچىنى چىقىرىپ، تەبەسسۇم قىلىشىدىكەن.

ئوتتۇرا ئازىيە، قازاقىستان ۋە شەرقىي تۈركىستان خەلقلىرى ئارىسىدا هال- ئەھۋال سورىشىش، سالاملىشىشنىڭ بىر نەچچە تۈرلىرى ئۇچرىشىدۇ. ئۇلارنىڭ ئاساسىي كۆپچىلىگى ئىسلام دىنىنىڭ شەرتى- ئىنسانلار ئارىسىدىكى ھۆرمەت ۋە ئېھتىرامنى تەرغىپ قىلغۇچى كورسەتمىلىرىگە ئاساسلانغان. لېكىن ئۇ كورسەتمىلەرگە ئېتىۋارسىز قاراپ، قالداقتۇر بىر تەگستەمەسلىكنىڭ، يوغانچىلىقنىڭ شەپىسىنى سەزدۇرۇپ تۇرىدىغان «بارمۇ سەنۋي»، «سالام دېدۇق» دېگەن سۆزلەر بىلەن سالاملىشىدىغانلارمۇ كېيىنكى ۋىللاردا كۆپىيىۋاتىدۇ.

ئەدەپلىك، مەدەنىيەتلىك، ھەقىقىي ئىنسانىي پەزىلەتلەرگە ئىگە كىشىلەر سالاملاشقاندىمۇ ئۆزلىرىنىڭ شۇ خىسلەتلىرىنى نامايەن قىلىدۇ. شۇ ئارقىلىق ئۇلارنىڭ سالام بېرىۋاتقان كىشىسىگە بولغان مۇناسىۋىتى بايقىلىدۇ. ئۇلار سالام بېرىشىمۇ، ئۇنى ئىلىك ئېلىشىمۇ ئادەمگەرچىلىك پەرزى دەپ چۈشىنىدۇ. سالاملىشىشنىڭ ئەينە شۇ ئەھمىيىتىگە ئېتىۋار بېرىلگەن ھالدا، ياش ئەۋلادلار تەربىيىسى ئىشىدا ئۇلارنى سالاملىشىشقا ئۆگىتىش ئائىلە، مەكتەپ ۋە باللار باغچىلىرىدا تەربىيە ئىشىنىڭ ئاساسىي بىر بولۇگى رېتىدە ئېلىپ بېرىلىدۇ. مەسىلەن، مۇئەللىملەر ھەر بىر سىنىپقا كىرگىنىدە، باللارنىڭ ئورنىدىن تۇرۇپ، سالام بېرىشىدىن باشلىنىدۇ. شۇنداقلا باشقا بىر يەرگە خەت يازغۇچى شەخس خېتىنىڭ بېشىنى دەسلەپ شۇ كىشىگە سالىمىنى ئىپادە قىلىشتىن باشلايدۇ.

شۇنىڭغا دىققەت قىلىش كېرەككى، ھەممىلا ئەمەلىي ئەھۋالدا سالام بېرىشتە، قول ئېلىپ كۆرۈشۈش شەرت ئەمەس. چوڭ ياشتىكى ئادەملەرگە بېرىلگەن سالامدا، ئەگەر ئۇ ئادەملەر ئۆزلىرى قول سۇنمىسا، قول بېرىپ، كۆرۈشۈشنىڭ ھاجىتى يوق. ئاياللار بىلەن سالاملاشقاندىمۇ خۇددى شۇنداق قائىدە -تەرتىپ ساقلىنىشى كېرەك. كۆپچىلىك ئولتارغان زىياپەت، سورۇنلارغا كېيىن كىرگەن ئادەم ئۇلار بىلەن بىر چەتتىن قول ئېلىشىپ، كۆرۈشمەي، ئولتارغانلارغا بىرلا سالام بەرگىنى كۇپايە.

شۇنداقلا قولنى سالام بەرگەندە، ئاز چىلا خالىمىغاندەك سوغ قىياپەتتە بېرىشمۇ ئەدەپسىزلىكنىڭ نىشانىدۇر.

دېمەك، سالاملىشىش كىشىلەر مۇناسىۋىتىدىكى، ئۇلارنىڭ بىر-بىرىگە بولغان ئىشەنچ، سەمىمىيىتىنىڭ ئىپادىسىدۇر. شۇڭلاشقا ئۇنىڭ مەلۇم رولىغا چوڭ ئەھمىيەت بېرىش ھەر بىرىمىزنىڭ ئىنسانىي بورچىمىزدۇر.

ئى. خۇدايبەردىيېۋ.
ئاراۋان ناھىيەسى.

دايىم كۆزەتتە

بىز كۈندىلىك ئىستىمال قىلىدىغان، ئىشلىتىدىغان سۇ نەدىن كېلىدىغانلىقى ۋە بىزگە قانداق يەتكۈزۈلىدىغانلىقى توغرىلىق ئانچىمۇ ئويلىمايمىز، پەقەت سۇ كولونكىلاردا توختاپ قالغاندىلا سۇنىڭ قەدرىگە يېتىپ، ئويلىنىپ قالىمىز. يېقىندا مەن ئالمۇتىنى سوغ سۇ بىلەن تەمىنلەش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان «گورۋودوكانال» باشقارمىسىنىڭ سىمېنا ئىنژېنېرى ئەزىم تۇردىيېۋ بىلەن سوھبەتلەشكەن ئىدىم. بۇ توغرىلىق ئۇ تۆۋەندىكىلەرنى سوزلەپ بەردى.

ئالمۇتىدىكى «گورۋودوكانال» مەھكىمىسى شەھەر ئاھالىسىنى ۋە كارخانىلارنى سوغ سۇ بىلەن تەمىنلەش بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. ئالمۇتا شەھىرىدىكى پۈتكۈل سۇ ئارماقلىرى بىزگە قارايدۇ، بىز ئۇلارنىڭ بىر قېلىپتا نورمال ئىشلىشىنى تەمىنلىشىمىز كېرەك. بولۇپمۇ قىش ۋە ئەتىيازدا سۇ ترۇبىلىرىنىڭ يېرىلىپ كېتىش توخشاش ھادىسىلەر كوپ بولۇپ تۇرىدۇ. ترۇبا يېرىلغاندىكى سۇ بىكار ئىسراپ بولۇپ، ئىستىمال قىلغۇچىلارغا يېتىشمەيدۇ. ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈن بىز نۆۋەتلىشىپ، خۇددى ئوت ئوچەرگۈچىلەر ئوخشاش كېچە-كۈندۈز چاقىرىق كۈتۈپ تۇرىمىز. دىسپېتچېر تېلېفون ئارقىلىق ئالغان خەۋەرنى بىزگە دەرھال يەتكۈزىدۇ. ماڭا ئوخشاش نۆۋەتچى ئىنژېنېرنىڭ ئىختىيارىدا لازىملىق ئاپپاراتۇرا بىلەن جابدۇلغان ئىككى ئاۋتوماشىنا ۋە ئالتە سلېسار بار. بىز ھادىسە يۈز بەرگەن جايغا مۇمكىن قەدەر تېز يېتىپ بېرىشقا تىرىشىمىز، ئەكسى ھالدا بەزى چاغلاردا كارخانىلارنىڭ ئىشى توختاپ قېلىشىمۇ مۇمكىن.

نۆۋەتچى ئىنژېنېرنىڭ ۋەزىپىسى ئالدى بىلەن بارغان جايدا بىرىنچى نۆۋەتتە قىلىدىغان ئىشلارنى بەلگۈلەپ، ھەر بىر سلېسارغا ۋەزىپە تاپشۇرىدۇ. ئاۋارىيە ھادىسىلىرى چوڭ كىچىكلىكىگە قاراپ بىر سائەتتىن بىر سۇتكىغىچە بىر تەرەپ قىلىنىدۇ. ئەگەر رېمونت ئىشلىرى بىر نەچچە كۈنگە سوزۇلۇپ كەتسە، خەلق ئىگىلىكىگە چوڭ زىيان يەتكۈزۈشتىن تاشقىرى ئاھالىنىڭ مەئىشىتىدىمۇ ئۇرغۇن قولايسىزلىقلارنىڭ بولۇشى تەبىيدۇر. قىسقىسى، مەن، ياكى باشقا بىر ئىنژېنېر نۆۋەتچىلىك قىلمىسۇن، شۇ كۈنى بىز پۈتكۈل ئالمۇتىنىڭ سوغ سۇ بىلەن تەمىنلىنىشىگە جاۋاپ بېرىمىز.

ئەندى، جەمئىيەت ھاياتىنىڭ بارلىق ساھالىرىدا ئىنقىلاۋىي ئۆزگىرىشلەرنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا بولغان يول سوتسيالىزمنىڭ ئىختىسادىي سىستېمىسىدىكى كۆپلىگەن قېتىپ قالغان كوز قاراشلارنى، ئىگىلىكنى باشقۇرۇش مېخانىزمىنىڭ ئۇسۇللىرىنى پرىنسىپال ئۆزگەرتىش زۆرۈرىيىتىنى پەيدا قىلدى. بىزنىڭ مەھكىمىدىمۇ قايتا قۇرۇش ھەركىتى ئوز مېۋىسىنى بېرىشكە باشلىدى. مەسىلەن، ئوتكەن ۋىلى ھەددىدىن تاشقىرى چوڭيىپ كەتكەن مەمۇرىي باشقۇرۇش ئاپپاراتى 25—30 پروتسېنت قىسقارتىلدى. بۇ دېمەك مەمۇرىي ئاپپاراتتىكى ئادەمنى زېرىكتۈرىدىغان كوپلىگەن قۇرۇق قەغەزۋازلىق ۋە بيۇروكراتىزم كورۇنۇشلىرىگە خاتىمە بېرىلدى دېگەن سوز. ئەندى بۇنىڭ بەدىلىگە ئىنژېنېر- تېخنىك خادىملارنىڭ، ئىشچىلارنىڭ ماناشى خېلە ئوستى. مەسىلەن مەن ئوتكەن ۋىلى 150 سوم ماناش ئالاتتىم، مەمۇرىي باشقۇرۇش ئاپپاراتى قىسقارتىلغاندىن كېيىن، ھازىر مەن 280 سوم ماناش ئالىمەن، ئەندى 60 سوم كومپېنساتسىيە بۇنىڭ سىرتىدا. بىز شۇنداقلا ھەر مەۋسۇمدا بىر ئايلىق ماناش ۋە ۋىل ئاخىرىدا ئىش يەكۈنى بويىچە يەنە ئىككى- ئۈچ ماناش ئالىمىز. بۇ بولسا بىزنى ئىشىمىزدا ئۇقسانغا يول قويماسلىققا ۋە ھەر قانداق ئىشنى تېز ھەم پۇختا ئىشلەشكە دەۋەت قىلماقتا. بارلىق كارخانىلاردىكىگە ئوخشاش بىزدىمۇ ئەمگەك كوللېكتىۋى كېڭىشى قۇرۇلۇپ، ئىش ئېلىپ بارماقتا. ئەمگەك كوللېكتىۋى كېڭىشى ھەر بىر ئادەمنىڭ ئىشقا قوشقان شەخسىي ھەسسىسىنى ھېساپقا ئالغان ھالدا ماناش، مۇكاپات پۇللىرىنى بېرىش ئوخشاش مۇھىم ئىشلارنى بىۋاستە ئازارەت قىلىدۇ، ساناتورىيلار بىلەن دەم ئېلىش ئويلىرىگە يوللانمىلارنى تەخسىم قىلىدۇ، ئائىلەۋىي ياتاقخانىلارغا ئىشچىلارنى ئورۇنلاشتۇرىدۇ ۋە شۇنداقلا ئوي بېرىش دايىم قەتئىي ئازارەت ئاستىدا بولىدۇ. ئوي بېرىشتە بىرىنچى نۆۋەتتە ئۇزۇن ۋىل ياخشى ئىشلىگەن، كوللېكتىۋتا ئابرويغا ئىگە ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئىمتىيازغا ئىگە بولىدۇ. ئەندى كەسپىي ئىتتىپاق كومىتېتى بولسا ھەر شەنبە- يەكشەنبە كۈنلىرىگە ئوزىمىزنىڭ ئالمۇتا يېنىدىكى «كوممۇنالنىك» دەم ئېلىش ئويىگە ھەقسىز دەم ئېلىشقا يوللانما بېرىدۇ.

ئەندى ئىختىساتنىڭ بازار مۇناسىۋەتلىرىگە كوچۈشكە باغلىق ئوزۇق- تۈلۈك ۋە باشقا تاۋارلار باھالىرىنىڭ كەسكىن قىممەتلەپ كېتىشى مۇناسىۋىتى بىلەن ھەر ئايدا 60 سومدىن كومپېنساتسىيە بېرىشتىن تاشقىرى شۇنداقلا ھەر ئىش كۈنىگە تاماقلىنىش ئۈچۈن 5 سوم بېرىدۇ. بىزدە شۇنداقلا خالىغانلارغا قاپچىغاي تەرەپتىن كوكتات-مېۋە ئوستۇرۇش ئۈچۈن يەر ئۇچاستكىلىرى بېرىلمەكتە. قىسقىسى، ئەمگەك ئادىمىگە بولغان غەمخورلۇق يامان ئەمەس.

قايتا قۇرۇشنىڭ ھازىرقى تەشۋىشلىك ۋە شۇنىڭ بىلەن بىللە قەتئىي بۇرۇلۇش پەيتىدە ھەر بىر ئىشچىدا ئىشلەپچىقىرىش ئورنىنىڭ، مەملىكەتنىڭ غوجايىنى ھېسسىياتىنى تىكلەش ۋە مۇستەھكەملەش ھەقىقىي دولەت ئەھمىيىتىگە ئىگە ۋەزىپىدۇر. ئەگەر ھەر بىر ئىش ئورنىدا ھەقىقىي غوجايىنلار بولمايدىكەن، قايتا قۇرۇشتىن ھېچ نەتىجە چىقمايدۇ. قايتا قۇرۇش جەريانىدا قۇرۇلغان دېموكراتىك تەشكىللەرنىڭ بىرى- ئەمگەك كوللېكتىۋلىرى كېڭەشلىرىدۇر.

ھە، جەمئىيەت ھاياتىنى دېموكراتىيەلەشتۇرۇش، كوللېكتىۋنىڭ پىكىرىگە تايىنىشنى ئوتتۇرىغا قويماقتا. بۇ ئوزىنى ئاقلايدۇ، ئەلۋەتتە،" دەپ سوزىنى ئۇگەتتى سىمېنا ئىنژېنېرى ئەزىم تۇردىيېۋ.

ئەزىم چېلەك ناھىيەسىنىڭ قورام يېزىسىدا ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ، ھەربىي خىزمەتنى ئوتەپ كەلگەندىن كېيىن، ئالمۇتا قۇرۇلۇش تېخنىكۇمىغا ئوقۇشقا چۈشۈپ، 1971- ۋىلى ئۇنى مۇۋاپىيەقىيەتلىك تاماملىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ «گورۋودوكانال» باشقارمىسىغا ئىشقا ئەۋەتىلگەن ئىدى. بۇ يەردە ھە دېگەندە ئۇستا بولۇپ ئىشلىدى. ۋىللارنىڭ ئوتۇشى بىلەن ئەزىمنىڭ تىرىشچانلىقى ۋە ئەمگەكچانلىقى تۈپەيلى ئۇ سېمېنا ئىنژېنېرى دەرىجىسىگە كوتىرىلدى. كوپ ۋىللار مابەينىدا ئۇ ئۈملۈك ۋە ئۇقسانسىز ئىشلىگەنلىكى ئۈچۈن ئە. تۇردىيېۋ كوممۇنال ئىگىلىكى مىنىسترلىكىنىڭ ۋە «گورۋودوكانال» باشقارمىسىنىڭ ھورمەت گراموتىلىرى بىلەن مۇكاپاتلانغان.

قەيەردىلا بولمىسۇن، ئوز ئىشىنى سويىدىغان، سالاھىيەتلىك، ۋىژدانلىق مۇتەخەسسىلەر قەدىرلىنىدۇ، ئۇلار تاپشۇرۇلغان ۋەزىپىنىڭ ھوددىسىدىن شەرەپ بىلەن چىقىدۇ. بىز ئەينە شۇنداق مۇتەخەسسىس، ئىنژېنېر ئەزىم تۇردىيېۋنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى ئىشلىرىدىمۇ ئۇتۇقلار تىلەيمىز.

يا. سابىتوۋ.
ئالمۇتا شەھرى.

ئاشخانىلار سانى كۆپىيىۋاتىدۇ

ئۇرالسك ۋىلايەت مەركىزىدە هال ئوقەتى ناچارلار ئۈچۈن ھەقسىز تاماقلىنىش ئۇيۇشتۇرۇلغان ئاشخانىلارنىڭ سانى خېلە ئۆستى. ئۇلار ھازىرنىڭ ئۆزىدە سەككىز يەردە ئىشلەۋاتىدۇ. ۋىلايەت بيۇدژېتىدىن ھەم شەپقەت فوندلىرى ئاجراتقان مەبلەغ ئۇ پەيلى بۇ خىلدىكى ئاشخانىلارنىڭ تارمىقى پات- يېقىنقى ۋاقىتتا بارلىق ناھىيە مەركەزلىرىدە ئىشلەشكە باشلايدۇ.

بۇ يەردە شۇنداقلا ستۇدېنتلار ئاشخانىلىرىدا ۋە مەكتەپ بۇفېتلىرىدا جەمئىيەتلىك تاماقلىنىش باھاسىنى كومپېنساتسىيە قىلىش يولى ئارقىلىق ئوقۇغۇچىلارلى ۋە ستۇدېنتلارلى ئىجتىمائىي جەھەتتىن ھىمايە قىلىش بويىچە قوشۇمچە چارىلەر كورۈلۈۋاتىدۇ. ۋىل ئاخىرىغىچە بۇ مەخسەتلەر ئۈچۈن ئون ئۈچ مىللىون سومغا يېقىن ئاخچا خىراجەت قىلىنىدۇ. ئاھالىنىڭ قالغان قىسمىغا قوشۇمچە ھەق تۆلەش ۋە كومپېنساتسىيە تۈرىدە بىيىل 400 مىللىون سومغا يېقىن ئاخچا تۆلەش پىلانلىنىۋاتىدۇ. ئۇنىڭدىن تاشقىرى، تووار ئالماشتۇرۇشنىڭ ئۇمۇمىي كولەمىدىن ئۈچ پروتسېنتتىن ئوشۇغى تۆۋەن باھادا سېتىلىدىغان مەھسۇلاتلارغا توغرا كېلىدۇ.

(قاز تاگ).

قايناق قەلب ئاھاڭلىرى

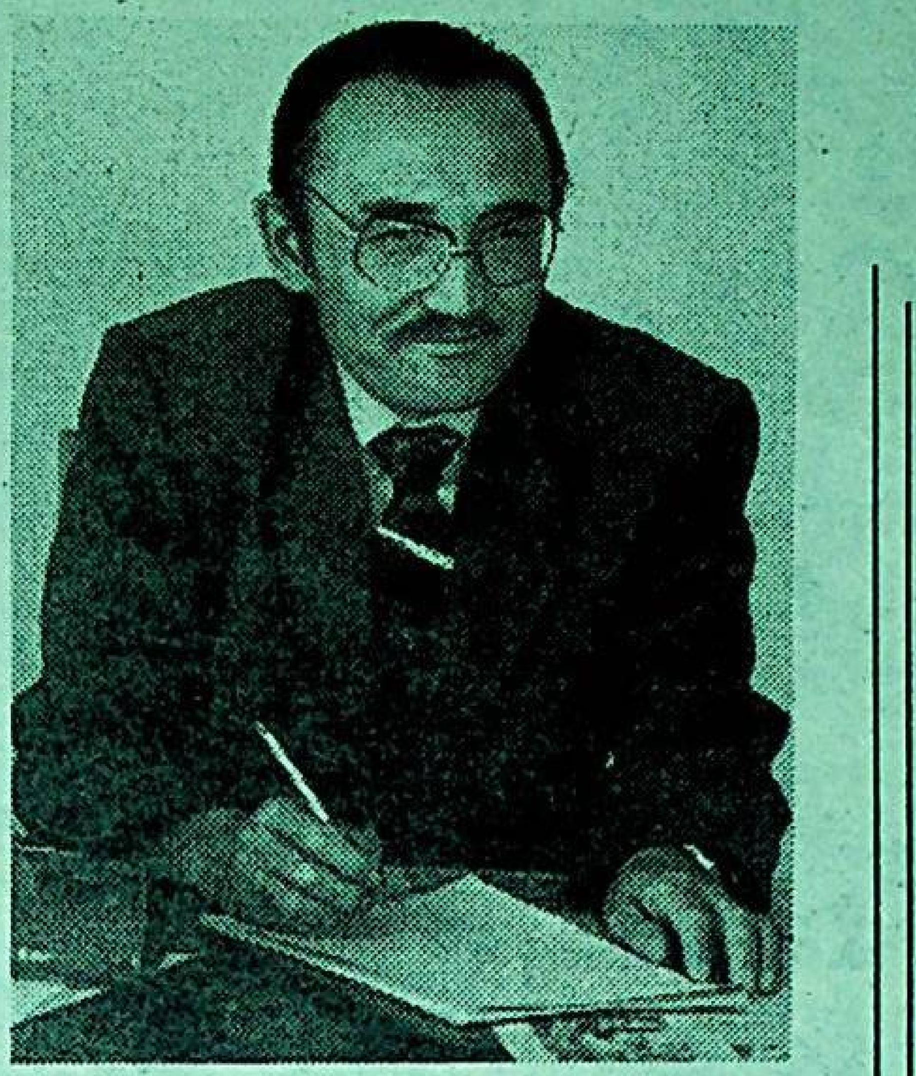

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى يازغۇچىلار ئىتتىپاقىنىڭ ئەزاسى، تونۇلغان شائىر مىرزاھىد كېرىمى 1939- يىلى قەشقەردە تىجارەتچى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان.

تالانتلىق شائىرنىڭ ئىجادىي پائالىيىتى ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چېغىدا باشلىنىپ، بولۇپمۇ «ساندۇق ئىچىدىكى بوۋاق»، «لاچىن ھەققىدە باللادا»، «ھېيتكاردا ھېيت كۈنى»، «بىباھا تۇپراق» قاتارلىق شېئىر- داستانلىرى جامائەتچىلىك ئارىسىدا كۈچلۈك تەسىر قوزغىغان. ئۇنىڭ بېيجىن «مىللەتلەر» نەشرىياتى تەرىپىدىن «ئالتۇن ئاچقۇچ» (1982- يىل)، قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتىدىن «قاناتلانغان تىلەك» (1985- يىل) ناملىق توپلاملىرى يورۇق كۆرگەن.

كورنەكلىك ئەدىپنىڭ ئەسەرلىرىدىن ئۇزىگە خاس بەدىئىي ئالاھىدىلىكنى، ئوقۇغۇچىسىغا ھاياتىي زوق بېغىشلايدىغانلىقىنى روشەن كورۇمىز. ھازىر قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتىدا مۇھەررىر بولۇپ ئىشلەۋاتقان مىرزاھىد كېرىمى يېقىندا «يېڭى ھايات» گېزىتى رېداكسىيەسىدە مېھماندا بولدى. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن ھورمەتلىك گېزىتخانلارغا شائىرنىڭ شېئىرلىرىدىن نەمۇنە تەقدىم قىلدۇق.

مىرزاھىد كېرىمى

ساندۇق ئىچىدىكى بوۋاق

ئاسمان كوزلىرىدىن تامچىلايدۇ ياش،
شۇنچە جىمجىت ئەتراپ گويا غەپلەتتە.
ياپراقسىز دەل- دەرەق يولۇمدا سىرداش،
ئېيتىڭچۇ، تەبەت نېمە ھەسرەتتە؟
ئېشتىلمەس ئېرىقتىن چىمەن قىرغاقلىق،
شىر- شىر ئاقار سۇنىڭ ئۇنى شۇ تاپتا.
نازۇك مەجنۇن تاللار- بەرقۇت ياپراقلىق.
مەڭزىمنى سويمەيدۇ ئېگىلىپ ئاستا.
قايغۇ دېڭىزىغا ئەتراپ بولغان غەرق،
قېنى ئۇ باغلارنىڭ گوزەل- جامالى؟
شۇ دەم ھېچ نەرسىنى قىلالمايسەن پەرىق،
دالا تىرىك جاندىن ئەجەبا خالى؟
راست، كىمنىڭ چىققۇسى كېلەر سەيلىگە،
ئىللىق ئۆيلىرىدە ئولتۇرماي شۇ ھال.
ژىغلاڭغۇ ۋەرەزگى ھاۋا پەيلىگە،
ماس كەلمەس بىر قۇستە بارىمەن خوشال.
بۇ غەمكىن كورۇنۇش،
بۇ كوڭۇلسىزلىك،
بىراق شات دىلىمنى قىلالماس خىرە.
كۇيلىرىم قۇشلىرى ئۇچرىشىدۇ تىنىك،
تەمكىنمەن،
مەن يۇكسەك سويگۇگە ئېگە.
سەۋەۋى-
مېنى دەل مەشۇغۇم جانان،
شۇ تونۇش بۇلاقنىڭ يېنىدا كۇتەر.
مۇھەببەت بەختىدىن ياشنىغۇسى جان،
بۇ كۇل ژۇرىگىمگە ئىشقىنى پۇتەر.
چېلىقتى كوزۇمگە شۇ چاغ بىر ساندۇق،
ئېپلاس چوڭقۇرلۇقتا مۇڭلىنىپ تۇرغان
«ئىچىدە بىر نېمە يە باردۇ، يە يوق؟»
دېدىمدە، ئاچتىم مەن، تورتەلدىم شۇ ئان.
قوللىرىم تىترىدى، قاچتى خىيالىم،
ئاناردەك مەڭزىمگە چۇشتى ياش ئەگىپ.
سارغايدىم سامالدەك، قالمىدى ھالىم،
بىر پەس جىم قاپتىمەن شامالدا سەگىپ.
نېمىنى كوردۇممەن، ئەپسانىدىكى
ئەجدىھا چىقتىمۇ يېپىش ئۇچۇن يا؟
ئۇچ باشلىق ئىلانمۇ- زەھەر لەشتىرى؟
ياق، سىرلىق نەرسە بۇ
كورۇڭلار مانا،
ياتاتتى ئاي ئوخشاش بېگۇنا بوۋاق،
گېلىدا بارماقنىڭ دەھشەتلىك ئىزى.
ئوغۇل ئېدى گوزەل شۇنچىلىك ئوماق،
قوي كوزى ژۇمۇلۇپ، پۇكۇلگەن تىزى...
غەزەپتە تۇگۇلگەن موشتۇملىرى چىڭ،
ئاھ، كەپ قىلماقچىدەك سەل ئۇچۇق ئاغزى!
(بوۋاقلىقىم كەلدى يادىمغا گويا)
بۇلۇتتەك ئاقىرىپ تۇرىدۇ باغرى...
ئەي، سەن سەبى بالا!
ئولگەن بېھۇدە،
ئېيت قايسى نامەرت ئۇ- قاتىلىڭ قانخور!
تېرىقچىلىك جېنىڭ خەتەرلىكمۇ يە؟
كىم ئۇ ئاپماق بولغان قېنىڭدىن ھۇزۇر؟
نامەلۇم ئۇ ۋەھشى نېمە ئاپقالدۇ،
شۇم قولى تىترىمەي ئازاپلاپ بوغۇپ؟
مەجبۇر قىلغانمىدۇ ۋە ياكى بىرۋ؟
كىم بىلسۇن قالدىمۇ ئەيىپدار بولۇپ.
تېخى كوز ئاچماستىن تۇغۇلۇپلا ئۇ؟
ژىگىتمۇ يە قىزمۇ قىلغان جىنايەت.
مۇھەببەتكە ئەجەپ ئېغىر خىيانەت؟
پاجىە ئۇستىدە بولسام ئەگەردە،
ئۇكىجان بوۋاقنى ساقلاپ قالاتتىم!
دوستلار، جان بەرسەممۇ مەيلى شۇ يەردە،
ئىنسان مۇھەببىتىدىن بەخت تاپاتتىم.

* * *

يارىمغا كېتىپ بارىمەن دادىل،
شۇ كۇنى قىلىشقان ۋەدىمىز ئۇچۇن.
«غارىدا سويگۇنىڭ بولمىغىن غاپىل»
دېگەنلەك ھەر ياندىن كېلەتتى بىر ئۇن.
ئەينە ئاي...
يولەنگەن تېرەك غولىغا،
قاراپلا، ژۇرىگىم جىغ قىلىپ قالدى.
سۇ قۇيۇپ بېرەلمەس ئايمۇ قولىغا،
كوڭلۇمگە ئىشقىدىن شۇ يار ئوت سالدى.
«كەلمىگەنمىكىنە»- دېسەم ئىنتىزار،
كۇتۇپتۇ ئاقەتلىك مېنىڭ سويگىنىم.
يە سوغاق، يە يامغۇر قىلالماپتۇ كار،
شۇنچىمۇ ۋاپالىق ئېكەن كويگىنىم.
تىلسىز مەن...
ئالدىدا، سىرىمنى كوزۇم،
جۇپ يۇلتۇز كوزىگە ئېيتىپ تۇرىدۇ.
ھەئە، يېنىغىمۇ باردىم، چىن سوزۇم،
مېنىڭ پاكلىغىمنى دىلبەر تۇيىدۇ.
جۇش ئۇرۇپ قوللىرىدەك تاشتى شوخ بۇلاق،
كۇمۇشتەك سۇيىگە شولىمىز چۇشكەن.
قۇياش چىقتى كوكتە...
بۇلۇتلار ژىراق.
قاچتى...
مەن قارىسام تەبەت كۇلگەن،
ئاھ، شۇ ئاچچىق ئىزدىن بەرمىدىم دەرەك،
ئورنى يوق ئېيتىشقا ھېچ قاچان
چۇلكى،
قوش ژۇرىگىمىزگە سادىقلىق ئەمەك،
ئوچمەيدۇ بۇ ۋاقىە دىلدا شۇ كۇلكى.
بىزنىڭمۇ بالىمىز بولار...
بۇ چوقۇم!
ئەگدىرى باشقىچە، گۇل قىسىپ ياشار،
كوزۇمگە ئەركىلەپ كورۇلدى ئوغلۇم،
ئادەملەر بىر ئومۇر بويى بەختىيار.
1957- يىل.

خوجا نىياز ھاجى

(داۋامى، بېشى ئوتكەن ساندا)

زېرەك ۋە قورقماس ژۇرەكلىك خوجانىياز بىر قانچە قېتىملىق جەڭلەردە ئوزىنى كورسەتكەنلىكى ئۇچۇن ئىسمائىل تورپاق ئۇنى ئوزىگە مۇئاۋىن قىلىۋالغان ئېدى. تومۇر خەلپىمۇ شۇ قوزغىلاڭچىلارنىڭ ئىچىدىكى مۇھىم كىشىلەرنىڭ بىرى بولۇپ، ئۇ كىشى بىلەن خوجانىياز شۇ ئىنقىلاۋىي سەپتە تونۇشقان ئېدى.

شەرقىي تۇركستان تارىخىدا «تۇرپاقلار قوزغىلىڭى» دەپ ئاتالغان بۇ قوزغىلاڭنى قۇمۇل ۋاڭى ھەم ھەربىي دائىرىلەر تۇرلۇك ئالدامچىلىقلار ۋاستىسى بىلەن باستۇرغاندىن كېيىن خوجانىياز ئوز ژۇتى تاراتىغا بېرىپ، ساۋاقدىشى ھەم باجىسى قۇربانىنىڭ پانالىغىدا بىر قانچە ۋاقىت تۇرغان بولسىمۇ، قۇمۇل تەۋەسىدە داۋاملىق تۇرۇش خەتەرلىك بولغانلىغى ئۇچۇن ئانىسى ئۇنى تۇرپانغا ئېلىپ بېرىپ، ئاستانىدىكى مەدرىسكە ئوقۇشقا كىرگۇزىدۇ.

خوجانىياز ماناشۇ ئاستانىدىكى مەدرىستە بولغۇسى ئىنقىلاۋىي سەپداشلىرى مەھسۇت مۇھىتى، مەخمۇت مۇھىتى، قاتارلىقلار بىلەن ساۋاقداش بولۇپ، توخسۇنلۇق ئىسھاق نامى بىلەن بىر ژىلچە ئوقۇغاندا، قۇمۇل دائىرىلىرى ئوز تەۋەسىدىن خوجانىيازنى تاپالمىغاندىن كېيىن لۇكچۇن ۋاڭى ۋە ئۇرۇمچى ھوكۇمەت دائىرىلىرىگە خوجانىيازنى تېپىشقا ياردەم بېرىشنى سوراپ ئىلتىماس قىلىپ، تۇرپان تەۋەسىدىمۇ خوجانىيازنى ئىزدەش باشلىنىدۇ.

ئوغلىنىڭ تۇرپاندا تۇرۇشىنىمۇ خەتەرلىك ھېساپلىغان ئانا ھەرەمگە جابدۇپ، قەشقەرگىچە بېرىپ، توخسۇننىڭ ئىلانلىق دېگەن يېزىسىدىن ھەرەمگە كېتىۋاتقان ھوشۇر مەڭلىك دېگەن كىشىنىڭ ھەمرالىغىدا ئوغلىنى تاپشۇرۇپ، ئوغلىغا:

— بالام، مەن ھەرەمگە بارمايمەن، پۇلىمىز ئىككىمىزگە يەتمەيدۇ، ھەتتا سېنىڭ يېنىپ كېلىشىڭگىمۇ يەتمەيدۇ، ئەڭ مۇھىمى سەن بېرىپ، ھەج قىلىپ، بىر نەچچە ژىل كەلمەي شۇ ياقلاردا جان ساقلاپ تۇر»— دەيدۇ.

خوجانىياز ھەج قىلىپ بولغاندىن كېيىن قەشقەردىن بېرىپ، شۇ يەردە تۇرۇپ قالغان ياقۇپ ھاجىم دېگەن كىشىنىڭ خورمىلىق بېغىدا ئۇچ ژىل ياللىنىپ ئىشلەيدۇ. تورتىنچى ژىلى شەرقىي تۇركستاندىن بارغان ھاجىلارغا قوشۇلۇپ قايتىدۇ دە، قەشقەر، ئاقسۇ، كورلا، تۇرپانلاردا ئاز- تولا ئىشلەپ، ئاخىرى ئوز ژۇتى تاراتىغا يېتىپ كەلسىمۇ، يەنىلا ئاشكارا ژۇرمەي، باجىسى قۇربانىنىڭ ئاتلىرىنى بېقىپ ژۇرىدۇ.

ئانچە ئۇزۇن ئوتمەي، قۇمۇل تەۋەسىدە تومۇر خەلپە باشچىلىغىدىكى ئازادلىق ئىنقىلاۋى باشلانغان بولۇپ، خوجانىياز ھاجى بۇنىڭغا ئاكتىپ ئىشتىراك قىلىدۇ. ئىنقىلاپ يالقۇنىنىڭ قۇۋۋەتلىك- شۇملۇقلىغى ئارقىسىدا كېلىشىم بىلەن ئاخىرلىشىپ، تومۇر خەلپىنى ئالداپ ئۇرۇمچىگە ئېلىپ كېلىپ، ۋەھشىلەرچە ئولتەرگەن بولسىمۇ، خوجانىياز ھاجى تاغدا قالغان قوشۇنلارنى ژىغىپ، كۇرەشنى خېلە ئۇزۇن داۋاملاشتۇردى.

قۇرال- ياراق، ئوق- دورا يېتىشمەسلىكتەك ئوبيېكتىپ سەۋەپلەر ئارقىسىدا كۇرەشنى داۋاملاشتۇرۇشقا مۇمكىن بولماي قالغان شارائىتتا ئەسكەرلىرىنى ئويلىرىگە تارقىتىۋەتكەن خوجانىياز ھاجى بىر قانچە ۋاقىتنى بارىكول، ئالتاي، چىگىل، چوچەك قاتارلىق جايلاردا توخسۇنلۇق ئىسھاق نامى بىلەن ئوتكۇزۇپ ژۇرگەن بولسىمۇ، ياڭ زېڭشىن باشچىلىغىدىكى خىتاي مۇستەملىكىچىلىرى خوجانىياز ھاجىنى تۇتۇش ھەققىدىكى ئېلانلارنى پۇتكۇل شەرقىي تۇركستان تەۋەسىگە تارقاتقاندىن كېيىن، چوچەكتە تۇرۇشمۇ خوۋۇپلۇق ھېساپلىنىپ، روسسىيەگە ئوتۇپ كېتىشنى قارار قىلىدۇ. ئۇ چېگرادىن ئوتۇپ، ئىككى سوتكا يول ژۇرۇپ، ياركەنت تەۋەسىدىكى بىر يېزىغا كېلىپ قالىدۇ. ئاندىن يەركەنتتىكى ۋېلبايى بىلەن تونۇشىدۇ. شۇ كىشىنىڭ تەشەببۇسى بىلەن ئۇۋچىلىق قىلىپ، بوكەن مۇڭگۇزى ژىغىپ ۋېلبايغا ئوتكۇزىدۇ.

ۋېلباينىڭ ئوغلى ھېساۋىغا 6 ئاي ھەربىي مەجبۇرىيەت ئوتەش ئارقىلىق 1916- ژىلى بارلىق قوراللارنى ئىشلىتىش، چۇكۇپ قوراشتۇرۇش، نىشانغا ئېتىش ئوخشاش ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ئوگىنىۋالىدۇ. ئوكتەبىر ئىنقىلاۋىدىن كېيىن ۋېلبايلار غۇلجىغا كوچۇپ كەلگەندە، خوجانىياز ھاجىمۇ شۇلار بىلەن بىللە قايتىپ كېلىپ، بىر- ئىككى ژىلدىن كېيىن ۋېلباينىڭ رازىلىغى بىلەن ئۇرۇمچىگە قايتىدۇ.

ئۇرۇمچىدىن قۇمۇلغا كېتىشىنىڭ ئالدىدا يەنە ئۇ تۇرپان، توخسۇن، قاراغوجا، ئاستانىلاردا خېلە ۋاقىتنى ئوتكۇزۇپ، ساۋاقداشلىرى مەخسۇت، مەخمۇت مۇھىتىلار بىلەن كوپ مەسىلىلەر بويىچە سوھبەتلىشىدۇ ۋە پىكىر ئالماشتۇرىدۇ.

خوجانىياز قۇمۇلغا بېرىشتىن ئاۋال ئۇ يەردىكى ئەھۋاللارنى سۇرۇشتۇرۇپ، دادىسىنىڭ ۋاپات بولغانلىغىنى، تاراتىغا ساۋاقدىشى ۋە باجىسى قۇربانىنىڭ دورغا بولغانلىغىنى ئاڭلاپ، 1927- ژىلى تاراتىغا يېنىپ كېلىپ يېرىم يوشۇرۇن، يېرىم ئاشكارا ژۇرىدۇ.

ۋاڭلارنىڭ ئادىتى بويىچە ھەر ژىلى تاغدىكى دورغىلارغا 2—3 تىن مىلتىق تارقىتىپ، ئوۋلىغان ئولجىلىرىدىن ۋاڭ ئوردىسىغا تاپشۇرۇشقا مەجبۇر قىلاتتى. بۇ نوۋەت بىر تال مىلتىققا بىردىن بۇغا مۇڭگۇزى تاپشۇرۇشقا مەجبۇر بولسىمۇ، تاراتلىقلار مەسلىھەتلىشىپ، ئىككى مىلتىق ئۇچۇن 6 بۇغا مۇڭگۇزى تاپشۇردى. تارىختا كورۇلمىگەن مۇنداق ئولجا تاپشۇرۇشقا ھەيران بولغان بەشىر ۋاڭ بۇنىڭ سەۋەۋىنى سورىغاندا تاراتلىقلار «بىزدە بىر پالۋان بار، كوزى كورگەننى ئېتىپ ژىقىتىدۇ، ئاتقان ئوقى زايە بولمايدۇ. ھەتتا ئۇچار قۇشلارنىمۇ ئېتىپ چۇشىرىدۇ»— دېيىدۇ. بەشىر ۋاڭ ئۇ پالۋاننىڭ كىملىگىنى سورىغاندا «ئوزلىرى بىلەن مەدرىستە ئوقۇغانىكەن. بىز ئۇنى پالۋان دەيمىز. ئېتىنى سورىماپتۇق»— دەپ جاۋاپ بېرىشىدۇ.

بەشىر ۋاڭ بۇ پالۋاننىڭ خوجانىياز ھاجى ئىكەنلىكىنى ئۇققاندىن كېيىن ئالاھىدە ئادەم ئەۋەتىپ: «ئادامنىڭ ۋاقتىدا بولغان ئىشلارنى مەن سۇرۇشتە قىلمايمەن. خوجانىياز ھاجىم خاتىرجەم ئوردىغا كەلسۇن، مەن

(داۋامى 4- بەتتە)

خوجانىياز ھاجى

خىزمەت بېرىمەن»— دەيدۇ. ئەينە شۇنداق بىر ئەپچە ئادەم ئەۋەتكەن دە كەلمەي ئۇچىنچى قېتىم ئوردا بېگى بەھرام يۈسۈپبەگنى ئەۋەتكەندە ماقۇل بولۇپ كېلىدۇ.

بەشىرۋاڭ خوجانىياز ھاجىنى ئوردا پالۋانلىرىنى ھەربىي مەشىق قىلدۇرۇشقا مەسئۇل قىلىپ بەلگۈلەيدۇ. يەنە شۇ مەزگىلدە ئوردا مۇداپىەسىنى كۈچەيتىش ئۈچۈن يۈزدەك كىشىنى ئېلىپ، ھەربىي جەھەتتىن تەربىيلەش ئىشىنى ئۇنىڭغا تاپشۇرىدۇ. 1931— يىلىغىچە ئۆتكەن 2—3 يىل ئىچىدە خوجانىياز ھاجى كورۇنۇشتە ھەربىي مەشىق، ئەمەلىياتتا كەلگۈسى ئىنقىلاپنىڭ جەڭچىلىرىنى جىددىي تەييارلايدۇ.

خوجانىياز ھاجى باشچىلىقىدىكى مىللىي— ئازاتلىق جەڭچىلىرى بىر قانچە جەڭلەردە غەلىبە قازانغان بولسىمۇ، جىن شۇرېن ۋە شىڭ شىسەي ئەسكەرلىرى يەنىلا كۈچلۈك توسالغۇ ئىدى. كۈچلۈك دۈشمەننى يوقىتىش ئۈچۈن ئوز كۈچلىرىنى مۇستەھكەملەشتىن تاشقىرى، بىرەر ياردەمچى كۈچكە يولۇقۇش كېرەك ئىدى. خوجانىياز ھاجى شۇ مەخسەتتە سالى دورغا، ئوسمانباي، يولۋاس قاتارلىقلارنى گەنسۇغا ئەۋەتىپ، ما جۇڭيىڭ ئەسكەرلىرى بىلەن كېلىپ ياردەم بېرىشنى ئىلتىماس قىلدى.

200دەك ئاتلىق ئەسكىرى بىلەن قۇمۇلغا يېتىپ كەلگەن ما جۇڭيىڭ يولىدا بەزى بىر ئۇششاق—چۈشەك توقۇنۇشلاردا غەلىبە قىلىپ، قۇمۇل شەھىرىگە كەلگەندە، خوجانىياز ھاجى قىسىملىرى قۇمۇلنىڭ كونا— يېڭى شەھەرلىرىنى قاتتىق مۇھاسىرە قىلىۋاتاتتى. ما جۇڭيىڭ قىسىملىرى قوشۇلۇپ مۇھاسىرىنى كۈچەيتكەن بولسىمۇ، قۇمۇلنى تولۇق پەتھ قىلىشقا ئىمكانىيەت بولمىدى. شۇ ئارىدا ما جۇڭيىڭ بىر قىسىم ئەسكەرلىرىنى بارىكولگە ئەۋەتىپ، قۇمۇل مۇھاسىرىدە دەپ ئاڭلىغان بارىكول گارنىزونى ئۇرۇشمايلا تەسلىم بولۇپ، ما جۇڭيىڭ كوپ غەنىمەتكە ئېگە بولىدۇ.

قۇمۇل مۇھاسىرىسىنى تېزىنىڭ پايدىسىغا بۇزۇش ئۈچۈن جىن شۇرېن دۇ جىگو باشچىلىقىدا بىر بىرىگادا قوشۇننى قۇمۇلغا ئەۋەتكەن بولسىمۇ، خوجانىياز ھاجى ۋە ماجۇڭيىڭ قوشۇنلىرى ئۇلارنى لاۋ دۇڭ دېگەن يەردە ئالدىنى توساپ تار— مار قىلىپ كوپ مىقداردا ئوق —دورا، مىلتىق ۋە باشقا قۇراللارنى غەنىمەت ئالدى.

دۇ جىگو بىرىگادىسىنىڭ تار— مار بولغانلىقىنى ئاڭلىغان جىن شۇرېن شىڭ شىسەي يېتەكچىلىكىدىكى تەركىبىدە ختاي، موڭغول، شىۋە ۋە ئوزلەشتۇرۇلگەن رۇسلار بولغان كۈچلۈك بىرىگادىنى ئەۋەتىدۇ. ئۇلارنىمۇ لاۋدۇڭدە توسىلىپ جىددىي جەڭ قىلىۋاتقاندا ما جۇڭيىڭ پۇتىغا ئوق تېگىپ كەتكەنلىكتىن ئەسكەرلىرىنى باشلاپ گەنسۇغا كېتىدۇ. شىڭ شىسەي بىلەن ھازىرچە ئېلىشىش بېھۇدە قىرىلىش ئېكەنلىكىنى سەزگەن خوجانىياز ۋاقتىنچە ئاتقا چېكىنىشنى لايىق تاپىدۇ. بىرەر يىلدەك ئوز سەپلىرىنى تۈزەيدۇ ۋە موڭغۇلىستاندىن ياردەم ئېلىپ، ياخشى قوراللىنىدۇ.

ئازاتلىققا تەشنا تۇرپان، توخسۇن، پىچان خەلقى قوزغىلىپ، خوجانىياز ھاجى بىلەن بىرلىشىپ، ئىنقىلاپنى داۋاملاشتۇرىدۇ. خوجانىياز ھاجى ماخمۇت مۇھىتى باشچىلىقىدىكى ئىنقىلاۋىي كۈچ شىڭ شىسەيگە قارشى كۈرەشتە ھەل قىلغۇچى غەلىبىگە ئېرىشىش ئۈچۈن ئىنقىلاۋىي بازىنى تۇرپان تەۋەسىدىن شىمالغا يەنى مورى، گۇچۇڭ، جىمسارلارغا يوتكەپ، بۇ يەردە ھەل قىلغۇچى غەلىبىلەرگە ئېرىشىدۇ. بۇ ۋاقىتتا ماجۇڭيىڭمۇ 2— قېتىم يېتىپ كەلگەن ئىدى.

مورى، قۇتۇبى، گۇچۇڭ، جىمسار لاردىكى شانلىق غەلىبىدىن كېيىن پۈتكۈل شەرقىي تۈركىستان خەلقى ئازاتلىق ئىنقىلاۋىنىڭ ئاخىرقى غەلىبىسىگە ئىشەنگەن ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە شەرقىي تۈركىستاننىڭ ھەممە يېرىدە مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلاۋى پارتلاپ، مىللىي ئازاتلىق ئۇرۇش ھالىتىدە ئىدى.

مانا شۇ دەۋردە ئېغىزدىن —ئېغىزغا كوچۇپ ئېيتىلغان «ئاچىل» دېگەن ناخشا ئۇلۇق دىيارىمىزنىڭ بارلىق بۇلۇڭ—پۇشقاقلىرىغا تارىلىپ، ئازاتلىق جەڭچىلىرىنىڭ ئىنقىلاۋى كىمىنگە ئايلىنىپ، مۇستەملىكىچىلەرگە خەنجەر بولۇپ سانچىلىدۇ. جىن شۇرېن ۋە شىڭ شىسەي باشچىلىقىدىكى ختاي مۇستەملىكىچىلىرى پۈتكۈل شەرقىي تۈركىستان بويىچە تۇتۇشۇپ كەتكەن مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلاۋى ئوتى ئىچىدە پۈتى كويگەن توخۇ ھالىتىگە چۈشۈپ قالغان بولسا، شەرقىي تۈركىستان خەلقلىرىنىڭ ئومۇمىي كەيپىياتىدىكى ھورلۇق، ئازاتلىق، مۇستەقىللىككە زور ئىشەنچ باغلىغان جوشقۇن شارائىتتا خوجانىياز ھاجى قۇمۇل تەۋەسىدىلا ئەمەس، پۈتكۈل شەرقىي تۈركىستاندا مەشھۇر ئەرباپ بولۇپ، غازى خوجام، مۇجاھىت غازى قاتارلىق سۈپەتلەر بىلەن ئاتىلىپلا قالماستىن، شەرقىي تۈركىستان خەلقى ئوز ئازاتلىق ئىنقىلاۋىنىڭ داھىسى —دەپ تونۇش بىلەن ئۇنىڭغا لۇرغۇنلىغان ئەپسانىۋىي سۈپەتلەرنى قوشۇشقا باشلىغان ئىدى.

ئىنقىلاۋىي ئۇرۇش ئۈچۈن پايدىلىق بولغان موشۇ ۋەزىيەتتە ئەسلىدىكى پلان بويىچە ماجۇڭيىڭ قىسىملىرى بىلەن بىرلىشىپ ئۈرۈمچىدىكى ختاي مۇستەملىكىچىلىرىنى يوقىتىش ئۈچۈن ھۇجۇم قىلىش ئورنىغا خوجانىياز ھاجى قانداقچە ئوز خەلقىنىڭ دۈشمىنى جاللات شىڭ شىسەي بىلەن بىرلىشىپ قالدى؟ ئۇ دۈشمەنلەر بىلەن بولىدىغان ھەر قانداق سۆھبەت، كېلىشىملەرگە قارشى ئىدىغۇ؟ ئۇ تېخى قۇمۇلدا ئىنقىلاپ قىلىۋاتقاندا جىن شۇرېن ئۇلارنىغا سوھبەت ۋەكىلى قىلىپ روزى ھاجى، ناسىربەگ، چوڭ ئاخۇن قاتارلىقلارنى ئەۋەتكەندە، سۆھبەت قىلىشنى ھەتتا بۇ ھەقتە سوھبەت قىلىشنى قەتئىي رەت قىلمىغانمىدى؟

(داۋامى بار).

ئۆيدە «جىن» بار

تومسكلىق پېنسونېر ۋالېنتىنا ئىۋانوۋنا ۋە ئالېكسېي ئىۋانوۋىچلارنىڭ كىچىككىنە ئۆيىگە «جىن» كىرىۋالغان. بەختكە قارشى بۇ «جىن» بەكمۇ ياۋۇز. ئۆي ئېگىلىرىنى قورقىتىدۇ، دەھشەتكە سالىدۇ. پېنسونېرلار ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرىغا چىدالماي قالدى. چۈنكى...

تام يېنىدا تۇرغان مېبېل تۇيۇقسىزلا ئاغدۇرۇلىدۇ. چىنە —تاۋاقلار ئوز — ئوزىدىن يەرگە چۈشۈپ سۇنىدۇ، كىيىم — كېچەكلەرنى بولسا، «كىمدۇر» ژىرتىپ، ئېپلاس قىلىۋېتىدۇ. تامدا كىشى روھىغا تەھدىت سالىدىغان يېزىقلار پەيدا بولىدۇ، كېيىن ئۆي ئېگىلىرى كوز ئالدىدا ئوچىرىلىپ تاشلىنىدۇ، قانداقتۇر چۈشەنگىلى بولمايدىغان رەسىملەر سىزىلىپ تۇرىلىدۇ.

ھەقىقەتەنمۇ دەھشەت ھە؟ بەختسىز ئۆي ئېگىلىرى تەبىئەتتىكى بوقۇۋەت ۋە ئانومال كورۈنىشلەرنى ئۆگەنگۈچى مۇتەخەسسىسلەرگە ئاخىرى مۇراجىئەت قىلدى. ئۆيگە ئۇنلاپ ئادەملەر— ئالىملار، ژۇرنالىستلار، ئېكستراسېنسلار ۋە بەزىبىر قىزىقىقان كىشىلەر كېلىپ كەتتى. مۇتەخەسسىسلەر خانىلارنى دىققەت بىلەن تەكشۈردى ۋە ئايلىنىشى بىر مېتردىن ئۇشۇغراق داغ —«گوپاتوگېن مەيدان» بارلىقىنى بىلىپ قالدى. ئۆي ئېگىسى ۋالېنتىنا ئىۋانوۋنامۇ خۇددي شۇ يەردە بىر قانچە رەت ھوشىدىن كېتىپ ژىقىلغانلىقىنى ئەسلەپ قالغانلىقىنى ئېيتىپ بەردى.

يېقىندا بوقۇدرەتكە ئېگە ئىككى ئايال جىنلار بىلەن «ئالاقىدا» بولدى. ئېمىشكە بۇنداق توپىلاڭ قىلىشىۋاتقىنىنى سوراشتى. «ئۇلار» بولسا توپىلاڭ بۇ يەردىلا ئەمەس، موشۇ ئۆينىڭ باشقا خانىسىدىمۇ بولىۋاتقىنىنى، ھەتتا ئۆي نومېرىنى «ئېيتىشتى» مۇتەخەسسىسلەر بېرىپ كورۈپ، ئۇ يەردىمۇ كۈچلۈك «گوپاتوگېن مەيدان» بارلىقىغا ئىشەندى.

ۋاقىت بولسا ئوتىۋاتىدۇ. «جىن» بولسا ۋالېنتىنا ئىۋانوۋنا ۋە ئالېكسېي ئىۋانوۋىچلارنىڭ ئۆيىنى ھازىرمۇ ئوڭتەي— توڭتەي قىلماقتا. يېقىندا بۇ ئۆيدە بېكانلارنىڭ بۇيۇملىرى پەيدا بولۇپ قالدى. بۇمۇ شۇلارنىڭ ئىشى، ئەلۋەتتە.

(تاس-س).

سۈرەتلىك رېپورتاژ

گېزىتىمىزدە ئىلگىرى خەۋەر قىلىنغىنىدەك، ئالمۇتىدا يېقىندا شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى، قازاقستان ۋە ئوتتۇرا ئازىيە جۇمھۇرىيەتلىرى خەلق ئىجادىيىتى فېستىۋالى بولۇپ ئوتتى. ئۇنىڭغا شىنجاڭ، قازاقستان، ئۆزبەكىستان، تۈركمەنىستان، ۋە قىرغىزستان جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ ئىجادىي كوللېكتىۋلىرى قاتناشتى.

سۈرەتلەردە: ھەر يەردىن كەلگەن ئىجادىي كوللېكتىۋلارنىڭ كونسېرتلىرىدىن كورۇنۇشلەر.

پەيزۇللا ئەخمەتنىڭ سۈرەتلىرى.

«Йени хаят» («Новая жизнь») индекс 653593: приложение Республиканской Социально-политической газеты на уйгурском языке «Уйгур авази» выходит — по вторникам, четвергам и субботам.
Ордена Трудового Красного Знамени типография Издательства ЦК Компартии Казахстана.
г. Алма-Ата, 480044. Проспект Ленина, 24.

تېلېفونلار: مۇھەررىر— 69—86—33، مەسئۇل كاتىپ— 50—86—33، پارتىيە بولۇمى— 81— 86—33، ئىختىسات بولۇمى—06—86—33، ئەدەبىيات بولۇمى— 27—86—33، مەدەنىيەت بولۇمى— 01—92— 33.

زاكاز (2452) تىراژ 8250

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى: قازاقستان س س ج مىنىستىرلار كابىنېتى.

گېزىت ئوفسېت ئۇسۇلى بىلەن بېسىلدى. بىر باسما تاۋاق.

مۇھەررىر ئورنىدا ئا. قۇتلۇق.

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
لېنىن يولى كوچىسى، 50—ئۆي 8—قەۋەت

ПОГ-60

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى -رويۇڭ سامان بولماس.

يېڭى هايات

НОВАЯ ЖИЗНЬ

1991 ـ يىل 6 ئىيۇل شەنبە №80 (3073)

باھاسى 4 تىيىن

گېزىت 1970 ـ يىلى 1 ـ ياندىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ. ھەپتىسىگە ئۈچ قېتىم سېيشەنبە، پەيشەنبە شەنبە كۈنلىرى چىقىدۇ.

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سەياسىي گېزىت «ئۇيغۇر ئاۋازى»نىڭ قوشۇمچىسى.

مۇتەخەسسىس مۇنبىرى

يەر - بايلىغىمىز

يەر ئەبەتتىڭ بىباھا بايلىغى، توغرىسىنى ئېيتساق، ئىنسانىيەت ھاياتى، پاراۋانلىغى شۇ يەرنىڭ ھالىتىگە ۋە ئۇنۇمدارلىغىغا باغلىقتۇر. بولۇپمۇ سۇغىرىلىدىغان يەرلەردىن ئەتىجدارلىق پايدىلانماي تۇرۇپ، ئاھالىنى ئوزۇق- تۈلۈك بىلەن تەمىنلەش مەسىلىسىنى مۇۋاپىيەقىيەتلىك ھەل قىلىش مۇمكىن ئەمەس. ئەندى يېزا ئېگىلىگى ئىشلەپ چىقىرىشىدا سۇغىرىلىدىغان يەرلەرنىڭ تۇتۇۋاتقان ئورنى ئالاھىدە. بۇ يەرلەردىن ئەتىجدارلىق پايدىلىنىدىغان بولسا، بىپەملىككە قارىغاندا ھوسۇلنى 4—5 ھەسسە ئوشۇق ئېلىش مۇمكىنچىلىگى موجۇت. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئېگىلىگىمىزدە سۇغىرىلىدىغان ئېتىزلىقلارنىڭ مەيدانىنى كېڭەيتىشكە چوڭ ئەھمىيەت بېرىۋاتىمىز.

ئوتمۇشكە نەزەر تاشلىساق، 1950 ـ يىلى كولخوزدا بارلىق تېرىلغۇ مەيدانى 3736 گېكتارنى تەشكىل قىلىپ، ئۇنىڭ 220 گېكتارىدا كومۇقوناق ئوستۇرۇۋاتقەن ئىكەن. ھازىر بولسا ئېگىلىكتە سۇغىرىلىدىغان تېرىلغۇ مەيدانى سەككىز مىڭ گېكتارنى تەشكىل قىلىدۇ.

شۇنى ئېيتىپ ئوتۇش كېرەككى، كېيىنكى يىللىرى تېرىلغۇ تەرتىۋى بىراز ئوزگەرتىلدى. كومۇقوناقنىڭ ئاز ھوسۇللۇق، قىممەت باھالىق سورتلىرى بىلەن گىبرىدلىرىنىڭ مەيدانى كېڭەيتىلدى. ئېتىزلاردا كومۇقوناقنىڭ ھەر خىل سورتلىرى ئوستۇرۇلىدۇ. شۇنداقلا ئاھالىنىڭ ئوزۇق- تۈلۈك مەھسۇلاتلىرىغا بولغان تەلىۋىنى قاناەتلەندۇرۇش مەخسىتىدە بۇغداي تېرىلىدىغان يەر كېڭەيتىلدى. مال ئوزۇغى يېتىشتۇرۇشمۇ جىددىي قولغا ئېلىندى.

ھازىر بارلىق جايلاردا دېگىدەك يەر ھالىتىنىڭ ناچارلاۋاتقانلىغى توغرىلىق تەشۋىشلەر ئېيتىلىۋاتىدۇ. ھەقىقەتەنمۇ بۇ ئەھۋال ھەممىمىزنى تەشۋىشلەندۈرىدۇ. مەن شۇنى ئېيتماقچىمەنكى ئاتمىشىنچى يىللاردىن بۇيان يېزا ئېگىلىگىنى خىمىيەلەشتۈرۈش جەريانى قولغا ئېلىنىپ، ئۇ چاپسان سۇرئەت ئالدى. ناھىيەمىز ئېتىزلىرىدا ياشقا زىرائەتلەرنى تېرىش ئازىيىپ، ئاساسەن كومۇقوناق ئوستۇرۇلىدىغان بولدى. ئۇنىڭدىن مول ھوسۇل ئېلىنىش مەخسەت قىلىنىپ، مىنېرال ئوغۇتلار، زەھەرلىك خىمىكاتلار كەڭ تۈردە پايدىلىنىلدى. ئۇنىڭ ئاقىۋىتى نېمىگە ئېلىپ كېلىدىغانلىغى توغرىلىق ھېچكىم ئويلىمىدى.

دېگەن بىلەن بۇ توغرىلىق ئويلىنىدىغان مەسىلىلەرمۇ ئاز ئەمەس. چۈنكى ئالدى بىلەن يەرنى تويدۇرماي تۇرۇپ، ئۇ بىزگە ئوز ھوسۇلنى بەرمەيدۇ. گەپ ئورگانىكىلىق ئوغۇتلارنى كوپەيتىش رېزېرۋلىرى ھەققىدە بولۇۋاتىدۇ. بىر توننا كومۇقوناق ئېلىش ئۈچۈن 34 كىلوگرامم ئازوت، 13 كىلوگرامم فوسفور، 27 كىلوگرامم كالىي سەرىپ قىلىنىدۇ. ئەندى ئۇلارنىڭ ئورنىنى ئورگانىكىلىق ئوغۇتلار بىلەن تولتۇرۇش مۇمكىنمۇ، دېگەن سوئال تۇغۇلۇشى تەبىي. مۇمكىن، بىراق ئۇ خېلە ئېغىر ھالدا قولغا كەلتۈرۈلىدۇ. چۈنكى بىر توننا قىغدا 3 كىلوگرامم ئازوت، 2،5 كىلوگرامم فوسفور، 2 كىلوگرامم كالىي بار. بىز ئۇنىڭ ئۈچۈن ئېتىزلىقلارنىڭ ھەر گېكتارىغا ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن 10—12 توننىدىن ئورگانىكىلىق ئوغۇت توكۇشىمىز كېرەك. بىزنىڭ ئېگىلىك شارائىتىدا تېرىلغۇ مەيدانىنى كوزدە تۇتىدىغان بولساق، 50—60 مىڭ توننا ئورگانىكىلىق ئوغۇت تەلەپ قىلىنىدۇ. ھازىر ئېگىلىگىمىز بويىچە ھەر يىلى 25—30 مىڭ توننا ئوغۇت تەييارلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئورگانىكىلىق ئوغۇتلارنى تەييارلاشنى كوپەيتىش چارىلىرىنى كورۈشىمىز كېرەك.

مېنىڭچە بۇنىڭ ئەڭ ياخشى يولى- ئېتىزلىقلاردا بېدە مەيدانىنى كوپەيتىش كېرەك. چۈنكى ئۇ توپا ئۇنۇمدارلىغىنى كوپەيتىشكە ئىمكانىيەت بېرىدۇ. ئوچۇغىراق ئېيتقاندا، بىر گېكتار بېدىلىكتە 300—400 كىلوگرامم ئازوت قالدۇرۇلىدۇ. بۇنىڭدىن چۈشىنىشلىككى، يېزا ئېگىلىگىدە بېدىنى كوپەيتمەي، مول ھوسۇل ئېلىش مۇمكىن ئەمەس، بەزى بىر غەربىي يېۋروپا ئەللىرىدە خىمىيەنى قوللانماستىن «دېخانچىلىقنىڭ بىولوگىك سىستېمىسى» دەپ ئاتىلىدىغان ئۇسۇل كەڭ جارى قىلىنغان. بۇ سىستېمىدا ئېلىنغان مەھسۇلاتنىڭ سۈپىتى ژۇقۇرى بولماقتا.

مۇگدىش يولداشېۋ،

كالىنىن ناملىق كولخوزنىڭ باش ئاگرونومى،

تالدىقورغان ۋىلايىتى.

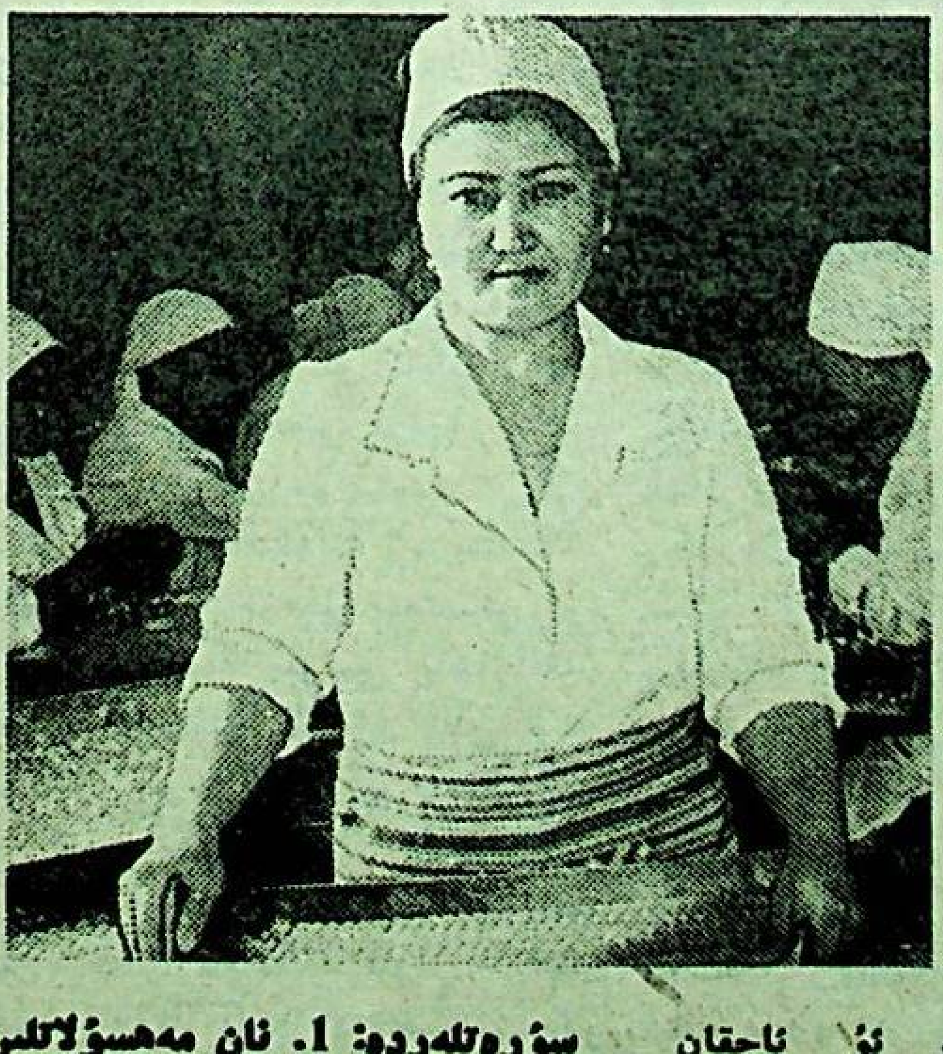

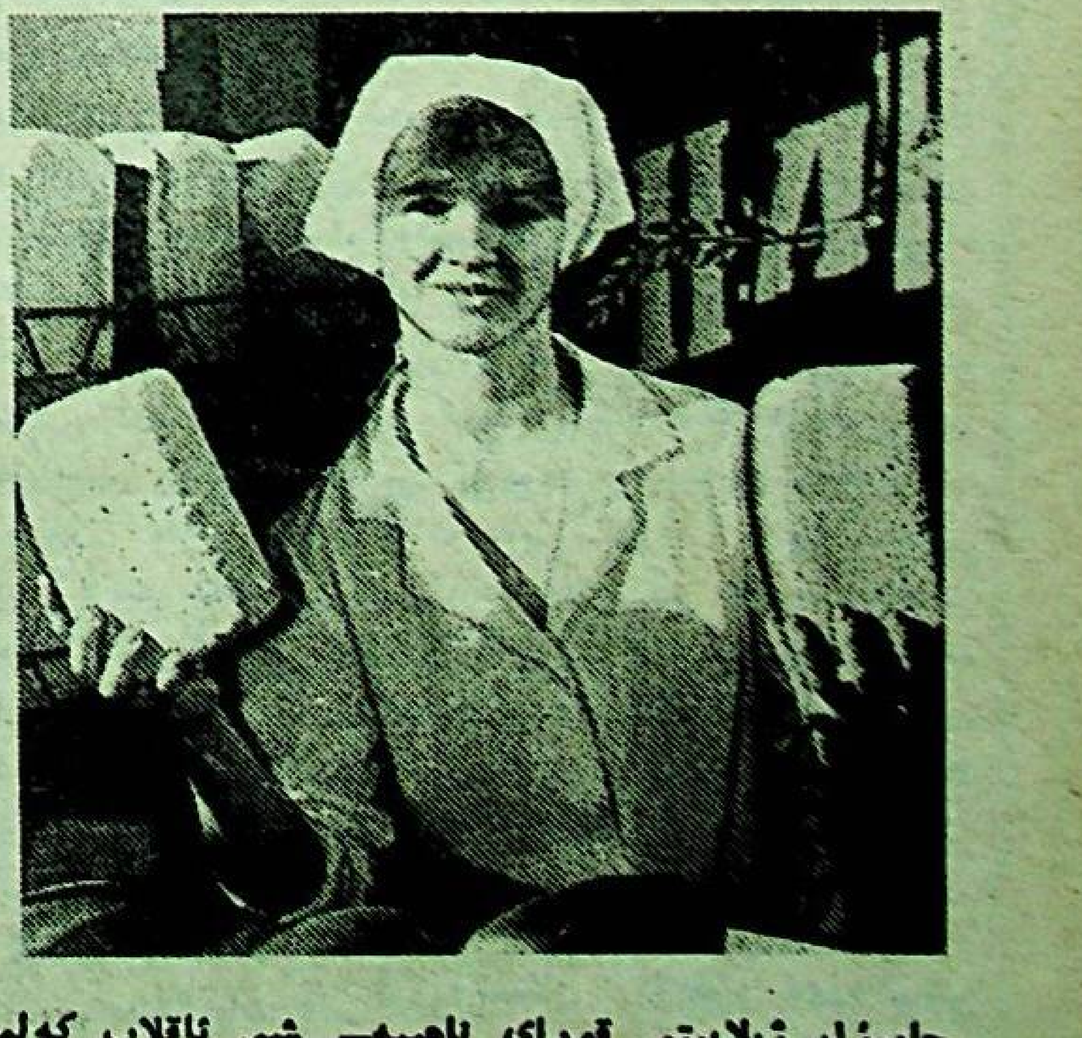

جامبۇل ۋىلايىتى قوراي ناھىيەسىنىڭ ئىستىمال جەمىيىتىگە بۇنىڭدىن ئۈچ يىل بۇرۇن كوپچىلىك تەرىپىدىن رەئىس بولۇپ سايلانغان پېتر ۋاسىليېۋىچ لېستېركىن سايلىغۇچىلارنىڭ ئوزىگە كورسەتكەن ئىشەنچىنى ياخشى ئاقلاپ كەلمەكتە. ئۇ ئاچقان كولباسا، لىموناد، قەندەلەت سېخلىرى بىلەن ئان زاۋودىنى ئوز ئىچىگە ئالغان كومبىنات ئاھالىنىڭ يېمەك - ئىچمەك تۈرلىرىگە بولغان تەلىۋىنى قاندۇرۇپ كېلىۋاتىدۇ.

سۈرەتلەردە: 1. نان مەھسۇلاتلىرىنى تەييارلاش ماھىرى ناتالىيە كوزىنا. 2. قۇرمان ئىرساكوۋا ئون يىلدىن بېرى قەندەلەت سېخىدا ئۇتۇغلۇق ئىشلەپ كەلمەكتە.

(قاز تاگ).

قازاقستان س.س.ج پرېزىدېنتىنىڭ توختامى

2000 ـ يىلغىچە بولغان دەۋرگە بەلگۈلەنگەن قازاق تىلىنى ۋە قازاقستان س.س.ج دىكى باشقا مىللىي تىللارنى تەرەققىي ئەتكۈزۈش توغرىلىق دولەت پروگراممىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش بويىچە جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇنلاشتۇرۇش كېڭىشى ھەققىدە

«قازاقستان س.س.ج دىكى تىللار توغرىلىق» قازاقستان س.س.ج قانۇنىنى ئورۇنلاش ئۈچۈن زورۇر شارائىتنى تەمىنلەش ۋە 2000 ـ يىلغىچە بولغان دەۋرگە بەلگۈلەنگەن قازاق تىلىنىڭ ۋە قازاقستان س.س.ج دىكى باشقا تىللارنى تەرەققىي ئەتكۈزۈش بويىچە دولەت پروگراممىسىنى ئەتىجدارلىق ئەمەلگە ئاشۇرۇش مەخسەتلىرىدە توختام قىلىمەن:

1. ئاتاپ كورسىتىلگەن دولەت پروگراممىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش بويىچە جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇنلاشتۇرۇش كېڭىشى قۇرۇلسۇن ۋە ئۇنىڭ تەركىۋى (قوشۇمچە قىلىنىدۇ) تەستىقلەنسۇن.

2. جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇنلاشتۇرۇش كېڭىشىگە:

«قازاقستان س.س.ج دىكى تىللار توغرىلىق» قازاقستان س.س.ج قانۇنىنى ئورۇنلاش ئۈچۈن زورۇر شارائىتنى تەمىنلەش بويىچە چارىلەرنى بەلگۈلەش؛

تىللارنى تەرەققىي ئەتكۈزۈش توغرىلىق دولەت پروگراممىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش بويىچە جۇمھۇرىيەتتە ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇۋاتقان بارلىق ئىشنى ئۇيغۇنلاشتۇرۇش؛

ئوزىنىڭ سالاھىيىتى دائىرىسىدە جۇمھۇرىيەتنىڭ ۋىلايەتلىك ئىجرائىي كومىتېتلىرى، مىنىستىرلىكلىرى ۋە ئىدارىلىرىنىڭ ئورۇنلىشى مەجبۇرى بولغان ئېگىشلىك قارارلارنى قوبۇل قىلىش ۋەزىپىسى يۈكلەنسۇن.

3. كېڭەشنىڭ ئىش ئورگىنى بولۇپ قازاقستان س.س.ج پرېزىدېنتى ئاپپاراتىنىڭ ياشلار ئىشلىرى ۋە خەلىققە بىلىم بېرىش بويىچە رېفېرېنتۇرىسى بەلگۈلەنسۇن.

قازاقستان س.س.ج پرېزىدېنتى
ن. نازاربايېۋ.

2000 ـ يىلغىچە بولغان دەۋرگە بەلگۈلەنگەن قازاق تىلىنى ۋە قازاقستان س.س.ج دىكى باشقا مىللىي تىللارنى تەرەققىي ئەتكۈزۈش توغرىلىق دولەت پروگراممىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش بويىچە جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇنلاشتۇرۇش كېڭىشىنىڭ تەركىۋى

پېژىكوۋ- باباخانوۋ يې. گ. — قازاقستان س.س.ج باش مىنىستىرىنىڭ بىرىنچى ئورۇنباسارى، (كېڭەش رەئىسى).

ژولداسبېكوۋ م. د. — قازاقستان س.س.ج باش مىنىستىرىنىڭ ئورۇنباسارى (كېڭەش رەئىسىنىڭ ئورۇنباسارى).

ئابۇتالىپوۋ ۋ. ئا. — قازاقستان س.س.ج ئىختىسات بويىچە دولەت كومىتېتى رەئىسىنىڭ ئورۇنباسارى.

ئاخمېتغالىيېۋ ب. د. — قازاقستان س.س.ج دولەت تەمىنات كومىتېتى رەئىسىنىڭ ئورۇنباسارى.

ئائۇئانوۋ م. — قازاقستان س.س.ج مالىيە مىنىستىرىنىڭ ئورۇنباسارى.

ئەبىلدىن ۋ. م. — قازاقستان س.س.ج پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ ۋىتسې- پرېزىدېنتى.

ئەئۇيەكىروۋ م. — قازاقستان تېلېۋىدېنىيې ۋە رادىو ئاڭلىتىش بويىچە دولەت كومىتېتى رەئىسىنىڭ بىرىنچى ئورۇنباسارى.

بېلگېر گ. ك. — يازغۇچى، س.س.ج ئى يازغۇچىلار ئىتتىپاقىنىڭ ئەزاسى.

گاركاۋېتس ئا. ئى. — قازاقستان س.س.ج پەنلەر ئاكادېمىيەسى تىلشۇناسلىق ئىنستىتۇتى رۇس تىلى ۋە سوتسىولىنگۋىستىكا بولۇمىنىڭ باشلىغى.

دامېتوۋ ب. ك. — قازاقستان س.س.ج پرېزىدېنتى ئاپپاراتىنىڭ ياشلار ئىشلىرى ۋە خەلىققە بىلىم بېرىش بويىچە رېفېرېنتۇرىسىنىڭ رەھبىرى.

دياچېنكو س. ئا. — قازاقستان س.س.ج فىزكۇلتۇرا، سپورت ۋە ياشلار ئىشلىرى بويىچە دولەت كومىتېتى رەئىسىنىڭ ئورۇنباسارى.

ۋىلتىكوۋ ئو. ئى. — قازاقستان س.س.ج سودا مىنىستىرى

زاكىريانوۋ ك. ز. — قازاقستان س.س.ج مەتبۇئات بويىچە دولەت كومىتېتىنىڭ رەئىسى.

قايداروۋ ئە. ت. — قازاقستان س.س.ج پەنلەر ئاكادېمىيەسى تىلشۇناسلىق ئىنستىتۇتىنىڭ دىرېكتورى، جۇمھۇرىيەتلىك «قازاق تىلى» جەمىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى.

قاسىمبېكوۋ م. ب. — قازاقستان س.س.ج پرېزىدېنتى ئاپپاراتى ئۇمۇمىي بولۇمىنىڭ باشلىغى.

كېكىلبايېۋ ئە. ك. — قازاقستان س.س.ج پرېزىدېنتى ئاپپاراتى مەدەنىيەت ۋە مىللەتلەر ئارا مۇناسىۋەتلەر رېفېرېنتۇرىسىنىڭ رەھبىرى.

كوتوۋوي ۋ. ئى. — قازاقستان س.س.ج مەدەنىيەت بويىچە دولەت كومىتېتى رەئىسىنىڭ ئورۇنباسارى.

رۇبلىنا يې. ف. — ئاباي ناملىق قازاقستان پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پرورېكتورى

سەدۋاقاسوۋ غ. — قازاقستان س.س.ج پەنلەر ئاكادېمىيەسى ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىنستىتۇتىنىڭ دىرېكتورى.

تۇلىيانوۋ ئى. ۋ. — قازاقستان س.س.ج ئالاقە مىنىستىرى.

خاسانوۋ گ. ك. — قازاقستان س.س.ج پەنلەر ئاكادېمىيەسى فىلوسوفىيە ۋە ھوقۇق ئىنستىتۇتى مىللىي ۋە مىللەتلەر ئارا مۇناسىۋەتلەرنى ئۈگىنىش بويىچە مەركەزنىڭ بولۇم باشلىغى.

شاياخمېتوۋ ش. ش. — قازاقستان س.س.ج خەلىققە بىلىم بېرىش مىنىستىرى،

شېگولىخىن ئى. — يازغۇچى، س.س.ج ئى يازغۇچىلار ئىتتىپاقىنىڭ ئەزاسى.

ئاشكارىلىق دەۋرى تەلىۋى

خەلقىمىزگە كىم كۆيۈنىدۇ؟

مىللىي مەسىلىنىڭ ئەھۋالى ۋە ئىستىقبالى بىر تەرەپتىن مۇرەككەپلىشىپ، جىددىيلىشىپ كەتكەن بولسا، ئىككىنچى تەرەپتىن ئازۇكلىشىپ «سىركىسى سۇ كۆتىرەلمەيدىغان» بولۇپ قالدى. شۇڭلاشقا بۇ ماۋزۇدا بەزىدە ئاغزىمىزنى كۆيتۈرۈپ، ۋاقىراپ تۇرۇپ گەپ قىلساقمۇ، بەزىدە سۆز قىلىشتىن ئاۋال ئۇياق-بۇياققا سىنچىلاپ قاراپ قويىدىغان بولدۇق.

زامان شۇنداق. ھەل قىلىنىشى شەرت بولغان مەسىلىلەر-مۇئەممالار كۆپ. «خەلقلەر دوستلۇغى»، بەيئەلمىنەلچىلىك شارلىرىنى ئۇنىمىزنىڭ يېتىشىچە توۋلاپ ۋۇرۇپ، مىللىتىمىزدىن ئايرىلىپ قالغىنىمىزنى سەزمەي قالغان ئىكەنمىز. ئوزبەكستاندا ئۇيغۇرلار مەدەنىيىتى ۋە نوپۇسى جەھەتتىن ئىككىنچى مەركەز بولغان (تاشكەنتتىن كېيىن) ئەنجان ۋە ئەنجان ۋىلايىتىدە «كوتىلاردىن» ئوز ئاتا-بوۋىلىرىنىڭ ئانا تىلىنى، ئەنئەنىلىرىنى، ئۆتمۈش خاتىرىلىرىنى ساقلاپ قالغانلار ئاز دېسەك، خاتالاشمىساق كېرەك.

ئۇيغۇرلار ئۇچۇن ئەڭ چوڭ پاجىئە-كېيىنكى يېرىم ئەسىر ئىچىدە مىللەت ئۆزىنىڭ ئەڭ ئاساسىي مىللىيلىك سۈپىتىنى يوقاتتى (مىللىي نوپۇس سالمىغىنى دېمەكچىمەن). كېيىنكى يەتمىش ژىل ئىچىدە ئۇيغۇر ئاھالىسى باشقىلارغا ئوخشاش كۆپىيىش ئورنىغا، بىر نەچچە ھەسسە كامىيىپ كېتىپتۇ. كېيىنكى ئاھالىنى رويىخەتكە ئېلىش ۋاقتىدا 35 مىڭدىن سەللا ئوشۇق كىشىلا مىللىي غۇرۇرىنى شەخسىي مەنپەئەتتىن ئۈستۈن تۇتۇپ، ئوزلىرىنى ۋە بالا-چاقىلىرىنى «مەن ئۇيغۇر» دەپ يازدۇرۇپتۇ. قالغان يۈز مىڭلىغان ئۇيغۇر نەگە كەتتى؟ ھەممىسلا زامانىنىڭ قەھرىگە دەھشەتلىك ھالدا غەرىق بولغىنى يوققۇ. ھە، دېسىلا ستالىننى، ئۇنىڭ ئۆزۈمىنى ئۇيغۇرلارغا ئوخشىغان ئايرىم خەلقلەرنى پۈتۈن-پۈتۈللىگىچە ۋۇتۇپ تاشلىغان يالماۋۇز دەپ كورسىتىمىز. بۇغۇ ھەقىقەت. مەن ئۆزەم تارىختا كام ئۇچرايدىغان مۇنداق نامىمۇي پاجىئەنىڭ جانلىق گۇۋاچىسىمەن. ئوتكەن ئۇنداق قارا قويۇن جەريانلىرى مېنىڭ كوز ئالدىمدا يۈز بەردى.

بۇغۇ شۇنداق. لېكىن خىياللار دەرياسىغا چوكۇپ ئويلايمەن: ئون مىڭلار، يۈز مىڭلاردىن «مەن ئۇيغۇر» دەپ ئىڭرىغان، ئاۋازىنى ئوچۇرمەي ئۆزىنىڭ مىللىي روھىنى قەلبىنىڭ ئىچكەركى قاتلىمىدا ساقلاپ قالغانلارمۇ بارغۇ؟ نېمىشكە ئۆزەمگە ئارام بەرمەي بۇ ئېغىر خاتىرىلەر بىلەن كوڭلۇمنى غەش قىلىمەن؟

تاشكەنتتە مىللىي مەدەنىيەت مەركەزلىرى رەھبەرلىرىنىڭ كېڭەشمىسىدە بولغان بىر ۋاقىئە ئېچچە كوڭلۇمنى خىرە قىلىپ كەلمەكتە. ئۇمۇمىي كېڭەشلەر، ھەر بىر مىللىي مەركەزدىن ۋەكىللەر بەلگۈلەش توغرىسىدا گەپ كېتىپ باراتتى. بىر ئاغىنە تۇرۇپ: «ھەر بىر مىللىي مەركەزنىڭ تۈپىسىدە تۇرغان خەلقنىڭ نوپۇسى مىقدارىغا قاراپ ۋەكىل بەلگۈلەيلى» دېگەن تەكلىپنى ئوتتۇرىغا قويدى. بىز بۇنىڭغا قەتئىي قارشى بولدۇق ۋە ئۇنىڭ قوبۇل قىلىنىشىغا يول قويمىدۇق. چۈنكى ئۇنداق بولغان تەغدىردە ئۇيغۇر مەدەنىيىتى مەركىزى ۋە ئۇ ۋاكالەتلىك قىلغان خەلق ئەڭ ئاخىرقى قاتاردىن ئورۇن ئالغان بولاتتى. بىز كەلتۈرگەن ئىسپات-دەلىل: ئەگەر ئۇيغۇرلارنىڭ 70 ژىل ئاۋالقى بىر نەچچە يۈز مىڭلىق نوپۇسى ساقلانغاندا ئىدى، ھازىر ئوزبەكستاندا بىر مىللىوندىن ئوشۇق ئۇيغۇر بولغان بولاتتى. دېمەك سان جەھەتتىن دەسلەپكى ئورۇنلاردىن بىرىنى ئىگىلەتتى. ھازىر سەل كام 36 مىڭمىز، خالاس. شۇنىڭغا قاراپ خەلقنىڭ جەمىيەتتىكى ئورنىنى بەلگۈلەش ئادالەتتىنمۇ؟

ئېچىنارلىق مىللىي ھالىتىمىزدىن دەرەك بەرگۈچى بۇ رەقەم، دۇرۇۋسراغى ئۇنىڭ سايىسى ئايرىم چاغلاردا كىشىنىڭ كوڭلىنى شۇنداق رەنجىتىدۇكى، تەغدىرىمىزدىن نالىپ «ۋاي، دەرىغا» دەپ پەريات كوتەرگىمىز كېلىدۇ.

مانا، بېرىپ-بېرىپ شۇنداق كۈنلەرگە قالدۇق.

«پىچاقنى ئاۋال ئوزەڭگە ئۇر، ئاغرىمىسا، باشقىغا» دېگەندەك، ئايرىم يولداشلار ئوزبەكستاندا ئۇيغۇر ئاھالىسىنىڭ كېمىيىپ كېتىش سەۋەۋىنى ئۇلارنىڭ ئوزبەكلىشىپ كەتكەنلىگىدىن دەپ ھېساپلايدۇ. ئەمەلىيەتتىمۇ شۇنداق. (ئاساسىي سەياسىي سەۋەپنى ھازىرچە بىر چەتكە قويۇپ تۇرايلى) تۈركىي خەلقلەر ئارىسىدا ئۇيغۇرلارغا مەدەنىيەتنىڭ ھەممە ساھالىرى بويىچە ئورپى-ئادەت، تۇرمۇش يوسۇنلىرى، غىزا-تائام ۋە تىل جەھەتتىن ئەڭ يېقىن تۇرغان خەلق ئوزبەكلەر («ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىغا ئەڭ يېقىن تىللارنىڭ بىرى -ئوزبەك تىلى» (ئابدۇۋەلى قايدارۇۋ)) شۇڭلاشقا شارائىت ئەپ كەلگەندە ، بىر ژۇمۇلاپ ئوزبەك، بىر ژۇمۇلاپ ئۇيغۇر بولۇۋېلىش بەزىلەرگە ئادەت بولۇپ قالغان.

لېكىن قانداق سەۋەپ-ۋەجىلەر بولمىسۇن ئوز مىللىتىنى تەرك ئېتىپ، باشقا مىللەتنىڭ تەركىۋىگە كىرىپ كېتىشىنى شەخسەن ئوزەم ماقۇل كورمەيمەن. ئوز مىللىتىنىڭ مىللىي غۇرۇرىغا ساداقەتلىك، ئۇنىڭ ھالاۋىتىنىلا ئەمەس، جاپاسىنىمۇ بىللە تارتىش-ھەر كىمنىڭ ۋىژدانىي قەرزى ۋە بەرزى دەپ بىلىمەن.

كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئوزبەكستاندا ياشاۋاتقان مىللەتلەرنىڭ مەدەنىي ئېھتىياجلىرىنى قانائەتلەندۈرۈش مەسىلىسىگە باغلىق بىر قاتار ھوججەتلەر قوبۇل قىلىندى. ئالدى بىلەن 1989-ژىلى 23-ئاپرىلدا قوبۇل قىلىنغان ئوزبەكستاندا ياشايدىغان مىللەتلەرنىڭ مەدەنىي ئېھتىياجلىرىنى قانائەتلەندۈرۈش توغرىسىدىكى جۇمھۇرىيەت ئالىي سوۋېتى پرېزىدىئۇمىنىڭ توختامىنى تىلغا ئېلىشىمىز كېرەك. بۇ توختامدا ئۇيغۇرلار توغرىسىدىمۇ خېلە تەدبىرلەر كورسىتىلگەن. مەسىلەن، مەكتەپلەردە باشقا خەلقلەر قاتارىدا ئۇيغۇر تىلىنى ئۆگىنىش، تاشكەنت دارىلفۇنۇنىنىڭ شەرقشۇناسلىق فاكۇلتېتى ھوزۇرىدا ئۇيغۇر فىلولوگىيەسى بولۇمىنى ئېچىش، ئۇيغۇرچە تېلې-رادىئو پروگراممىلىرىنى ئۇيۇشتۇرۇش ۋە باشقا چارىلەر كوزدە تۇتۇلغان.

موشۇ ژىلى فېۋرال ئېيىدا «ئوزبەكستان سسر دىكى جامائەتچىلىك بىرلەشمىلىرى توغرىسىدا» دەپ ئاتالغان قانۇن قوبۇل قىلىندى. ئۇنىڭدا جامائەتچىلىك بىرلەشمىلىرى قاتارىدا ئوزبەكستاندا ياشىغۇچى خەلقلەرنىڭ مىللىي مەركەزلىرىنىڭ ئۇمۇمىي ھوقۇقلىرى بەلگۈلەنگەن. (ھازىر جۇمھۇرىيەتتە مىللىي مەدەنىيەت مەركەزلىرىنىڭ سانى 40قا يەتتى. شۇلارنىڭ بىرى ئۇيغۇر مەدەنىيىتى جەمىيىتى) لېكىن مىللەتلەرنىڭ مەدەنىي ئېھتىياجلىرىنى قانائەتلەندۈرۈشكە دائىر رەسمىي دولەت ھوججەتلىرىنىڭ ئارىسىدا ھازىرغىچە ئەڭ كونكرېت بولغىنى ئوزبەكستان پرېزىدېنت كېڭەشىنىڭ قارارى بولدى. ئوزبەكستاندا ياشىغۇچى خەلقلەرنىڭ مىللىي مەدەنىيەت مەركەزلىرى ئىشلىرىنى تەكەممۇللاشتۇرۇشنى كوزدە تۇتقان بۇ قاراردا باشقا مىللەتلەر بىلەن بىللە ئۇيغۇرلارنىڭ مەدەنىي ئېھتىياجلىرىنى قانائەتلەندۈرۈش توغرىسىدا بىر نەچچە ماددىلار بار. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا تاشكەنت دولەت دارىلفۇنۇنى ھوزۇرىدا ئۇيغۇر فىلولوگىيە كافېدرىسىنى ئېچىش ھەققىدىكى تاپشۇرۇقنى ئالاھىدە كورسىتىپ ئوتۇش لازىم.

بۇ ماددا جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيىتى جەمىيىتىنىڭ تەكلىۋى بويىچە قوبۇل قىلىنىدىغانلىغىدىن شۇنداق خۇلاسە كېلىپ چىقىدۇكى، دېمەك ئۇيغۇر مەدەنىيىتى جەمىيىتى ئالىي دولەت ئورگانلىرى ئالدىدا ئېتىراپ قىلىنغانلىق ئۇيۇشما دەرىجىسىگە كوتىرىلگەنلىگىدىن، ئۇيغۇر ئاھالىسىنىڭ ھەقىقىي ۋە ئەمەلىي ۋاكالەتلىك تەشكىلاتى بولۇپ قالغانلىغىدىن مەمنۇن بولارلىق ئاساسىمىز بار. ئۇيغۇر فىلولوگىيەسى بولۇمى ئەندى دۇنياغا كەلدى. ئۇنىڭ تەلەپلىرى 5 ژىلدىن كېيىنكى ئۇيغۇر مەكتەپلىرىنىڭ ئوزبەكستاندىكى مۇئەللىملىرى بولىدۇ. بۇ ئوقۇش دەرگاھىنى جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيىتى جەمىيىتى ئوز غەمخورلۇغىغا ئالدى.

لېكىن بۇ يەردە بىر مۇئەمما بار. ئوزبەكستاندا بىرمۇ ئۇيغۇر مەكتىۋى يوق. ئۇيغۇر بالىلىرى ئوزبەك ياكى رۇس مەكتەپلىرىدە تەلىم ئالىدۇ. ئوز ئانا تىلىنى بىلمەيدۇ.ياكى چالا بىلىدۇ. شۇ سەۋەپتىن بولتۇز ئەنجان ۋىلايىتىدىن كەلگەن بالىلارنىڭ كوپچىلىگى ئىمتىھاندىن ئوتەلمىدى. شۇ ئەھۋالنى ھېساپقا ئېلىپ، جەمىيىتىمىز جۇمھۇرىيەت ئالىي بىلىم بېرىش مىنىستىرلىگى بىلەن تاشكەنت دارىلفۇنۇنى ئالدىغا ئەندى ئوزبەكستانلىق ئۇيغۇر بالىلىرى ئۇچۇن يېڭىلىك تۇغدۇرۇش مەسىلىسىنى قويدى. بۇ مەسىلىنىڭ ئىجابىي ھەل بولۇشىغا كوزىمىز يېتىدۇ. ئەندى تاشكەنت، ئەنجان ۋە باشقا ۋىلايەتلەردە ئوز ئانا تىلىغا قىزىققان، قابىلىيىتى بار بالىلارنى تاللاپ، قوبۇل قىلىش ئىمتىھانلىرىغا مەسئۇلىيەتنى ھېس قىلغان ھالدا تەييارلاش ئىشى قالدى. بۇ ئىشتا جايلاردىكى ئۇيغۇر مەدەنىيىتى مەركەزلىرىمۇ پائال قاتنىشىشى لازىم.

ژۇقۇرىدىكى مەسىلە بىلەن باغلىق بولغان يەنە بىر مۇھىم ئىش-ھازىرنىڭ ئوزىدە ئۇيغۇر بالىلىرىغا ئانا تىلىنى ئوقۇتۇش. ئوزبەكستاندا ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ تەشەببۇسى بىلەن مائارىپ ئورگانلىرى ئۇچلا جايدا ئۇيغۇر تىلىنى ئۇيغۇر بالىلىرى ئۇچۇن دەرىس سۈپىتىدە كىرگۈزدى. بۇ پەقەت تاشكەنت ۋىلايىتىدە.

ئەپسۇسكى، جۇمھۇرىيەتتىكى ئۇيغۇر ئاھالىسىنىڭ يېرىمى ياشاۋاتقان ئەنجان ۋىلايىتىدە ئۇيغۇر تىلى ئوقۇتۇلىۋاتقان بىرەر ئورۇننى مىسال قىلىپ كورسىتەلمەيمىز. ئوقۇتقۇچى يوق. لېكىن «ئالما پىش، ئاغزىمغا چۈش» دەپ ئاسمانغا قاراپ ئولتۇرغانلىقتىن ھەتتا پاختاباد ناھىيەسىدىكى 13 مىڭ ئۇيغۇر ئاھالىسى بىلەن پەخىرلىنىدىغان مەشھۇر «موسكۋا» كولخوزى (ئۇيغۇر قىشلاق) تەۋەسىدىمۇ شۇ ئەھۋال. «كوممۇنىزم تۇغى» بولتۇرقى 3-ئاۋغۇستتا چىققان سانىدا بېسىلغان «مىللەتنىڭ تەغدىرىنى ئويلاپ» ماۋزۇلۇق ماقالىدە مەزكۇر ئەھۋالنىمۇ كورسىتىپ ئوتكەن ئىدىم، ئەتتەڭ، ئەنجانلىق يولداشلاردىن سادا چىقمىدى- ئۇلاردىن ھېچ قانداق ئىنكاس ئالالمىدۇق.

ئەنجانلىق بىر ھورمەتلىك دوستىمىزنىڭ «بىز ئۇيغۇرلار ئالدىمىزغا قويغان پولۇنىمۇ ئوبدانراق يېيەلمەيمىز» دېگەن سوزى يادىمغا كېلىدى. دېمىسىمۇ، بىرى ئالدىمىزغا ئاش ئەكىلىپ قويسايمۇ، ئۇنى ئەپلەپ يېيەلمىسەك؟! ئىمكانىيەتلەردىن پايدىلىنىشنى بىلمىسەك؟! ئوزبەكستان پرېزىدېنتى كېڭەشى ئوزىنىڭ ژۇقۇرىدا زىكىر قىلىنغان قارارىدا ئوزبەكستان ئالىي بىلىم بېرىش ۋە خەلققە بىلىم بېرىش مىنىستىرلىكلىرىغا باشقا خەلقلەر قاتارىدا ئۇيغۇر تىلىنىمۇ ئوقۇتۇش ئىشىنى يولغا قويۇشنى يەنە بىر قېتىم تاپشۇردى. مىنىستىرلىك ئوز ئىشىنى ئوز يولى بىلەن قىلىۋەرسۇن، لېكىن بىز بىرىنچى نوۋەتتە، جايلاردىكى يولداشلار قاراپ ئولتارمايلىمىدە.

ئوزبەكستان ئۇيغۇرلىرى ئۇچۇن يەنە بىر مۇئەمما باركى، بۇ قايسى ئەلىپبەنى قوللىنىش مەسىلىسى. گەپ ئالمۇتىدا قوبۇل قىلىنغان (باشقا جۇمھۇرىيەتلەردە ياشىغۇچى ئۇيغۇر ئاھالىسىنىڭ ئالاھىدىلىكلىرى بىلەن ھېساپلاشماي تۇرۇپ) ئەلىپبەدە بېسىلىۋاتقان ئەدەبىياتلارنى ئوقۇشقا ئوزبەكستانلىق ئۇيغۇرلارنىڭ قىينىلىۋاتقانىدا.

ئىلگىرى ئەرەپ ئەلىپبەسى ھەممە تۈركىي خەلقلەرنىڭ تىلىنى بىر-بىرىگە يېقىنلاشتۇراتتى. ھازىر بولسا، بىرى باغدا، بىرى تاغدا. بۇ ھالەتتىن بولۇپمۇ ئۇيغۇرلار زىيان تارتىۋاتىدۇ. بىزنىڭ پىكرىمىز: ياش ئەۋلاتقا ئۇيغۇر تىلىنى ئوقۇتقاندا، ئىمكانىيەتكە قاراپ، ھەر ئىككى يېزىقتىن پايدىلىنىش كېرەك. بۇ يەردە شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونىدا ئەرەپ يېزىغى ئەمەلدە ئىكەنلىگىنى ۋە گېزىت-ژۇرناللار، ئەدەبىياتلاردىن سوۋېت ئۇيغۇرلىرى بارغانسېرى كوپرەك بەھرىمەن بولۇۋاتقانلىغى فاكتىنى نەزەردە تۇتۇشىمىز لازىم.

ئېھتىمال، بىز سوۋېت ئۇيغۇرلىرىمۇ ۋاقىت كېلىپ ئەرەپ ئەلىپبەسىگە ئوتۇش يولىغا قاراپ مېڭىپ قالارمىز...

شۇ مۇناسىۋەت بىلەن «ئۇيغۇر ئاۋازى»مۇ بۇ مۇئەمماغا باشقىچەرەك ياندىشىسا، گېزىت سەھىپىلىرىدە ئايرىم ماتېرىياللار ئەرەپ يېزىغىدا بېسىلسا، دېگەن پىكىرنى سويۇملۇك گېزىتىمىز كوللېكتىۋىغا ھاۋالە قىلماقچىمەن. خەلقىمىز ئارىسىدا ھورمىتى ئېشىۋاتقان ۋە ئەرەپ ئەلىپبەسىدە نەشىر قىلىنىۋاتقان ئىككىنچى گېزىتىمىز «يېڭى ھايات» ئوزبەكستان ئۇيغۇرلىرىنىڭ ھاياتىنى كەڭرەك يارىتسا، سوۋېت ئۇيغۇر ئەلىپبەسىنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىنى گېزىت سەھىپىلىرىدە بېرىپ تۇرسا، ساۋاپلىق ئىش بولاتتى، دەپ ئويلايمەن.

ئوزبەكستان پرېزىدېنت كېڭەشىنىڭ قارارىدا ئۇيغۇرلارغا ئالاقىدار باشقا ماددىلارمۇ بار. جۇملىدىن، جۇمھۇرىيەت تېلېۋىدېنىيې ۋە رادىئو ئاڭلىتىش بويىچە دولەت كومىتېتىغا باشقا خەلقلەر تىللىرى قاتارىدا ئۇيغۇر تىلىدىمۇ ئاڭلىتىش-كورسىتىش پروگراممىلىرى ئېچىشنى تاپشۇرغان ئىدى. بۇ تەلىۋىمىزمۇ ئىناۋەتكە ئېلىنىپ، **ئوزبەكستان تېلېۋىدېنىيەسى ھوزۇرىدا «ئۇمۇت» نامى بىلەن ئۇيغۇر رېداكسىيەسى تەشكىل قىلىنغانلىغىنى ئۇيغۇر جامائەتچىلىگىگە مەمنۇنىيەت بىلەن خەۋەر قىلىمىز.**

قاراردا تاشكەنتتە قۇرۇلۇۋاتقان «نەۋرۇز» ناملىق تىياتىرنى چاپسان پۈتكۈزۈش جۇمھۇرىيەت مىنىستىرلار كابىنېتىغا تاپشۇرۇلدى. بۇ ئەجايىپ سەنئەت كاشانىسى (سارىيى) كەلگۈسىدە مىللىي مەركەزلەرنىڭ ئىختىيارىغا، مىللىي سەنئەتچىلەرگە بېرىلمەكچى. ئۇ ئەڭ چوڭ سەنئەت دەرگاھى بولغۇسى. ئۇيغۇرلار ئۇچۇن ئۇنىڭ بىر رەمزىي جايى بار- «نەۋرۇز» بۇرۇنقى ئۇيغۇر «قەشقەر مەھەللىسى» جايلاشقان تەۋەدە بىنا قىلىنىۋاتىدۇ. ئوزبەكستان ئۇيغۇر مەدەنىيىتى جەمىيىتى كەلگۈسىدىكى «نەۋرۇز» تىياتىرى تەركىۋىدە ئۇيغۇر مۇزىكا-دراما تىياتىرى تەشكىل قىلىش تەلىۋىنى جۇمھۇرىيەت مەدەنىيەت مىنىستىرلىگى ئالدىغا قويدى. تىياتىر ئارتىستسىز بولمايدۇ. تاشكەنت رەسسامچىلىق-تىياتىر ئىنستىتۇتى مەخسۇس گۇرۇپپا ئېچىپ، كەلگۈسىدىكى ئۇيغۇر تىياتىرىغا كادىرلار تەييارلاپ بېرىشنى، تاشكەنت كونسېرۋاتورىيەسى، ئۇسسۇل سەنئىتىنى بىلىم يۇرتىدىن چالغۇچى، ئۇسسۇلچىلارنى تەييارلاپ بېرىشنى سوراپ، ھەرىكەت قىلىۋاتىمىز. ئوزبەك سەنئەت ئەھلى بۇ تەشەببۇسنى قوللاپ-قۇۋۋەتلەيدۇ، دەپ ئويلايمىز.

ئوزبەكستان پرېزىدېنت كېڭەشى ئوز قارارىدا جۇمھۇرىيەتتە ياشىغۇچى مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيىتىنى رىۋاجلاندۇرۇشتا ھەر بىر ئالاقىدار ۋەزىرلىككە كونكرېت تاپشۇرۇقلارنى بېرىپ، ئورۇنلاش مۇددەتلىرىنى بەلگۈلىدى. مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيىتى مەسىلىسىگە چوڭ ئېتىۋار بېرىلىۋاتقانلىغىنى يەنە شۇنىڭدىن بىلگىلى بولىدۇكى، جۇمھۇرىيەت مەدەنىيەت مىنىستىرلىگى يېنىدىكى مىللىي مەدەنىيەتلەر دىرېكسىيەسىنىڭ تەشكىلىي تۈزۈمى ئوزگەرتىلىپ، جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنت كېڭەشى ھوزۇرىدىكى جۇمھۇرىيەتلىك بەينەلمىنەل مەدەنىيەت مەركىزى دەپ تەشكىللەندى.

ژۇقۇرىدا كورسىتىپ ئوتۇلگەن ئايرىم مەلۇماتلاردىن ئوزبەكستاننىڭ ھازىرقى رەھبەرلىرى مىللىي مەسىلىگە، مىللىي مەدەنىيەتلەرنى جانلاندۇرۇش ئىشىغا چوڭ ئېتىۋار بېرىۋاتقانلىغىنى كورۇش مۇمكىن. دولەت تەرىپىدىن بەلگۈلەنگەن تەدبىرلەر ئەمەلگە ئاشسا، مىللىي مەدەنىيىتىمىزدە ئىلگىرى سىلجىشلار روي بېرىشىگە ئىشەنچىمىز كامىل.

ھەممىگە مەلۇم بولغانىكى، ئوزبەكستان ئۇيغۇر مەدەنىيىتى جەمىيىتى جامائەتچىلىك ئاساسىدىكى ئۇيۇشما. ئۇنىڭ تەركىۋىدە شتاتلىق خادىم يوق، لېكىن ئىش جىق. ئويلار، رېجىلەر كوپ، ئىشلارنىڭ ھوددىسىدىن چىقىش ئۇچۇن جەمىيەت رەھبەرلىگىنىڭ تەشەببۇسلىرى قانچە ياخشى بولمىسۇن، پائالىيىتى قانچە جانلىق بولمىسۇن، بەزى بىر ئۇيغۇر جامائەتچىلىگىنىڭ قىزغىن قاتنىشىشىسىز، مەدەت-ياردىمىسىز ئىشنى كوڭۈلدىكىدەك دەرىجىگە كوتىرىش تەس.

خېلىم خۇدايبەردىيېۋ،

ئوزبەكستان ئۇيغۇر مەدەنىيىتى جەمىيىتىنىڭ رەئىسى، ئوزبەكستان خىزمەت كورسەتكەن مەدەنىيەت خادىمى.

تاشكەنت شەھىرى.

خەلقىمىزنىڭ يالقۇنلۇق پەرزەندى

(شائىر ئابدۇخالىق ئۇيغۇرنىڭ 90 يىللىقىغا دائىر)

شەرقىي تۈركىستاندىكى يېڭى زامان دېموكراتىك ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ ئاتاقلىق نامايەندىلىرىدىن بولغان شائىر ئابدۇخالىق ئابدۇراخمان ئوغلى ئۇيغۇر — بۈيۈك ۋەتەنپەرۋەر شائىر. لۇتپۇللا مۇتەللىپتەك ھاياتى ئۆلمەس رىۋايەتكە ئايلانغان، ئابدۇخالىقنىڭ ئەجايىپ جوشقۇن ئىلھام بىلەن سۇغۇرۇلغان شېئىرلىرى ئەينى ۋاقىتتىكى زۇلۇم، ئادالەتسىزلىككە قارشى ياڭرىغان ئەركىنلىك مارشى ئىدى. شۇڭلاشقا يېرىم ئەسىردىن ئارتۇق ۋاقىت ئىچىدە ئۇ خەلقىمىز قەلبىدە ساقلىنىپ كەلمەكتە.

ئۇيغۇر تەخەللۇسى بىلەن تونۇلغان شائىر ئابدۇخالىق ئابدۇراخمان ئوغلى 1901-يىلى شەرقىي تۈركىستاننىڭ تۇرپان شەھىرىدە سودىگەر ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇنىڭ ئائىلىسى مەرىپەتلىك ئائىلىلەردىن بولغاچقا، ئابدۇخالىق بەش يېشىدىلا ساۋادىنى چىقىرىۋالدى. ئۇ ئون ئىككى ياشلىرىدا دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ، ئەرەب-پارس تىللىرىنى ئۆگەندى ۋە شۇ ئارقىلىق كلاسسىك شائىرلارنىڭ ئەسەرلىرىنى ئوقۇيدۇ.

1916-يىلى چوڭ دادىسى مېجىت ھاجى سودىگەرچىلىك بىلەن روسسىيەگە بارغاندا، ئابدۇخالىق بىللە بېرىپ، شەمەي شەھىرىدە رۇس تىلىنى ئۆگەندى ۋەتىنىگە قايتىپ كەلگەندە، تۇرپان يېڭى شەھەردىكى خىتاي مەكتىۋىگە كىرىپ ئوقۇپ، مەكتەپنى ئەلا دەرىجىدە تۈگەتتى. بۇ ۋاقىتتا ياش ئابدۇخالىقنىڭ ئاڭىدا كونىلىققا، خۇراپاتلىققا ۋە نادانلىققا قارشى ئىدىيەلەر پەيدا بولۇپ، ئىلىم-پەننىڭ كونا جەمىيەتنى ئۆزگەرتكۈچى ئاساسىي قۇرال ئىكەنلىكىنى چۈشىنىدۇ. مانا بۇ ھال كەلگۈسى شائىرنىڭ قولىغا قەلەم ئېلىپ، شېئىرلار يېزىشقا ئۈندەيدۇ.

ياش قەلبىنىڭ دەسلەپكى ئىجادىي مەھسۇلى بولۇپ «ئىستىمەس»، «باردۇر»، «ئويغان»، «ھار» كەبى شېئىرلىرى يېزىلدۇ.

ئىلغار پىكىرلەر بىلەن قەلبى جۇرئەتلىنىپ ئۇسسۇۋاتقان ئابدۇخالىق ئۆزى ئوخشاش بىر قانچە ياشلار بىلەن ئىككىنچى قېتىم سوۋېت ئىتتىپاقىغا كېلىپ، ئۈچ يىل بىلىم ئالىدۇ، رۇس ۋە سوۋېت ئەدەبىياتىنىڭ كۆرنەكلىك ۋەكىللىرى پۇشكىن، لېرمونتوۋ، تولستوي، گوركىي، ماياكوۋسكىي ئەسەرلىرىنى ئوقۇپ ئىلھاملىنىدۇ.

ئوكتەبىر ئىنقىلاۋىنىڭ غەلبىسىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن ئابدۇخالىق ئۇيغۇر ئانا ۋەتىنىگە قايتقاندىن باشلاپ يېڭىچە ئىلىم-پەننى تەرغىپ قىلىپ، خەلقنى ئويغىتىشقا بەل باغلايدۇ. ئەينە شۇنىڭ قۇرالى بولغان گېزىت-ژۇرنال نەشر قىلىشقا ھەرىكەتلىنىپ، تۇرپاندا باسما زاۋودى قۇرۇشقا كۈچ سالىدۇ. لېكىن ئەكسىيەتچى كۈچلەر بۇ مەخسەتنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىغا يول قويمايدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئىرادىسىنى بوشاشتۇرمىغان ئوت يۈرەك شائىر تۇرپان ئاستانىدىكى مەخسۇت مۇھىتىي، پىچاندىكى ئىسكەندەر غوجا ئوخشاش كىشىلەر بىلەن 1927-يىلى «ئاقارتىش بىرلەشمىسى» نامىدا مەرىپەت جەمىيىتىنى قۇرىدۇ. ئىلغار پىكىرلىك كىشىلەردىن ئۈچ مىڭ سەر كۈمۈچ ئىئانە توپلاپ، تۇرپان يېڭىشەھەردە مەكتەپ ئاچىدۇ. كېيىنكى يىلى يېڭىشەھەر ئاق سارايدا «ھۆررىيەت مەكتىۋى» كونا شەھەردىمۇ يەنە بىر مەكتەپ ئېچىپ، باللارنىڭ پەننى بىلىم ئېلىشىغا ئىمكانىيەتلەر يارىتىدۇ.

جوشقۇنلۇق ياشلىق دەۋرىنى ئىلىم-پەن، جەمىيەتتىكى تەڭسىزلىككە قارشى كۈرەشكە بېغىشلىغان شائىرنىڭ ئىجادىيىتىدە زور ئىلگىرلەش پەيدا بولۇپ، ھەققانىيەتنى ئەكس ئەتتۈرۈدىغان شېئىرلارنى ياراتتى. ئەكسىيەتچى زالىم ھاكىمىيەتنىڭ چىرىك ئەپتى-بەشىرىسىنى چۇكۇپ تاشلىغان ئۇنىڭ شېئىرلىرى ئازاتلىق، ئەركىنلىككە ئېرىشىش لازىملىقىنى، بۇ يولدا جان پىدا قىلىشنىڭ مۇقەددەسلىكىنى ئالغا سۈردى.

شائىرنىڭ ئۆتكۈر ئىسيانكارلىق سادالىرى بىلەن ياڭرىغان مىسرالىرى ئۇ ياشىغان مۇستەبىت ھاكىمىيەتنىڭ ئەلدىشلىرىنى كۆپەيتىدۇ. مەرىپەتپەرۋەر كىشىلەر ۋەكىللىك قىلغان خەلقنىڭ ئارزۇ-ئارمىنى بىخ ئۇرۇپ، كوزى ئېچىلۋاتقانلىقىنى مولۇ مىسرالىرىدىن كورۇشكە بولىدۇ:

تىل-ھاقارەت، تەنە دىخمار-ۋاي دات!..بۇ جاننى قىينىدى،

ئەندى نەقىلماق كېرەك، ئەجەپمۇ بولدۇم خارىمەن!

دېسە يەنە بىر شېئىرىدىن مۇنداق قۇرلارنى ئوقۇيمىز:

ئېقى-ئاق، قارىسى-قارا، ھەرگىزمۇ ئاق بولماس قارا،

ئاجرىسۇن مىستىن تازا ئالتۇن كويۇپ ئوتتا چىداپ.

زۇرەككە مەدەت، ۋۇجۇتقا كۈچ، دىلغا ئەقىل بېرىدىغان ئەينە شۇنداق شېئىرلارنىڭ قەلبىدىن خۇددى مەرۋايىتتەك توكۇلۇشكە باشلىغان ئىدى.

خەلق ئىچىدە ئابدۇخالىق ئۇيغۇرنىڭ ئىناۋىتى كۈندىن-كۈنگە كوتىرىلىپ، سويۇملۇك پەرزەنتىدىگە ئايلىنىپ بارماقتا ئىدى. ئۇزىنىڭ مەخسەت-مۇددىئاسى يولىدا باش ئەگمەس، تىز پۈكمەس روھقا ئىگە ئابدۇخالىق 1932-يىلى «ئويغان»، «ئاچىل» دېگەن شېئىرلىرىنى ئاق رەختكە چوڭ خەتتە يېزىپ، كوچىلارغا چاپلايدۇ. ئۇ يەنە «مۇزلىدى» دېگەن شېئىر يېزىپ، تۇرپان دېخانلار قوزغىلىڭىنىڭ غەلبىسىنى، دۈشمەننىڭ تار-مار بولىشىنى ئەكس ئەتتۈرۈدۇ. بۇ ھال ئەكسىيەتچى كۈچلەرنىڭ چىشىغا مۇش ئۇرغاندەك بولۇپ، شائىرنى يوق قىلىشنىڭ پېيىغا چۈشىدۇ.. دەسلەپ دېخانلار قوزغىلىڭىنىڭ تەرغىباتچىسى دەپ تۇتقۇن قىلىپ تۈرمىگە تاشلايدۇ. ئابدۇخالىق ئۇيغۇر تۈرمىدە دۈشمەننىڭ سۇيىقەستلىرىنى پاش قىلىدىغان «ئىچ پۇشۇش» شېئىرىنى يېزىپ، ئۆزىنىڭ كۈچلۈك غەزەپ-ئەپرىتىنى بايان قىلدى.

جاللات شىڭ شىسەي ئابدۇخالىق ئۇيغۇرنى سەپداشلىرى بىلەن 1933-يىلى 13-مارتتا جازا مەيدانىغا ئېلىپ چىققاندا، ئوت يۈرەك شائىر ئۇيغۇرچە، خىتايچە يالقۇنلۇق نۇتۇق سوزلەپ، دۈشمەنگە باتۇرلارچە كوكرەك كېرىپ، «ياشىسۇن ئەركىنلىك!»، «ياشىسۇن ئازاتلىق» دەپ شىئار ياڭراتقاندا، بويىنغا قىلىچ ئۇرۇلدۇ. ئۇيغۇر رېئالىستىك ئەدەبىياتىنىڭ بايراقدارى ئەينە شۇنداق قەھرىمانلارچە قۇربان بولدۇ.

ھەقىقەتنىڭ روھى قېچىپ كەتتى مېنىڭ دىيارىمدىن،

ئۇنىڭكى خۇش پۇرىقى ھېچ كەتمىدى دىماغىمدىن.

ئىزلىدىم كوپ، تاپمىدىم شەجەن-روجەن سەھراسىدىن،

ئىزدىبان تاپتىم-دە ئالدىم لېنىننىڭ گۈلباغىدىن.

دەپ كۈيلىگەن شائىرنىڭ بىباھا ئەسەرلىرىنى قارا كۈچلەر شۇ دەۋردە ئابۇت قىلىۋەتكىنىگە قارىماي، خەلقىمىز قەلبىنىڭ چوڭقۇر قاتلىرىدا ساقلاپ، ئەۋلادلارغا ئېلىپ كەلدى.

بۈگۈنكى كۈندە ئاتاقلىق شائىر ئابدۇخالىق ئۇيغۇرنىڭ ئەسەرلىرى ئۆز دىيارىدا توپلىنىپ، رەتلىنىپ، قايتا-قايتا نەشر قىلىنماقتا. قولۇمىزدا شائىرنىڭ ئەللىكتىن ئوشۇق شېئىرى ئەسەرلىرى جەملەنگەن كىتاۋى بولۇپ، كەلگۈسىدە سوۋېت ئۇيغۇر كىتابخانلىرىغا تەغدىم قىلىش بىزنىڭ مۇقەددەس بورچىمىز ۋە شائىرنىڭ نامىنى ئەبەدىيلەشتۈرۈشتە قەرز-پەرزىمىزدۇر.

م. ھەمرايېۋ،
شائىر.

خوجانىياز ھاجى

(داۋامى، بېشى ئۆتكەن سانلاردا)

جاللات شىڭ شىسەي بىلەن خوجانىياز ھاجىنى كېلىشتۈرگەن ئاتالمىش جىمسار سوھبەت يىغىنىدىن بىر ئايلا بۇرۇن شىڭ شىسەينىڭ خوجانىياز ھاجىغا «سىلىنىڭ جىن شۇرىنغا قارشى قوزغىلاڭ كوتىرىشلىرى توغرا ئىدى.مەن ئەزەلدىن سىلەر بىلەن ئۇرۇشۇشنى خالىماتتىم. ئامما مەن بىر ھەربىي ئادەم بولغانلىقىم ئۈچۈن بۇيرۇققا بوي سۇنماي بولماتتى. شۇڭا سىلەر بىلەن ئائىلاج بىر نەچچە قېتىم ئۇرۇش قىلدىم. مەن ھازىر ئۈرۈمچىدە جىن شۇرىنغا قارشى تۇرۇپ ئۇنى يوقاتتىم. ئەندى ئىككىمىز ئۇرۇشنى توختاتساق، سىلى ئۈرۈمچىگە كەلسىلە، شىنجاڭنى بىرلىكتە باشقۇرساق...» دەپ يازغىنىنى قەتئىي رەت قىلىپ، «ئەندى ئۇ لومودى... گېلىگە ئۇخۇم كەپلەشكەندە مېنى ئالدىماقچى بوپتۇ ما؟! مەن ئۇنىڭ بىلەن ھەرگىزمۇ ئەپلەشمەيمەن. ئاخىرىغىچە ئۇرۇشۇپ ئۇ ئولتەرگەن بارلىق قېرىنداشلىرىمىنىڭ قىساسىنى ئالىمەن...» دېگەن ئىدىغۇ؟!.

ھەممىگە مەلۇمكى، 30-يىللارنىڭ باشلىرىدا شەرقىي تۈركىستاندىكى ھەر بىر ۋىلايەت ھەتتا ناھىيەلەردە ئۆز ئازاتلىقى ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتقان كۈچلەر توغرىلىق سوز ئاچماي تۇرۇپ، ئۇمۇمىي شەرقىي تۈركىستان مىقياسىدىكى كۈچلەرنى ھېساپلىغاندا خوجانىياز ھاجى، ماجۇڭيىڭ، ئوسمان، شىڭ شىسەيلەر باشچىلىقىدىكى كۈچلەردىن ئىبارەت تورت تۈرلۈك كۈچ بولۇپ، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ستالىن ئۆز جاسۇسلىرى ئارقىلىق موسكۋاغا باغلىۋالغان بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ ھېچ قايسىلىرىنىڭ ئۆز-ئارا بىرلىشىپ كېتىشىنى خالىماتتى. بولۇپمۇ جەنۇبىي شەرقىي تۈركىستاندا ساۋۇت داموللا «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتىنى» قۇرۇشقا تەييارلىنىپ، مەمتىمىن بۇغرا، شامەنسۇر، تومۇر سىجاڭ، ئوسمان ئىلى، ئەمىر ساھىب قاتارلىق ئازاتلىق ئىنقىلاپچىلىرىنىڭ كۈچلىرىنى بىرلەشتۈرۈۋاتقان شارائىتتا مۇسۇلمان ماجۇڭيىڭ بىلەن خوجانىياز ھاجىنىڭ بىرلىشىپ كېتىشىنى خوۋۇپ ئۈستىگە خوۋۇپ دەپ تونىغان ستالىنپەرەسلەر دەرھال بۇ ئىككىسىنى بولۇشكە ھەرىكەت قىلدى ۋە ئۇلى ئەمەلگە ئاشۇردى.

بەزى كىشىلەر «راستىنلا ستالىن شەرقىي تۈركىستاندىكى كۈچلەرنىڭ ھېچ قايسىلىرىنىڭ بىرلىشىشىنى خالىمىسا، خوجانىياز ھاجى بىلەن شىڭ شىسەينى ۋاقتىچە بىرلەشتۈرۈپ قويدى؟» دېيىشى مۇمكىن. ئۇلارنى بىرلەشتۈرۈش شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ مەلپىيىتىنى كوزدە تۇتۇپ ياكى ستالىن بىرەر «بەينەلمىنەل» بورچىنى ئادا قىلغان خالىس نىيەتلىك ئىش بولماستىن، بۇ بىرلەشتۈرۈش «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى»نىڭ رەئىس جۇمھۇرى (پرېزىدېنتى) بولۇش ئېھتىمالى بولغان خوجانىياز ھاجىنى جىسمانىي يوقىتىۋېتىشكە ئىمكانىيەت تېپىلغىچە (توھمەتلەر ئويلۇق توپلانغىچە) ساخلاپ تۇرۇش ئۈچۈن شىڭ شىسەيگە ئامانەت قويۇشتىنلا ئىبارەت ئىدى.

بەزى بىر ئاۋتورلار «خوجانىياز ھاجى بىلەن ما جۇڭيىڭنىڭ ئايرىلىپ كېتىشىنىڭ سەۋەۋى ماجۇيىڭ ھىممەت چۇشكەن قۇراللارنى كوپىرەك ئېلىۋېلىشىدىن بولۇپ، بۇنىڭغا ئېرىنگەن خوجانىياز ھاجى «ئۇ لومودى بىلەن بىرلەشكىچە، شىڭ شىسەي بىلەن بىرلىشىمەن» دېگەن دەپ ئىزاھلاشقا ھەرىكەت قىلىدۇ. تارىخىي مەلۇماتلاردىن قارىغاندا غېنىمەت قۇراللارنى ئىگەللەۋېلىش ئىشلىرىدا ئىختىلاپلارنىڭ بولغىنى راس. ئامما بۇ بولۇنۇشنىڭ ئاساسىي سەۋەۋى ئەمەس. ئاساسىي سەۋەۋى مۇنداق:

1933-يىلى ماينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا ئۈرۈمچىدىن جىمسارغا ئىككى كىشى كېلىپ، خوجانىياز ھاجى بىلەن كورۇشىدۇ. ئۇلارنىڭ بىرسى شىڭ شىسەينىڭ پۈكىنى (كونۇويى) ئەكبەر دېگەن كىشى بولۇپ، شىڭ شىسەينىڭ بىرلىشىش ھەققىدىكى تەكلىۋىنى خوجا نىياز ھاجىغا تاپشۇرىدۇ. يەنە بىرسىنىڭ ئىسمى ماخمۇت خوجا (ئۆزبەك) بولۇپ، ئۈرۈمچىدىكى سوۋېت كونسۇلخانىسىدىن. ئۇلار خوجانىياز ھاجىغا سوۋېت ھوكۇمىتىنىڭ مەسلىھىتىنى يەتكۈزگىلى كەلگەنلىكىنى ئېيتىدۇ ۋە مۇنداق دەيدۇ: «سوۋېت ھوكۇمىتى ئۆزلىرىنىڭ ماجۇڭيىڭدىن ئايرىلىپ، شىڭ شىسەي بىلەن بىرلىشىشلىرىنى خالايدۇ. ماجۇڭيىڭ بولسا ياپون جاھانگىرلىكىنىڭ قۇيرۇغى، ئۇنىڭ شەرقىي تۈركىستاندا تۇرۇشى بىز ئۈچۈنمۇ خوۋۇپ. شۇڭا بىزنىڭ سوۋېت ھوكۇمىتى ماجۇ يىڭنى يوقىتىش ئۈچۈن شىڭ شىسەيگە ياردەم قىلىدۇ. ئۆزلىرىمۇ بىزنىڭ پىكرىمىزگە قوشۇلسىلا، ئۇرۇنقىدەكلا ياردەم قىلىمىز. سىلە بىزنىڭ پىكرىمىزگە قوشۇلۇپ، شىڭ شىسەي بىلەن بىرلەشسىلە، ئۆزلىرىگە سوۋېت ھوكۇمىتى كېپىل...»، دەيدۇ.

ئومرىدە كىشىنى ئالداپ كورمىگەن ئاق كۆڭۈل، ساددە رەھبەر، جاللات ستالىننى پۈتۈن دۇنيا ئېزىلگەن ئەللەرنىڭ داھىسى، سوۋېت ھوكۇمىتىنى بولسا دۇنيادا يېگانە ئادالەتلىك دولەت، دەپ ئۇرغۇن ئەللەرنىڭ كىشىلىرى ئىشىنىدە قىلىۋاتقان شۇ شارائىتتا، سوۋېت كونسۇلخانا خادىمى، يەنە كېلىپ ئۆزىنىڭ تىل ۋە دىن قېرىندىشى ئۆزبەك ماخمۇت خوجىغا قارىتا: «موشۇ مېنى ئالداۋاتمايدىغاندۇ» دېگەن پىكىر خىيالىغا ئەمەس، ئۇخلىسا چۈشىگىمۇ كىرمەيتتى.

ستالىن ۋە سوۋېت ھوكۇمىتىگە بولغان ئىشىنچ «ماجۇڭيىڭ ياپون جاھانگىرلىكىنىڭ قۇيرۇغى» دېگەن سوزگە خوجانىياز ھاجىنى دەرھال ئىشەندۈرۈپ، ئەندى شۇ ئىشەنچ بىلەن ماجۇڭيىڭدىن ئايرىلىپ، شىڭ شىسەي بىلەن بىرلىشىشكە رازىلىق بەرگەندە، شۇنىڭدىن بىر نەچچە كۈن كېيىن بۇ ھەقتە كېلىشىم ئىمزالاندى. «ياپون جاھانگىرلىكىنىڭ قۇيرۇغى» دەپ خوجانىياز ھاجىنى چوچىتىۋەتكەن ماجۇڭيىڭمۇ ئۇنىڭغا ئوخشاشلا ستالىن ۋە سوۋېت ھوكۇمىتىگە ئىشىنىپ قالغان، شۇلار بىلەن مەسلىھەتلىشىپ ئىش قىلغان ئادەم ئىدى...

جىمسارغا ماخمۇت خوجا خوجانىيازھاجى بىلەن ئۆتكۈزگەن سوھبىتىدىن مەمنۇن ھالدا قايتىپ كېتىپ: «بىر نەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن بىر

(ئاخىرى 4-بەتتە)

خوجانىياز ھاجى

ژۈك ماشىنىسىدا ئون نەچچە نەپەر شىڭ شىسەينىڭ سوھبەت ۋەكىللىرى يېتىپ كەلدى. ئۇلار ھەممىسىلا خىتايلار ئىدى. يېۋروپاچە كىيىنگەن ئادەممۇ بولۇپ، كېيىن ئېنىقلىنىشىچە ئۇ ئۈرۈمچىدىكى سوۋېت كونسۇلخانىسىنىڭ خادىمى ئىكەن. بۇلار خوجانىيازھاجى، ماھمۇت سىجاڭلار بىلەن جىمسارنىڭ «تاڭ پاموڭ» دېگەن دالاسىدا (1933-ژىلى 5-ئاينىڭ ئاخىرى) يېرىم كۈن سوھبەت ئۆتكۈزۈپ، بىتىم تۈزۈشۈپ، ئۈرۈمچىگە قايتتى. بۇ بىتىمنىڭ ئومۇمىي مەزمۇنى خوجانىياز ھاجى بىلەن شىڭ شىسەينىڭ بىرلىشىشىدىن ئىبارەت بولۇپ، مەزمۇنى مۇنداق ئىدى: «شىڭ شىسەي دۇبەن بولۇپ، ئاساسەن شىمالىي شىنجاڭ ئىشلىرىنى باشقۇرۇش، خوجانىياز ھاجى باۋۋى زۇڭ سىلىڭ (گورنىزون قوماندانى) بولۇپ، پۈتۈن جەنۇبىي شىنجاڭنى باشقۇرۇش، ماھمۇت مۇھىتى بولسا لۈيجاڭ (برىگادا كوماندىرى) لىقتىن سىجاڭلىققا (دىۋىزىيە كوماندىرى) ئۆستۈرۈلۈپ، 6-دىۋىزىيە قوماندانى بولۇپ جەنۇبىي شىنجاڭدا تۇرۇش، شىڭ شىسەي خوجانىياز ھاجىغا 10 مىڭ مىلتىق، 10 مىڭ ئات، ئېگەر بېرىش قاتارلىقلار...».

بىتىم بويىچە 1933-ژىلى 6-ئاينىڭ بېشىدا خوجانىياز ھاجى ماھمۇت سىجاڭلار ئەسكەرلىرىنى باشلاپ جەنۇبىي شەرقىي تۈركىستانغا ماڭغاندا شىڭ شىسەي ۋە سوۋېت كونسۇلخانا خادىمىنىڭ: «كېلىشىم بويىچە سىلىگە بېرىشكە تېگىشلىك قورال-جابدۇقلار ئۈچتۇرپان ئارقىلىق سوۋېتتىن ئۆتىدۇ. ئاقسۇدا تاپشۇرۇۋالىسىلەر» دەپ يولغا سالغانلىقىمۇ يەنە خوجانىياز ھاجى ئالدانغانلىقىنى ھېس قىلمىغان بولۇشى مۇمكىن.

ماجۇڭيىڭ خوجانىياز ھاجىغا: «مېنى گەنسۇدىن ئۆزى تەكلىپ قىلىپ ئەكېلىپ، ئۆزى شىڭ شىسەي بىلەن بىرلىشىپ كەتتى» دەپ ئاچچىقلاپ، ئۆزىنىڭ ئۇرغۇن ئەسكەرلىرىنى جەنۇبقا ئەۋەتىپ، رەسمىي ئۇرۇش باشلىۋەتتى. بۇ ئۇرۇش ئايغىر بۇلاقتىن تاكى يەركەنتكىچە بىر ژىلدىن كۆپ ۋاقىت داۋام قىلدى. بولۇپمۇ قاراشەھەر، كورلا، بۈگۈر، كۇچار ۋە ئاقسۇلاردا شىددەتلىك جەڭلەر بولۇپ، بۇ جەرياندا «ئىتتىپاقداشى» شىڭ شىسەي ياكى سوۋېت ئىتتىپاقى تەرىپىدىن بىرەر ئەمەلىي ياردەم كۆرمىگەن چاغدىمۇ خوجانىياز ھاجى ئالدانغانلىقىنى بىلمىگەن بولسا كېرەك.

ئۇزۇنغا سوزۇلغان سوقۇش جەريانىدا قورال-ياراق زاپاسىدىن ئايرىلغان خوجانىياز ھاجى جىمسار بىتىمى بويىچە ئاقسۇدا تاپشۇرۇپ ئېلىشقا تېگىشلىك قورال-سايمانلار تۈرلۈك گەپ-سۆزلەر بىلەن قولغا تەگمىگەندىن كېيىن، ۋەتەنپەرۋەر ئاقسۇ خەلقىنىڭ خوجانىياز ھاجىنى قوللاش يۈزىسىدىن ئىختىيارى ئىئانە قىلىش بىلەن ژىغىلغان 80 مىڭ قوي بەدىلىگە ئۈچ تۇرپان ئارقىلىق سوۋېت ئىتتىپاقىدىن مىڭ دانە مىلتىق سېتىۋېلىپ (80 قويغا بىر مىلتىق) قىسىملاردىكى قۇراللارنى ئاز-تولا تولۇقلاپ، ئۈچتۇرپان، قاخشال يولى ئارقىلىق ئاتۇشقا ئاندىن قەشقەرگە يېتىپ كېلىدۇ.

خوجانىياز ھاجى 1934-ژىلى 1-ئاينىڭ 12-كۈنى قوشۇنلىرىنى باشلاپ قەشقەرگە يېتىپ بارغاندا، ئازاتلىققا تەشنا قەشقەر خەلقى ئۇ كىشىنى ئۇلۇغ ئىنقىلاپچى، مەشھۇر سەردار، ئىككى ئاي بۇرۇن قۇرۇلغان شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتىنىڭ رەئىس جۇمھۇرى (پرېزىدېنتى) سۈپىتىدە تولىمۇ داغدۇغىلىق قارشى ئالىدۇ.

خوجانىياز ھاجىلار قەشقەرگە يېتىپ بارغان كۈننىڭ ئەتىسى ھېيت نامىزىنى ئوقۇپ، بولۇپلا قەشقەر يېڭى شەھەرنى بېسىپ ياتقان ماجەنسىڭ قوشۇنلىرىغا قارشى جەڭگە كىرىشىپ كەتتى. جەڭ 17 كۈن داۋام قىلغان بولۇپ، بۇ ۋاقىت ئىچىدە ئاقسۇدىن مافۇيۈەن قوشۇنلىرى كېلىپ ھۇجۇم باشلىدى. ئارقىسىدىنلا ئۈرۈمچى تەرەپتىن ماجۇڭيىڭنىڭ قوشۇنلىرى يېتىپ كەلدى. شۇ سەۋەپتىن بىراز ۋاقىت قەشقەرنى بوشىتىپ تۇرۇشقا توغرا كەلدى، ماھمۇت سىجاڭ باشلىق كۆپرەك قىسىمنى يېڭىسار ئارقىلىق يەركەنت تەرەپكە يولغا سېلىۋېتىپ، ئۆزى ئازراق قىسىمنى باشلاپ ئاتۇش ئارقىلىق ئەركەشتامغا يېتىپ باردى.

خوجانىياز ھاجى ئەركەشتامدا تۇرغان بىر ئايدىن كۆپرەك ۋاقىت ئىچىدە بىر نەچچە قېتىم سوۋېت ۋەكىللىرى بىلەن كۆرۈشكەن بولۇپ، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى چاندۇرماسلىققا ھەرىكەت قىلىپ، ياخشى مۇئامىلە قىلغان بولسىمۇ، بەزىلىرى ئوچۇق ئاشكارىلا زەھەرلىك تەنبىھلەرنى قىلدى. بولۇپمۇ ئۇنىڭ «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىگە» رەئىس جۇمھۇر بولۇشقا رازىلىق بەرگەنلىكىنى قاتتىق ئەيىپلەيدۇ. ھەتتا شۇ يەردىلا قولغا ئالماقچىمۇ بولىدۇ. سوۋېت ئىتتىپاقى ئۆزىنىڭ ئۇلۇغچاق، سىمخانا تەۋەلىرىدە ئاكتىپ ھەرىكەت قىلىپ تۇرغان ئادەملىرىدىن ئىسھاقبەگ ئاتشىپېكلەر ئارقىلىق خوجانىياز ھاجىنى قولغا ئېلىشنى پىلانلىغان. ئىسھاقبەگ ئاتشىپېكلەر چىپاق قازىنىڭ ئۆيىگە مېھمانغا چاقىرىپ، شۇ يەردە تۇتۇشنى مەسلىھەتلەشكەندە، چىپاق قازى: «خەلق ئۈچۈن، دىن ئۈچۈن جاپا چېكىپ ئىنقىلاپ قىلىۋاتقان كىشىنى تۇتۇپ بېرىشكە قوشۇلمايمەن» — دېگەنلىكتىن ئاگېنتلارنىڭ پىلانى ئەمەلگە ئاشمىغان.

ئا. راخمان.

(داۋامى بار)

بىلىپ قويغان ياخشى

سىنالغان داۋالار

لېۋېپلار ئېيتىدۇ، ھەر كىم تاماقنى چاينىماي ژۇتسا مەيدىنى بۇزىدۇ. ھەر كىم تۇرۇپ چامغۇرنىڭ ئۇرۇغىنى ئىستىمال قىلسا مەيدىنى قۇۋۋەتلىك قىلىدۇ. ئەگەر مەيدە سوۋۇپ كەتكەن بولسا زىرىنى قورۇپ، سىركىگە ئارىلاشتۇرۇپ يېسە سوغنى ھايدايدۇ. مەيدە ئاغرىقىنىمۇ پايدا قىلىدۇ. پىيازنى پىشۇرۇپ، تۇز بىلەن يېسە مەيدىنى قۇۋۋەتلىك قىلىدۇ. شەھۋەتنى ئاشۇرىدۇ. ئەگەر ئانار بىلەن يالپۇزنى بىللە ئىستىمال قىلسا مەيدە قۇۋۋەتلىشىدۇ.

ھەركىم تۇرۇپ چامغۇرنىڭ ئۇرۇغىنى تۇخۇمنىڭ سېرىقى بىلەن قوشۇپ يېسە مەيدىگە كۈچ بېرىدۇ ۋە شەھۋەت كۈچىنى ئاشۇرىدۇ. شۇلداقلا بەلغەمنى ھايدايدۇ. يۇمغاقسۇتنى ئىستىمال قىلسا، قاننى تازىلايدۇ. بىراق ھەددىدىن كۆپ ھەزىم قىلىنسا، قاننى بۇزۇپ، شەھۋەتكە زىيان يەتكۈزىدۇ. چومۇلىنى زەيتۇن يېغىدا قورۇپ، ئۇنىڭدىن قۇلاققا بىر تامچە تامغۇزۇلسا، پاڭلىقنى ساقايتىدۇ.

زۇلقەرنەيىن ھەكىم ئېيتىدۇ، كىشى بۆرىنىڭ تېرىسىنى بەلگە باغلاپ ژۈرسە پالۋان بولىدۇ. ئايال كىشىنىڭ بالىسى قارنىدا ئۆلۈپ قالغان بولسا ۋە چۈشمىسە، ئىشتىنىڭ سۈتىنى ئىچسە چۈشىدۇ. ئەگەر ئاۋاز بوغۇلۇپ قالسا، سەھەر چېغى قايىنىتىلغان سىيىر سۈتى بىلەن غار-غار قىلسا ئاۋازى ئېچىلىدۇ.

جۇلنۇس ھەكىم ئېيتىشىچە، ھەر كىم سېرىق بېدىنى ئان بىلەن يېسە بەلغەمنى ھايدايدۇ. سېرىق بېدىنى قورۇتۇپ شېكەر بىلەن يېسە، ئىچكى بادىنى (رېۋماتىزمنى) يوق قىلىدۇ. كىمكى ئاشچامغۇرنى ئىسسىق ھالدا ئاشتىدا ھەزىم قىلىپ تۇرسا، جىنسىي قۇۋۋەتنى زىيادە قىلىدۇ. ئوخشاش ئالدىن تۇرۇپچامغۇر يېسە مەيدىگە كۈچ بېغىشلايدۇ.

ئوقۇپ چىقىڭ، قىزىق

ئىنگلىز ئالىملىرىنىڭ كۆپ ژىللىق تەتقىقات يەكۈنلىرىگە قارىغاندا، ئۆز كەسپىگە بېپەرۋا كىشىلەر-ئۆز كەسپىگە خۇمار كىشىلەرگە نىسبەتەن تۆت باراۋەر كۆپ ئىنفاركتقا دۇچار بولىدىكەن.

ھەۋەس بىلەن بەجىرىلگەن ئىش ساقلىقنىڭ كاپالىتى ئىكەن.

مىسىر ئېھراملىرىنىڭ ئەڭ چوڭى-فرائون خىرپىسنىڭ گىزادىكى ئېھرام گۈمبىزى سېھىرلىك خۇسۇسىيەتلەرگە ئىگە. ئۇنىڭ بۇجەكلىرى بىلەن تەرەپلىرىنىڭ نىسبىتى ساقلانغان ھالدا (قىيالىق بۇجىكى 51-52 گرادۇس ئېگىزلىكى 59، 146 مېتىر، ئاساسىنىڭ تەرەپلىرى 35، 230 مېتىر) ياسالغان چوڭ-كىچىك ئېھراملاردا موجۇزىلەر يۈز بېرىدىكەن. مەسىلەن، ئۇنىڭ ئىچىدىكى تىندۇرۇلغان سۇدا ژۇيۇلغان چاچنىڭ ئېقى يوقۇلىدىكەن، كىرلەشكەن زەرگەرلىك بۇيۇم ئۆز-ئۆزىدىن تاپ-تازا بولۇپ قالىدىكەن، گۈل بىر ئاي ئۆتسىمۇ، سولاشمايدىكەن. شۇنداق ئېھرام ياساپ ئىچىدە يېتىپ كۆرگەن ئادەملەرنىڭ پىكرىچە: ئېھرامدا ھەر كۈنى كامىدا 15 مىنۇتنى ئۆتكۈزگەن كىشى خۇددى قايتا تۇغۇلىدىكەن.

ئادەم ۋە قانۇن

جىنايىي ئىشلار خەۋەرلىرى

قەستلىك

11-ئىيۇن كۈنى كەچ سائەت ئون مەزگىلدە شەھەرلىك ئالتاغ ناھىيەسى «ژېتىسۇ-2» مىكرورايونىنىڭ 5-ئۆي 9-قەۋەتتىن بىر قىز ئۆزىنى يەرگە تاشلاپ ئۆلگەن.

بۇ خەۋەرنى ئالغان ئىچكى ئىشلار بۆلۈمىنىڭ ئوپېراتىۋ تارەدى ۋاقىە يۈز بەرگەن يەرگە كېلىدۇ. كورگەنلەرنىڭ ئېيتىشى بويىچە قىز 53-كۋارتىرنىڭ بالكونىدىن سەكرىگەن ئىكەن.

مىلىتسىيە خادىملىرى ئاتالغان كۋارتىرغا كىرگەندە، ئۆي ئىچىدە ھېچ يەردە ئىشلىمەيدىغان، 1964-ژىلى تۇغۇلغان م. مىنجانوۋ بار ئىكەن.

تەرگەۋ جەريانىدا ئۇ 20-22 ياشتىكى لېنا ئىسىملىك قىز بىلەن كوچىدا تونۇشۇپ، ئۇنى ئۆيگە تەكلىپ قىلغان. ئۆي ئېگىسى ئۇنىڭغا ئاچقۇچ بېرىپ، يالغۇز قالدۇرۇپ كەتكىنىدىن پايدىلىنىپ ئۇ ئاتونۇش قىزنى زورلىماقچى بولغان. شۇنىڭ ئاقىۋىتىدە، قىز ئۇنىڭدىن قېچىپ، ئۆزىنى 9-قەۋەتتىن يەرگە تاشلىغان ئىكەن.

ھازىر جىنايەتچى قاماققا ئېلىنىپ، تەرگەۋ ئىشلىرى داۋام قىلىنماقتا.

دۆلەت بايلىقىنى ئوغرىلاش

11-ئىيۇن كۈنى ئەتىگەنلىكى سائەت 7دە نامەلۇم بىرى ئىپەك يولى ۋە فرۇنزې كوچىلىرى دوقمۇشىدا جايلاشقان «قازاقستان» فىرمىسىنىڭ كوسكىسىنىڭ ئەينىكىنى چېقىۋېتىپ، ئىچىدىن ئېرىدىن تىكىلگەن 1500 سوملۇق مەھسۇلاتنى ئوغرىلاپ كەتكەن.

ناھىيەلىك ئىچكى ئىشلار بۆلۈمى كۆزەت بۆلۈمىنىڭ بايقاش پۇنكتىغا خەۋەر چۈشكەندىن كېيىن ئۈچ مىنۇت ئىچىدە ئۈلگۈرۈپ كەلگەن كۆزەت گۇرۇپپىسىنىڭ ئوپېراتىۋ تارەدى قېچىپ كېتىپ بارغان بالىنى قولغا ئالىدۇ. ئۇ ھېچ يەردە تۇراقلىق ئىش ئورنى يوق، 1970-ژىلى تۇغۇلغان ۋ. ئى. لېپۇنوۋ بولۇپ چىقتى. ئوغرىلانغان بۇيۇملار تارتىپ ئېلىنىپ، جىنائىي ئىش قوزغالدى. يەنە شۇ كۈنى كېچىسى شەھەرنىڭ ئوكتەبر ناھىيەسىدە ئالمۇتا ۋىلايەتلىك ئىستېمالچىلار ئىتتىپاقى سودا بازىسىنىڭ ئامبىرىغا نامەلۇم بىرلىرى سېتكىنى كېسىپ كىرىپ، 4 تىكىنچىلىك ماشىنىسىنى، 885 فوتو كامېرالارنى ئوغرىلاپ كەتكەن. ئەمگەك كوللېكتىۋىغا بولغان چىقىم 5457 سوم ئىكەنلىكى ئېنىقلىنىپ، ئىچكى ئىشلار بۆلۈمى تەرىپىدىن جىنائىي ئىشنى پاش قىلىپ، دۆلەت بايلىقىنى قايتۇرۇش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىنماقتا.

بۇلاڭچىلىق

7-ئىيۇن كۈنى كۈندۈزى سائەت 14-تە قاراغاندى شەھىرىدە نامەلۇم بىرلىرى «ۋاز» تېخنىكا ستانسىيەسىنىڭ شوفيورى ن. مالېيېۋنىڭ بالىسىنى ئالداپ، كۈچ قوللىنىپ، قورقۇتۇپ، ئۆيىدىكى 22 مىڭ سوم ئاخچىنى ئېلىپ كەتكەن. ئىچكى ئىشلار ئورۇنلىرى تەرىپىدىن موشۇ جىنايىي ئىشنى قىلغان، ھېچ يەردە ئىشلىمەيدىغان، يې. دارېبىكوۋ ئىكەنلىكى ئېنىقلىنىپ، ئۇنى ئىزدەپ تېپىپ، تۇتۇش ھەرىكەتلىرى قىلىنىۋاتقان بولسا، 10-ئىيۇن كۈنى كەچ سائەت 22دە سېلىنوگراد شەھىرىدە نامەلۇم تۆرتى پېنسيونېر پولوزوۋانىڭ ئۆيىگە ئىشىكىنى سۇندۇرۇپ كىرىپ، ئۆي ئېگىسىنى پىچاق ۋە تاپانچا بىلەن قورقۇتۇپ پېنسىيە ئاخچىسى بىلەن بىللە ئومۇمىي باھاسى 2747 سوملۇق ئۆي بۇيۇملىرىنى ئېلىپ، نامەلۇم تەرەپكە كەتكەن.

ھازىر بۇ ۋاقىە بويىچە ئوپېراتىۋ ئىزدەشتۈرۈش ئىشلىرى كېتىپ بارىدۇ.

ئوغرى كۆزەتچى

10-ئىيۇن كۈنى كۈندۈزى نامەلۇم بىرى ئالتاغ ناھىيەسىدە 2-مەكتەپ-ئىنتېرنات بىناسىدىن نامەلۇم بىرى ئومۇمىي باھاسى 1200 سوم بولىدىغان ئون دانە جاھازنى ئوغرىلاپ كەتكەنلىكى ھەققىدە مەكتەپ مۇدىرى ناھىيەلىك ئىچكى ئىشلار بۆلۈمىگە خەۋەر قىلىدۇ. تېز ئارىدا ۋاقىە يۈز بەرگەن يەرگە مىلىتسىيە خادىملىرى بارىدۇ. كۆپ ئۆتمەي جاھازلارنى ئوغرىلىغان مەكتەپ كۆزەتچىسى بولۇپ ئىشلەيدىغان ت. ف. پاتوتسكايا ئىكەنلىكى ئېنىقلىنىپ، قولغا ئېلىنىدۇ.

ئوغرىلانغان جاھازلار مەكتەپ-ئىنتېرناتقا قايتۇرۇلۇپ بېرىلدى.

ئە. مەمەتوۋ،
قازاقستان ئىچكى ئىشلار مىنىسترلىگى مەتبۇئات مەركىزىنىڭ ئىنسپېكتورى.

مۇھەررىر ئورۇنباسارى ئا. قۇتلۇق.

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
ئىپەك يولى كوچىسى،
50-ئۆي 8-قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى: قازاقستان س س ج مىنىسترلار كابىنېتى.

گېزىت ئوفسېت ئۇسۇلى بىلەن بېسىلدى. بىر باسما تاۋاق.

تېلېفونلار: مۇھەررىر-33-86-69، مەسئۇل كاتىپ-33-86-50، پارتىيە بۆلۈمى-33-86-81، تەشۋىقات بۆلۈمى-33-86-06، ئەدەبىيات بۆلۈمى-33-86-27، مەدەنىيەت بۆلۈمى-33-92-01.

زاكاز (2453) تىراژ 8250

«Йени хаят» («Новая жизнь») индекс 65393: приложение Республиканской Социально-политической газеты на уйгурском языке «Уйгур авази» выходит — по вторникам, четвергам и субботам.
Ордена Трудового Красного Знамени типография Издательства ЦК Компартии Казахстана.
г. Алма-Ата, 480044. Проспект Ленина, 24.

ПОГ-60

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى -رويۇڭ سامان بولماس.

1991
يىل
9
ئىيۇل
سېشەنبە
№81
(3074)
باھاسى
4 تىيىن

يېڭى ھايات

НОВАЯ ЖИЗНЬ

گېزىت 1970- يىلى 1- يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ. ھەپتىسىگە ئۈچ قېتىم سېشەنبە، پەيشەنبە
شەنبە كۈنلىرى چىقىدۇ.

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سەياسىي گېزىت «ئۇيغۇر ئاۋازى»نىڭ قوشۇمچىسى.

س ئى ك پ مەركىزىي كومىتېتى سەياسىي بيۇروسىدا

3- ئىيۇل كۈنى س ئى ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ
باش كاتىۋى م. س. گورباچېۋنىڭ رەئىسلىكىدە
س ئى ك پ مەركىزىي كومىتېتى سەياسىي بيۇروسىنىڭ
مەجلىسى ئۆتكۈزۈلدى.

موشۇ يىلى 25- ئىيۇلدا س ئى ك پ مەركىزىي كومە-
تېتىنىڭ نۆۋەتتىكى پلېنۇمىنى چاقىرىش توغرىلىق قا-
رار قوبۇل قىلىندى. پلېنۇم س ئى ك پ پروگراممىسىنىڭ
[...]سى ۋە پارتىيە تەشكىلاتلىرىنىڭ ئۇنى مۇھاكىمە
قىلىش بويىچە ۋەزىپىلىرى توغرىلىق مەسىلىنى قاراپ
چىقتى.

س ئى ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ باش كاتىۋى م.
س. گورباچېۋ پلېنۇمغا دوكلاتچى قىلىپ تەستىقلەندى.

مەركىزىي كومىتېت سەياسىي بيۇروسى س ئى ك پ-
نىڭ مەملىكەت ئىچىلار ھەرىكىتىدىكى مەۋقەسى
توغرىلىق مەسىلىنى قاراپ چىقتى. مۇھاكىمىگە
س ئى ك پ مەركىزىي كومىتېتى سەياسىي بيۇروسىنىڭ
ئەزالىرى م.م. بۇروكياۋىچيۇس، س. ئى. گۇرېنكو،
گ. ئى. يېرېمېي، ئى. ئا. كەرىموۋ، ئا. ئا. مانوفېيېۋ،
يۇ. ئا. پروكوفيېۋ، ئا. پ. رۇبىكس، س ئى ك پ مەر-
كىزىي كومىتېتىنىڭ كاتىۋى ۋ. ئا. كۇپسوۋ، س ئى ك پ
مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى، س س ج ئى باش مىنىس-
تىرىنىڭ بىرىنچى ئورۇنباسارى ۋ. ئى. شېرباكوۋ قات-
ناشتى. بۇ مەسىلىنى مۇھاكىمە قىلىش يەكۈنلىرىنى
م. س. گورباچېۋ چىقاردى.

بولۇپ ئۆتكەن پىكىر ئېلىشىشنى ھېسابقا ئېلىپ،
توختام قوبۇل قىلىندى، ئۇ پارتىيەۋىي مەتبۇئاتتا ئې-
لان قىلىنىدۇ.

س ئى ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ سەياسىي بيۇرو-
سى يېڭى ئىتتىپاقلىق شەرتنامە مەسىلىسى بويىچە
بىلدۈرۈش قوبۇل قىلىندى.

س ئى ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ مەتبۇئات مەركىزى.

س ئى ك پ مەركىزىي كومىتېتى سەياسىي بيۇروسىنىڭ بىلدۈرۈشى

[س ئى] ك پ مەركىزىي كومىتېتى سەياسىي بيۇروسى
يې[ڭى] ئىتتىپاقلىق شەرتنامە لايىھىسىنى مەملىكەتتىكى
ئېغىر سەياسىي ۋە ئىقتىسادىي بوھرانىي يوقىتىش،
مىللىي ۋە پۇخرالىق رازىمەنلىكنى قولغا كەلتۈرۈش
ئۈچۈن ئاساس سۈپىتىدە قارايدۇ. شەرتنامىنىڭ ئىمزا-
لىنىشى 1991- يىلى 17- مارتتا ئۆتكۈزۈلگەن رې-
فېرېندۇمدا ئىزھار قىلىنغان، خەلقلەرنىڭ س س ج ئىت-
تىپاقىنى ساقلاپ قېلىش ۋە يېڭىلاش خاھىشىنى ئەكس
ئەتتۈرىدۇ.

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا مەركىزىي كومىتېت سەيا-
سىي بيۇروسى يېڭى ئىتتىپاقلىق شەرتنامە ئەتراپىدى-
كى سەياسىي كۈرەشنىڭ پەقەت پەسەيمەي، بەلكى كەس-
كىنلىشىۋاتقانلىقىغا جىددىي تەشۋىشلىنىدۇ. بىرلىرى
ئۇنىڭدا جۇمھۇرىيەتلەر مۇستەقىللىقىنىڭ يوقىتىلىشىنى
كۆرۈۋاتىدۇ، ئىككىنچىلىرى بولسا ئەكسىچە ئۇنىڭ
ئىمزالىنىشىنى ئىتتىپاقنىڭ تارقىلىشى، دولەتنىڭ ھالاك
بولۇشى بىلەن باغلاشتۇرۇۋاتىدۇ.

س ئى ك پ مەركىزىي كومىتېتى سەياسىي بيۇروسى
شەرتنامىنى ئىمزالاشنى كېچىكتۈرۈشنىڭ ۋەزىيەتنى
تېخىمۇ تۇراقسىزلاشتۇرۇشقا ۋە مىللىيلەنغان سوۋېت
ئادەملىرىگە يېڭى ئېغىرچىلىقلارنى ئېلىپ كېلىدىغانلى-
قىنى ھېسابقا ئالغان ھالدا بارلىق پارتىيە تەشكىلاتلى-
رىنى، ھەر بىر كوممۇنىستنى موشۇ مەسىلىدە ئاكتىپ
مەۋقەنى ئېگىلەشكە، شەرتنامىنى چاپسانراق تۈزۈش
پايدىسىغا كەڭ جامائەتچىلىك پىكرىنى شەكىللەندۈ-
رۈشكە چاقىرىدۇ.

بىر پۈتۈن كوپ مىللەتلىك دولەت، خەلقلەرنىڭ
ئىتتىپاقلىق فېدېراتسىيەنى يېڭىلاش يولىدىكى دوستلۇ-
غى ۋە ھەمكارلىقى- بۇ مەملىكەتنىڭ بارلىق پۇخرا-
لىرىنىڭ ئىشەنچلىك كېلەچىكى.

س ئى ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ سەياسىي بيۇروسى.

س س ج ئى پرېزىدېنتىنىڭ ئۇچرىشىشلىرى

قولغا كەلتۈرۈلگەن كېلىشىمگە بىنائەن 18- ئىيۇل كۈنى لون-
دوندا س س ج ئى پرېزىدېنتى م. س. گورباچېۋنىڭ ئىتالىيە باش مى-
نىستىرى دژ. ئاندرېوتتى ۋە كانادا باش مىنىستىرى ب. مالرونى
بىلەن ئىش بابىدىكى ئۇچرىشىشلىرى ئۆتكۈزۈلىدۇ.

* * *

3- ئىيۇل كۈنى س س ج ئى پرېزىدېنتى توققۇز جۇمھۇرىيەت
رەھبەرلىرى بىلەن ئۇچراشتى. ئۇچرىشىشقا قاتناشقۇچىلار 23- ئاپ-
رېلدا نوۋو-ئوگارېۋودا قوبۇل قىلىنغان بىلدۈرۈشكە ئۆزلىرىنىڭ سادىق
ئىكەنلىكىنى ۋە مەملىكەتتىكى ۋەزىيەتنى تۇراقلاشتۇرۇشقا، جۇم-
ھۇرىيەتلەرنىڭ بوھرانغا قارشى پروگراممىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش
بويىچە كۈچ- قۇۋۋىتىنى بىرلەشتۈرۈشكە قارىتىلغان ئىشىنى داۋام-
لاشتۇرۇشقا تەييار ئىكەنلىكىنى بىلدۈردى.

ئۇچرىشىشقا قاتناشقۇچىلار جۇمھۇرىيەتلەر ئالىي كېڭەشلىرى
ماقۇللىغان ئىتتىپاقلىق شەرتنامىنىڭ چاپسانراق ئىمزالىنىشىنىڭ،
جۇمھۇرىيەتلەرنىڭ بىرلىشىپ ھەرىكەت قىلىشقا رازىلىقىنىڭ بارلىق
خەلقلەرنىڭ مەنپىيەتلىرىگە جاۋاپ بېرىدىغانلىقىدا، مەملىكەتكە
ئىسلاھاتلارنى داۋاملاشتۇرۇشنىڭ ئىشەشلىك كاپالىتى بولۇپ ھېساپ-
لىنىدىغانلىقىدا يەكدىل بولدى.

ئۇچرىشىشقا س س ج ئى باش مىنىستىرى ۋ. س. پاۋلوۋ قاتناشتى.

م. س. گورباچېۋ ب. ن. يېلتسىن ۋە ئى. س. سىلايېۋ بىلەن
ر س ف س ج غا مۇناسىۋەتلىك ئېنىق مەسىلىلەرنى مۇھاكىمە قىلدى.

(تاس س).

ئالدىنقى قاتاردا

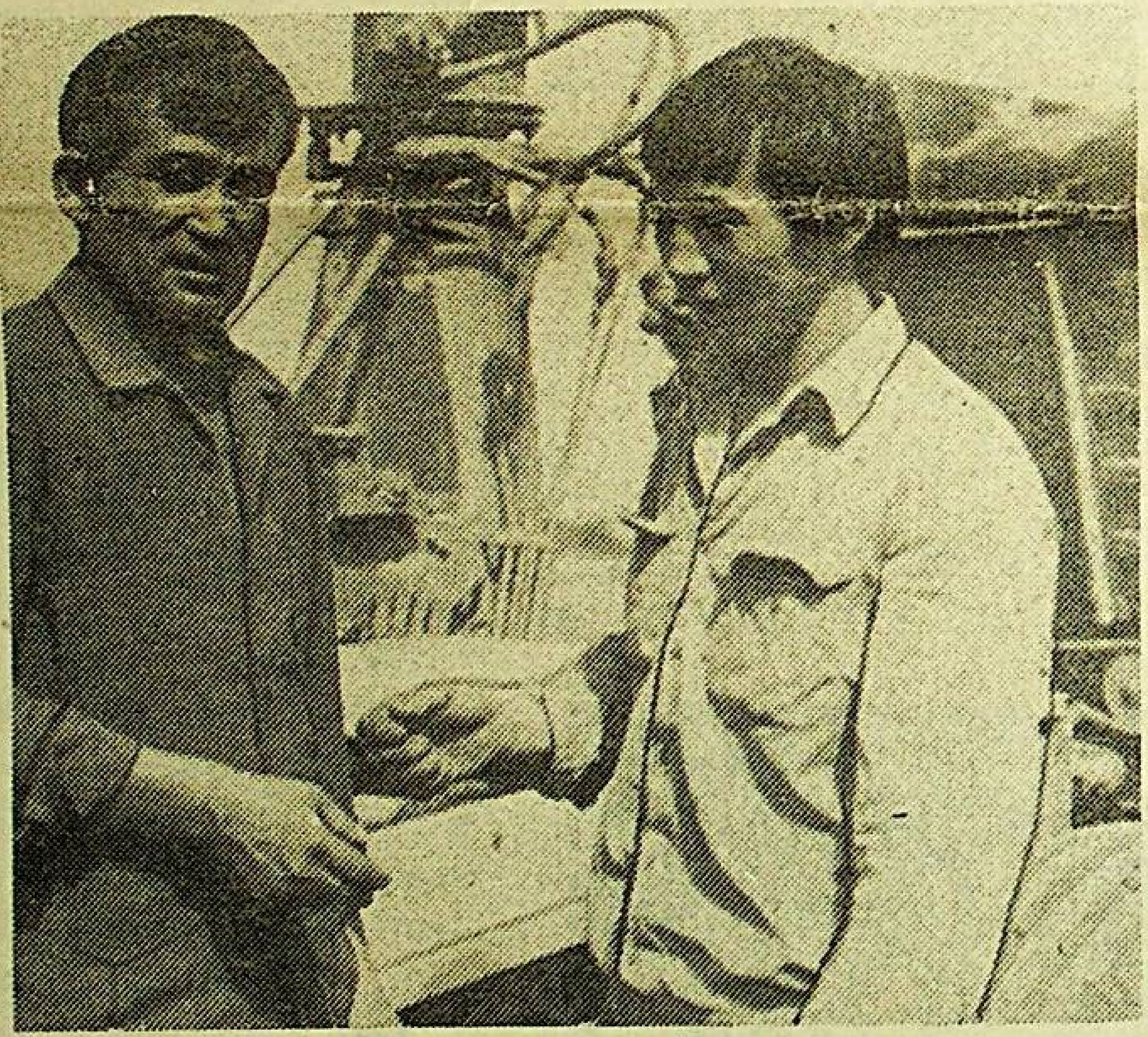

شۇ كۈللەردە «قىزىل غەيرەت»
كولخوزىنىڭ مېخانىزاتورلىرى چوپ
چېپىش بىلەن قىزغىن شۇغۇللىنىۋاتاتتا.
مېخانىزاتور ئالىم ئۇزاقوۋ ئەينە شۇ
لارنىڭ ئىچىدە ئۆزىنىڭ ئۇتۇقلۇق ئە-
مگىكى بىلەن ئالاھىدە كوزگە چۈشكەن.
بۇ ئىرىشچان يىگىت بۈنىڭدىن 4 يىل
بۇرۇن كولخوزنىڭ يوللانمىسى بىلەن
مېخانىزاتورلار كۇرسىنى تاماملاپ كەل-
گەن ئىدى. شۇندىن بۇيان ئۇ ئېگىلىك-
تە ئوز كەسپىگە خاس ئىشلارنىڭ بار-
لىقىنى جان دىلى بىلەن ئادا قىلىپ
كەلدى. يازلىقى چوپ چېپىش، ژىغىش
ۋە ئۇنى توشۇش، قىشتا مال فېرمى-
لىرىغا ئوزۇق يەتكۈزۈش، كوكلەمدە
بولسا تېرىلغۇ ئۈچۈن يەر ھايداش
قاتارلىق ئىشلارنىڭ ھەممىسىگە ئۇ ئاك-
تىپ قاتنىشاتتى.

قىزغىن تۈس ئالغان چوپ چېپىش
مەۋسۇمىنىڭ ئۇتۇقلۇق بېرىشىغا ئو-
زىنىڭ زور ھەسسىسىنى قوشۇپ كې-
لىۋاتقان [...]لىكتىر كەپشەلىگۈچى نودەر
دەرايېۋنىڭ ئەمگىكىمۇ ئالاھىدە ماخ-
تاشقا ئەرزىيدۇ. ئېگىلىكتە 20 يىلدىن
بېرى ئىشلەپ كەلگەن نودەر يېزا ئې-
گىلىك تېخنىكىسىنىڭ بارلىق تۈرىنى
دېگىدەك ئوزلەشتۈرگەن تەجرىبىلىك
ئىشچىدۇر. ئۇ ھازىرقى كۈندە چوپ
چېپىش مەيدانىنىڭ ئوزىدە تراكتور
-كومباينلارنىڭ سۇنغان يەرلىرىنى
كەپشەلەپ، تېز رېمونتتىن چىقىرىپ
ئۇلارنىڭ ئۈزلۈكسىز ئىشلىشىنى تە-
مىنلەۋاتىدۇ. ئەينە شۇنداق پېشقەدەم-
لەرنىڭ جان كويەرلىكى بىلەن ئالىم
ئۇزاقوۋ تەك مېخانىزاتورلار توختال-
سىز ئىشلەش شارائىتىغا ئىگە بولۇپ،
كۈنىگە 36 توننا چوپنى ئوروپ ھەم
ژىغىپ، كەسىپداشلىرىنىڭ ئالدىنقى
قاتارىدا كېلىۋاتىدۇ.

ن. سارغوجايېۋ،
تالغىر ناھىيەسى.

سۈرەتتە: (ئوڭدىن) مېخانىزاتور ئا-
لىم ئۇزاقوۋ ۋە نودەر دەرايېۋلار.
مۇئەللىپنىڭ سۈرىتى.

سۈرەتلەردە: 1. تراكتورچى ژ. نومارووۋ ئۈزلۈك-
سىز چوپ تەييارلاشتا ئۈلگە كورسەتتى. 2. «كوممۇ-
نىزم» سوۋخوزىنىڭ ئېتىزلىرىدا چوپ چېپىش.
(قاز تاگ).

چىمكەنت ۋىلايىتى «كوممۇنىزم» سوۋخوزىنىڭ
بەم- چوپ تەييارلىغۇچىلىرى موشۇ مەۋسۇمدا مال
ئوزۇغىنى يېتەرلىك توپلاشقا بەل باغلىدى.

ياخشى باشلانما

مانا، سىلىقى ئوقۇش ژىلىمۇ تامام بولدى. بىشكېك شەھىرىدىكى «ئىتتىپاق» مەدەنىي ئاقارتىش جەمىيىتىنىڭ تەشەببۇسى بىلەن تەشكىل قىلىنغان رۇس سىنىپلىرىدا ئوقۇۋاتقان ئۇيغۇر بالىلىرىنى ئوز ئانا تىلىغا ئوگىتىش سىنىپلىرىمۇ ئىككى ئوقۇش ژىلىدا خېلە نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۇردى. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن مەخسۇس مۇخبىرىمىز لېپېدنوۋكا يېزىسىنىڭ 2 – ئوتتۇرا مەكتىۋىدىكى مۇئەللىمە مېھرىبانۇم ئەخمەتوۋا، شەھەردىكى 53– ئوتتۇرا مەكتەپتىكى ماھىرەم غەنىباېۋا ۋە «ئىتتىپاق» مەدەنىي ئاقارتىش جەمىيىتىنىڭ مائارىپ سېكتورىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى ئابباس ئۇردىېۋلار بىلەن سوھبەتلەشكەن ئىدى، دىققىتىڭلارغا شۇ سوھبەتنى ھاۋالە قىلىمىز.

مۇخبىر: رۇس سىنىپلىرىدا ئوقۇۋاتقان ئۇيغۇر بالىلىرىنى ئوز ئانا تىلىدا ئوگىتىش سىنىپلىرىنىڭ ئىشلەۋاتقىنىغا خېلە بولدى، شۇ جەرياندا بالىلارنىڭ دەرسلەرنى ئوزلەشتۇرۇش ئەھۋالى قانداق؟

ئا. ئۇردىېۋ: بىزنىڭ ئاساسىي ۋەزىپىمىز ئۇيغۇر بالىلىرى كوپ سانىنى تەشكىل قىلىدىغان رۇس مەكتەپلىرىدە ئانا تىلىدا ئوقۇتۇش سىنىپلىرىنى تەشكىل قىلىشتىن ئىبارەت. ھازىر شۇنى مەمنۇنىيەت بىلەن ئېيتىشقا توغرا كېلىدۇكى، ئۇنداق سىنىپلارنى شەھەر ۋە شەھەر ئەتراپىدىكى يېزىلاردا ئۇچ يەردە تەشكىل قىلدۇق. كىروۋ ۋە لېپېدنوۋكا يېزىلىرىدا شۇنداقلا شەھەردىكى 53–ئوتتۇرا مەكتەپتە بولۇپ، 400گە يېقىن بالا ئوز ئانا تىلىنى ئوگەنمەكتە. ئۇلارنىڭ دەرسلەرنى تولۇق ئوزلەشتۇرۇشى ئۇچۇن «ئىتتىپاق» جەمىيىتى كوپ ئىشلارنى قىلدى. مەخسۇس سىنىپلارنى بېزىش ئىشلىرىغا 650 سوم ئاجرىتىلدى. جەمىيەتنىڭ تەشەببۇسى بىلەن مۇئەللىملەرنى ئالمۇتا شەھىرىدىكى كەسپىي ماھارىتىنى ئاشۇرۇش كۇرسلىرىغا ئەۋەتتۇق. ئوقۇش قوراللىرىنى يەتكۇزۇپ بېرىشتىمۇ كوپ ئىشلار ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى. موشۇ سىنىپلار جەمىيەتنىڭ مەخسۇس مائارىپ سېكتورى نازارىتىدە بولۇپ، دايىم ئەھۋالدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرىدۇ. يېقىندا ئوقۇش مەۋسۇمى تامام بولۇش ئالدىدا، بالىلارنىڭ ئوزلەشتۇرۇش ئەھۋالىنى تەكشۇرۇپ چىقتۇق. ئۇلارنىڭ دەرسنى ئوزلەشتۇرۇشى ياخشى.

م. ئەخمەتوۋا: لېپېدنوۋكا يېزىسىدىكى 2– ئوتتۇرا مەكتەپتە 60تىن كوپىرەك ئۇيغۇر بالىلىرىنى ئانا تىلىغا ئوقۇتۇۋاتىمەن. ئۇلارنىڭ ئوز ئانا تىلىنى ئوگىنىش قىزغىنلىقى ناھايىتى ژۇقۇرى. شۇنىڭ ئۇچۇنمۇ بالىلارنىڭ دەرسنى ئوزلەشتۇرۇش ئەھۋالى ياخشى بولماقتا. شۇنداق بولسىمۇ بەزى بىر قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كەلمەكتىمىز. ئوقۇش قوراللىرى بىزنى قىينىماقتا.

م. غەنىباېۋا: شەھەردىكى 53 – ئوتتۇرا مەكتەپتە ئون يەتتە سىنىپتىن 250 بالا ئوز ئانا تىلىدا ئوقۇۋاتىدۇ. ئۇلارغا گۇلبوستان ئېبدىمىنوۋا بىلەن ئىككىمىز دەرس بېرىمىز. بىزدىمۇ مېھرىبانۇم ئېيتقاندەك بەزى بىر قىيىنچىلىقلار مەۋجۇت. بىراق شۇنىڭغا قارىماي، بالىلارنىڭ دەرس ئوزلەشتۇرۇشى ياخشى بولۇۋاتىدۇ. بېرىنچىدىن، بالىلارنىڭ ئوز ئانا تىلىنى ئوگىنىشكە قىزغىنلىقى بولسا، ئىككىنچىدىن، «ئىتتىپاق» جەمىيىتىنىڭ دىققەت مەركىزىدە بولغانلىقى ئۇچۇندۇر.

مۇخبىر: ئوقۇش قوراللىرى توپەيلى بەزى قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كېلىۋاتقانلىقىڭلار توغرىلىق ئېيتىپ ئوتۇپ كەتتىڭلار، ئاساسەن سىلەرگە تونۇشلۇق بولۇۋاتقان نېمە، ياكى ئوقۇش قوراللىرى يېتىشمەمدۇ؟

م. ئەخمەتوۋا: ياق، ئوقۇش قوراللىرى يېتەرلىك، بىراق رۇس مەكتەپلىرىدە ئوقۇۋاتقان ئۇيغۇر بالىلىرىغا ئانا تىلىنى ئوگىتىش مېتودىكىسىغا ماس كەلمەيدۇ، بىز ئالمۇتا «رانۇئان» نەشرىياتىدىن 1990– ژىلى نەشر قىلىنغان «ئانا تىلى» كىتاۋىدىن پايدىلىنىۋاتىمىز. بۇنىڭدا كەلتۇرۇلگەن مىساللار كەڭ كولەملىك، تەربىيەۋىي ئەھمىيىتى ژۇقۇرى بولسىمۇ، بىراق ئۇيغۇر گراماتىكىسى يوق. بالىلارغا چۇشەندۇرۇش ئۇچۇن 1986– ۋە 1987– ژىللىرى «مېكتېپ» نەشرىياتىدىن ئۇيغۇر سىنىپلىرى ئۇچۇن چىققان ئۇيغۇر تىلى گراماتىكىسىدىن پايدىلىنىشقا توغرا كېلىۋاتىدۇ. شۇنى ئالاھىدە ئېيتىپ ئوتۇشكە توغرا كېلىدۇكى، رۇس مەكتەپلىرىدە ئوقۇۋاتقان قىرغىز بالىلىرى ئۇچۇن قىرغىزستاننىڭ «مېكتېپ» نەشرىياتىدىن چىققان «قىرغىز تىلى» كىتاۋى ناھايىتىمۇ قولايلىق. ئۇنىڭدا قىرغىز تىلى گراماتىكىسى ۋە كىتاپتا كەلتۇرۇلگەن مىساللارنىڭ رۇسچە تەرجىمىسى بېرىلگەن. بۇ بالىلارنىڭ ئوز ئانا تىلىنى ئوزلەشتۇرۇشىگە ناھايىتى ئوڭاي. بەزىدە شۇ كىتاپتىنمۇ پايدىلىنىمىز.

م. غەنىباېۋا: ئەلۋەتتە، بىز ئۇچۇن مەخسۇس ئوقۇش قورالى بەقەت بىرلا بولغىنى ئۇچۇن بالىلارغا كەڭ كولەمدە بىلىم بېرىشكە قىينىلىمىز. ئۇنىڭمۇ يولىنى تېپىۋالدۇق. بىزگە «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىدە بېسىلىپ چىقىۋاتقان «ئۇمۇت ئۇچقۇنلىرى» بالىلار گېزىتى ناھايىتى ياردەم بېرىۋاتىدۇ. بولۇپمۇ ئۇنىڭدىكى ياش ئوسمۇرلەر ئۇچۇن يېزىلغان قىسقا ھېكايىلار، ھەر تۇرلۇك كىچىك ھەجىمدىكى يۇمورلار، شېئىرلار بالىلارنى ئوزىگە جەلىپ قىلماقتا. ئۇلار قىسقا، ئىخچام بولغاشقا بالىلار يادقا ئېلىشىمۇ ئوڭاي بولىدىكەن. بىز تاپشۇرۇقلارنى ئەينە شۇ گېزىتتىن بېرىمىز. ئۇنىڭدىن باشقا قىرغىز بالىلىرى ئۇچۇن تەييارلانغان دەرسلىكلەردىن پايدىلىنىمىز. (ئوزىمىز تەرجىمە قىلىپ). ئۇيغۇر تارىخىنى، ئورپى–ئادەتلىرىنى، شۇنداقلا ئۇيغۇرلارغا ئائىت كوپ نەرسىلەرنى سوزلەپ بېرىمىز. مېنىڭ بايقىشىمچە، بالىلارنىڭ ئوز ئانا تىلىغا قىزىقىشى ئىنتايىن ژۇقۇرى. شۇ نەرسىلەرنى ھېساپقا ئېلىپ، تېكشىلىك ئورۇنلار بالىلارغا رۇسچە–ئۇيغۇرچە ۋە ئۇيغۇرچە–رۇسچە لۇغەتلەرنى چىقىرىپ بەرسە، بالىلارنىڭ ئوزلىگىدىن ئوگىنىشىگىمۇ قولايلىق بولار ئىدى.

ئا. ئۇردىېۋ: بۇ توغرىلىق ئالمۇتىدىكى ئۇيغۇر مەكتەپلىرى ئۇچۇن دەرسلىك چىقىرىدىغان نەشرىياتلار بىلەنمۇ كوپ سوزلەشكەن ئىدۇق. مۇمكىن ئۇلارمۇ بىر چارىسىنى قىلىۋاتقاندۇ. بىزمۇ بىشكېك شەھىرى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدا ئۇيغۇر بالىلىرى ئارىلىشىپ ئوقۇيدىغان ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئەينە شۇنداق سىنىپلارنى ئېچىشنى پلانلاۋاتىمىز. يېقىندا «ئىتتىپاق» جەمىيىتىدىكى مائارىپ سېكتورى ژۇقۇرى سىنىپ ئوقۇغۇچىلىرى بىلەن ئۇچرىشىش ئوتكەزدى، مەزكۇر سېكتور بېيىل ئون بىرىنچى سىنىپنى ئوتكۇۋاتقان بالىلارنىڭ تىزىمىنى ئېلىپ، ئۇلارنىڭ بىشكېك شەھىرىدىكى ئالىي ئوقۇش ئورۇنلىرىغا چۇشۇشىگە ياردەم قىلىش نىيىتىدە بولماقتا.

مۇخبىر: سوھبىتىڭلارغا كوپ رەخمەت. كەلگۇسى ئىشىڭلارغا مۇۋاپىيەقىيەت تىلەيمەن.

سوھبەتنى يېزىۋالغان پ. ئەخمەتوۋ.
بىشكېك شەھىرى.

سۇرەتتە: (سولدىن ئوڭغا) ماھىرەم غەنىباېۋا، ئابباس ئۇردىېۋ ۋە مېھرىبانۇم ئەخمەتوۋالار سوھبەتتە. ئاۋتورنىڭ سۇرىتى.

ئابرويغا ئېگە

پەن– تېخنىكا ئىنقىلاۋىي جوش ئۇرۇپ، ئىشلەپ چىقىرىش زامانىۋىلاشقان دەۋرىمىزدە قول ھۇنەر ئۇستىلىرىنىڭ تۇرمۇشىمىزدىكى ئورنى تەسلا پەسەيگىنى يوق. ئەكسىنچە بۇنداق قولى گۇل ئادەملەر جەمىيەتنىڭ بارلىق ساھالىرىدا پايدىلىق ئەمگىكى بىلەن ئېلىمىزنىڭ ئىختىسادىي تەرەققىياتىغا تېگىشلىك ھەسسە قوشۇپ كەلمەكتە.

ئەينە شۇلارنىڭ قاتارىدا ئوزىنىڭ ئاتا كەسپى ياغاشچىلىق ھۇنىرىنى دا–

ۋاملاشتۇرۇپ كېلىۋاتقان ئورمەھەممەت ماخمۇتوۋنىڭمۇ جەمىيەتكە سىڭدۇرۇۋاتقان ھەسسىسى ئاز ئەمەس. يەنە شۇنى ئېيتىش كېرەككى، ئۇ «كۇن ئۇ ياققا ئوتسە، پۇل بۇ ياققا» دەيدىغان ئۇستىلارنىڭ قاتارىغا زادى كىرمەيدۇ. چۇنكى ئۇنىڭ ئاتا–بوۋىلىرى تارتىپ موشۇ كەسپىنىڭ نېنىنى ھالال يەپ كەلگەن ئاتاقلىق ئۇستىلاردىن بولۇپ، ئورمەھەممەت ئۇلارنىڭ 6– ئەۋلادىغا ياتىدۇ. دادىسى پەخىردىن ئۇستا غۇلجا شەھىرىدىكى بىر قانچە مەكتەپلەرنىڭ قۇرۇلۇشىغا ئاكتىۋ قاتناشقان. بۇ شەھەردە ئۇنىڭ قولىدىن چىققان پارتا ۋە باشقا ئوقۇش جەھازلىرى بىلەن جابدۇلمىغان بىرەرمۇ مەكتەپ يوق ئىدى. ئەينە شۇنداق ئۇستىنىڭ ئوغلى ئورمەھەممەتمۇ بۇگۇنكى كۇندە ئالمۇتا شەھىرىدىكى سەنئەت دەرگاھلىرىنىڭ بىرى –ياشلار ۋە بالىلار تىياترىنىڭ سەھنە جەھازلىرىنى ياساش ئىشخانىسىدا ئۇنۇملۇك ئىشلەپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇ بۇ يەردە ئوزىنىڭ نازۇك دىتلىقى ۋە ئىشنىڭ سۇپىتىگە بولغان ژۇقۇرى تەلەپچانلىقى بىلەن ئالاھىدە كوزگە چۇشتى. بولۇپمۇ سەھنە ئەسەرلىرى ئۇچۇن جەھازلارنى ئىشلىگەندە قازاق خەلقىنىڭ مىللىي تۇرمۇش بۇيۇملىرىنىڭ توغرا ئىپادىلەنمەي قالغان يەرلىرىنى ئوزى كىچىك چاغلىرىدا ئارىلاشقان قازاق قېرىنداشلارنىڭ ئاۋۇللىرىدا كورۇپ، يادىدا ساخلاپ قالغان ئوسخىسى بويىچە ياساپ بېرەتتى. (مەسىلەن، بوشۇك، ئېگەر، قامچا سېپى، ياغاچتىن ئويۇلغان قاچا– قومۇچلار ۋە ھاكازا) شۇنىڭ ئۇچۇن ئورمەھەممەتنى تىياتر باشلىقىدىن تارتىپ بارلىق خادىملار ئالاھىدە ھورمەتلەپ، ئوزلىرىگە بولەكچە يېقىن كورىدۇ.

ئورمۇھەممەت ئورنىنىڭ تىياترغا ئالاقىدار بۇ پائالىيىتىنى ئالمۇتىدىكى ئۇيغۇر تىياترىدا باشلاپ، سەھنە كورۇنۇشلىرىگە جەھاز ياساشنىڭ نازۇك سىرلىرىنى ئېگەللەپ قالغان بىر چاغدا، ئۇنىڭ سۇپەتلىك ئىشلىرىنى كورگەن بەلگۇلۇك تىياتر ئەربابى راييمبېك ئوغايباېۋىچ سېيتمېتوۋ ئۇنى ئوزى باشقۇرۇۋاتقان تىياترنىڭ ياغاشچىلىق مېخىغا تەكلىپ قىلغان. مانا شۇنىڭدىن بېرى 10 ژىل مابايىندا ئۇ مەزكۇر ياشلار ۋە بالىلار تىياترىدا ئىشلەپ كەلمەكتە. بۇ جەرياندا ئۇ 40تىن ئارتۇق، ھەر خىل دەۋرلەرنى ئىپادىلىگۇچى تۇرلۇك ماۋزۇلاردا يېزىلغان سپېكتاكللارغا سەھنە جەھازلىرى ياساپ، ئوزىنىڭ ھەقىقىي ماھىر ياغاشچى ئېكەنلىگىنى كورسەتتى.

– تىياترىمىز سەھنىسىدە قويۇلىدىغان سپېكتاكللارنىڭ مەزمۇنىغا قاراپ، ھەر دايىم كوتۇلمىگەن شەكىللەردىكى جەھازلارنى ياساشقا توغرا كېلىدۇ، – دەيدۇ ن. ماخمۇتوۋ، – شۇنداقلا ئۇلارنىڭ يېنىك، پۇختا ۋە پارچىلاپ، قايتىدىن قۇراشتۇرۇشقا ئەپلىك بولۇشى شەرت. بۇنىڭ ھوددىسىدىن چىقىش ئۇچۇن ناھايىتى توغرا ئولچەم بىلەن ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە سىلىق ئىشلەشكە توغرا كېلىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە ھازىر سۇپەتلىك ياغاچ ماتېرىياللىرىنى تېپىش قىيىن. شۇ قىيىنچىلىققا قارىماستىن بىزنى دايىم ياغاچ بىلەن تولۇق تەمىنلەشكە تىرىشىپ كېلىۋاتقان دىرېكتورىمىز ر. سېيتمېتوۋتىن چەكسىز مىننەتدار ئېكەنلىگىمنى يوشۇرالمايمەن. بۇ غەمخورلۇققا جاۋابەن مەنمۇ ئوزەمگە بېرىلگەن ماتېرىياللارنى ئىسراپ قىلماسلىق ئۇچۇن ھېچ قانداق براكقا يول قويماي، ئىشلەشكە تىرىشىپ كېلىۋاتىمەن. بۇنىڭ ئارقىسىدا ئىشلەپ چىقىرىش ئۇنۇمى ئوسۇپ، ئايلىق ئىش ھەققىمۇ 140 سومدىن 270 سومغىچە كوتىرىلدى. بۇنىڭغا قوشۇمچە 70 سوم ياردەم پۇلى ئېلىۋاتىمەن. لېكىن مېنى كوپىرەك خوشال قىلىدىغان نەرسە– بۇ يەردىكىلەرنىڭ ماڭا بولغان ھورمىتى. كولېكتىۋىمىزدىكى چوڭ– كىچىكنىڭ ھەممىسى دېگىدەك مېنى «ئورېكە»، «ئۇيغۇرۇماۋا!» دەپ، چىن كوڭلىدىن ئىززەتلەيدۇ.

ھەقىقەتتىمۇ ئورمەھەممەت ئوز كەسپى ساھاسىدىكى مەجبۇرىيىتىنى ئورۇنلاپلا قالماستىن، قولىدىكى ھۇنىرىنى بۇگۇنكى زامانىۋىي سەنئەت تەلۇپىگە لايىق ئىشلىتىش دەرىجىسىگە يەتكۇزەلىگەن. جۇملىدىن، جۇمھۇرىيەتلىك باشلار ۋە بالىلار تىياترىدا سەھنىلەشتۇرۇلگەن كوپ سپېكتاكللارنىڭ ئىچىدە ئۇنىڭ سەھنە ئەسەرلىرى چوڭ مۇۋاپىيەقىيەت قازاندى ۋە «ئالۇۋا» (ئاۋتورى م. ئەۋېزوۋ) سپېكتاكلى قازاقستان لېنىن كومسومولى مۇكاپاتىنىڭ لائورىياتى نامىغا ئېرىشتى. ئەينە شۇ ئۇتۇقلاردا ئۇيغۇر ژىگىتى ئورمۇھەممەت ماخمۇتوۋنىڭ تېگىشلىك ھەسسىسى بار ئېكەنلىگىنى مەمنۇنىيەت بىلەن ئېيتىشقا بولىدۇ.

سوز ئاخىرىدا شۇنى ئېيتىش كېرەككى، ئاتا كەسپىنىڭ ھالال نېنىنى يەپ، بەختلىك ياشاشقا ئادەتلەنگەن ئۇستا بۇگۇنكى كۇندە ئوزىنىڭ ئوغلىمۇ ياغاشچىلىقنى ئوگىتىپ، ھۇنەرمەن ئەۋلادلىرىنىڭ يەنە بىر ئىز باسارىنى تەييارلىماقتا.

س. باھاۋدىنوۋ.
ئالمۇتا شەھىرى.

پىللىكارلار پەللىسى

لېنىن ناھىيەسىنىڭ پىللىكارلىرى بۇ ژىلى «كومۇچ تالە» يېتىشتۇرۇش بويىچە ژۇقۇرى كورسەتكۇچلەرنى قولغا كەلتۇردى. ئۇلار ھەر بىر ئېپەك قۇرۇتى قۇتىسىدىن 150 كىلوگرامدىن باھالىق مەھسۇلات ئېلىپ، دولەتكە 990 سېنتنېر ژۇقۇرى سۇپەتلىك خام ئەشيا تاپشۇردى. بۇ پلان– ۋەزىپىدىن خېلىلا كوپتۇر.

دولەتكە «كومۇچ تالە» تاپشۇرۇشتا ناھىيەنىڭ كارل ماركس نامىدىكى كولخوزى پلانىنى 140،7، كالىنىن نامىدىكى كولخوزى بولسا، 135،7 پروتسېنت ئورۇنلىدى. شۇنداقلا «موسكۋا»، راخمانجان نامىدىكى، «كوممۇنىزم» كولخوزلىرى بىلەن «ئىتتىپاق» سوۋخوزىنىڭ پىللە ئوستۇرگۇچىلىرىمۇ ۋەزىپە ھوددىسىدىن مۇۋاپپەقىيەتلىك چىقىشتى.

«موسكۋا» كولخوزىنىڭ ئاتاقلىق پىللىكارى ئامىنەخان قىرغىزباېۋا ناھىيە بويىچە رېكورد ياراتتى. ئۇ ئوز زىممىسىگە ئالغان ھەر بىر ئېپەك قۇرۇتى قۇتىسىدىن پلاندىكى 150 كىلوگرام ئورنىغا 329 كىلوگرامدىن مەھسۇلات يېتىشتۇرۇپ، بىرىنچى ئورۇننى ئىگىلىدى. ش ۋكولخوزنىڭ ئىلغار پىللىكارلىرىدىن ئاتارخان يەلغىباېۋا، لالىخان قۇربانوۋا، تۇرسۇناي يولداشېۋالارمۇ ژۇقۇرى نەتىجىلەرگە يەتتى.

س. سىدىقوۋ.
جالالاباد ۋىلايىتى.

شائىرغا بېغىشلانغان تەنتەنىلەر

خەلقىمىز ئۆزىنىڭ سۆيۈملۈك پەرزەنتلىرىنىڭ نامىنى ھەر قاچان پەخىرلىنىش بىلەن تىلغا ئېلىپ، ئۇلارنىڭ قەدىر-قىممىتى ئالدىدا ھۆرمەت-ئېھتىرام بىلدۈرۈۋاتقانلىقى بۇ يىتمقى ئۇيغۇر ناھىيەسىدە ئاتاقلىق شائىر ھېزىم ئىسكەندەروۋنىڭ 85 يىللىقىغا بېغىشلىنىپ ئۆتكەن مەراسىملاردا يەنە بىر قېتىم ئۆز ئىپادىسىنى تاپتى.

28-ئىيۇن ناھىيە مەركىزى چۇنجا يېزىسىنىڭ مەدەنىيەت ئۆيى ئالدى. شائىر مەرىكىسىنى نىشانلاش ئۈچۈن ئۇ يەرگە كەلگەن قازاقستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقى دېلېگاتسىيەسى ئەزالىرى، ناھىيە ئاھالىسى ۋەكىللىرى بىلەن داغ-دۇغىلىق تۈس ئالدى.

شائىر ئىجادى پائالىيىتىگە بېغىشلانغان مەرىكە ژىغىنىنى ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى زاكىر مەمرۇۋ ئېچىپ، ئۇ ھېزىم ئىسكەندەروۋ نامىنىڭ بارلىق ناھىيە ئاھالىسىنىڭ قەلبىدىن سۆيۈنۈش بىلەن ئورۇن ئېلىپ كېلىۋاتقانلىقىنى، ئۇنىڭ ئىجادىي پائالىيىتىنىڭ ژۇتداشلىرى تەرىپىدىن ژۇقۇرى باھالىنىدىغانلىقىنى تەكىتلىدى.

— ناھىيەمىز پەرزەندى ھېزىم ئىسكەندەروۋ بىلەن بىز ھەقلىق تۈردە پەخىرلىنىمىز، — دەپ سۆزىنى باشلىدى. ئۇنىڭدىن كېيىن مۇنبەرگە كۆتۈرۈلگەن ناھىيەلىك پارتىيە كومىتېتىنىڭ بىرىنچى كاتىۋى مۇراتبەگ ناسىروۋ، — ئۇنىڭ شېئىر-پوئېمىلىرى ياش ئەۋلاتلىرىمىزنى تەربىيەلەشتە چوڭ رول ئاتقۇرىدۇ. شۇڭلاشقا شائىرنىڭ نامىنى ئەبەدىيلەشتۈرۈش ئۈچۈن ناھىيە دائىرىسىدە بىر قاتار ئەمەلىي چارىلارنى ژۈرگۈزۈپ كېلىۋاتىمىز. بۇ-خۇسۇستا ھ. ئىسكەندەروۋنىڭ تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يۇرتى ئاۋات يېزىسى ئاھالىسىنىڭ كولخوزنى ھ. ئىسكەندەروۋ نامى بىلەن ئاتاش توغرىسىدىكى بىلدۈرۈۋاتقان تىلەكلىرى قوللاپ-قۇۋۋەتلىنىدىغان بولىدۇ.

ئۇنىڭدىن كېيىن سۆزگە چىققان قازاقستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقى باشقارمىسىنىڭ كاتىۋى سايىن مۇراتبېكوۋ، ئەخمەتجان ھاشىروۋ، شائىر ئىجادى ۋە ئۇنىڭ ئىنسانىي خىسلەتلىرى ھەققىدە تەپسىلىي توختىلىپ، دوكلاد قىلغان فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ نامزادى ماھمۇت ئابدۇراخمانوۋ، ئەمگەك ۋېتېرانلىرى: ئىنۇرايىم روزاخونوۋ، زامانبېك باتتالخانوۋلار ھ. ئىسكەندەروۋنىڭ ئەدەبىياتىمىز تەرەققىياتىدىكى تۇتقان ئورنىنى ژۇقۇرى باھالاپ، ئۇ ھەققىدىكى خاتىرىلىرىنى ئېيتىشتى. شائىرلار: خ. ھەمرايېۋ، س. مەمەتقۇلوۋ، م. جەلىسوۋلار ھ. ئىسكەندەروۋقا بېغىشلانغان شېئىرلىرىنى ئوقۇدى. ناھىيەلىك «ئارزۇ» ناخشا-ئۇسسۇل ئانسامبلىنىڭ كونسېرتى بۇ مەراسىم تەنتەنىسىنى يەنىمۇ جانلاندۇرۇۋەتتى.

شائىر مەرىكىسىگە بېغىشلانغان ژىغىن ئاياقلاشقاندىن كېيىن ئۇنىڭ قاتناشچىلىرى ناھىيە مەركىزىدىكى ئىليا بەختىيا قەبرىنى زىيارەت قىلدى.

چۈشتىن كېيىن ھ. ئىسكەندەروۋنىڭ تۇغۇلغان يۇرتى-ئاۋاتتا داۋاملاشتۇرۇلغان مەرىكە تەنتەنىسى ئۇنىڭ قەبرى ئۈستىدە باشلاندى. ئۇ يەرگە ژىغىلغان يۇرتىنىڭ چوڭ-كىچىك ئاھالىسى، ژىراق-يېقىندىن كەلگەن مېھمانلار شائىرنى ئەسلىشىپ، ئۇنىڭغا بولغان ئۆزلىرىنىڭ سۆيگۈ-ئېھتىرامىنى بىلدۈرۈشتى. مەرىكىنىڭ ئاخىرىدا شائىرلارنىڭ ھېزىم ئىسكەندەروۋقا بېغىشلاپ يازغان شېئىرلىرىدىن، خاتىرىلىرىدىن مۇشائىرە ئۇيۇشتۇرۇلۇپ، ئۇ «ئالتاغ» پروگراممىسى تەرىپىدىن يېزىپ ئېلىندى.

نۇر مۇخبىرىمىز.

باللار شىپاكارى

— بۇ ھاياتنىڭ ئېملىگىنى، قەدىر-قىممىتىنى بىلەلمەي ئۆتۈپ كېتىۋاتىمىز. پەقەت ئارقىغا — ئۆتمۈشكە كۆز ژۈگەرتكەندىلا، سەن ئۆزەڭنىڭ خېلە داۋاللاردىن ئاشقانلىقىڭنى تۇيىدىكەنسەن. بۇ ژىللار ئىچىدە مەن ئەستە قالغۇدەك ئېمە ئىشلار قىلدىمكىن دەپ ۋيلىنىسەنكەن، — دەيدۇ، سۆھبەتدىشىم يېنىدا كۈلۈمسىرەپ ئولتۇرغان يولدىشى سەۋرىدىنگە قىيا بېقىپ.

بۈگۈن ژۈتتىكى چوڭ-كىچىك ھەممىسى ۋە ئىشداش كوللېكتىۋى، ئۇرۇق-تۇققان، قوما-قېرىنداشلىرى مايە ماناپوۋانىڭ ئەللىك ياشقا تولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن ئۇنى تەبرىكلەشكە ژىغىلغان. ئۈستەل ئۈستىگە گۈللەر ۋە ئازۇ-ئېمەتلەر تىزىلىپ، مەراسىمگە كەلگەنلەر خۇشاللىق كەيپىياتىغا چۈمگەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى.

تەنتەنىنى م. ماناپوۋا ئىشلەۋاتقان كوللېكتىۋنىڭ باش دوختۇرى ژ. ۋ. پاك تەبرىك سۆز بىلەن ئاچتى. ئۇۋەتتە كەسپىي ئىتتىپاق كومىتېتىنىڭ رەئىسى چىمەنگۈل ساۋۇتوۋا بۇ بىلەرنىڭ ئۆمۈر باياننى قىسقىچە سۆزلەپ، ئۇنى ئىشتىكى ئۇتۇقلىرى بىلەن تەبرىكلىدى. ناھىيەلىك داۋالاش بۆلۈمىنىڭ پەخرى يارلىقىنى تەغدىم قىلدى.

م. ماناپوۋا قارىتۇرۇق يېزىسىدا تۇغۇلۇپ ئۆستى. 1959-ژىلى ئۇ كالىنىن ئوتتۇرا مەكتىۋىنى مۇۋاپپەقىيەتلىك تاماملاپ، قارىتۇرۇق يېزا ئاغرىقخانىسىغا ئىشقا ئورۇنلاشتى، ئۇ چاغلاردا ئاغرىقخانىنىڭ باش دوختۇرى قاسىم قادىروۋ ئىدى. ئىشتا چاققان، تىرىشچان، باللار ئۈچۈن ئالاھىدە مېھىر-شەپقەتكە ئىگە بۇ قىزنى بايقىغان مەمۇرىيەت ئۇنى ھەمشىرىلەرنى تەييارلايدىغان كۇرسقا ئوقۇشقا ئەۋەتتى. مايە كۇرسنى تاماملاپ، تۇغۇتخانىدا بىر ژىل ئىشلەپ، تەجرىبە ئالغاندىن كېيىن تالغىر شەھىرىدىكى تىببىي ئۇچىلىشىغا ئوقۇشقا چۈشتى. ئۇ 1964-ژىلى ئوقۇشنى مۇۋاپپەقىيەتلىك تۈگىتىپ، ئۆز يۇرتىدىكى دوختۇرخانىنىڭ باللار بۆلۈمىگە ئىشقا ئورۇنلاشتى. مانا شۇنىڭدىن بۇيان بىر جايدا، تا مۇشۇ كۈنگىچە ئىشلەپ كەلمەكتە.

بۇ ژىللار ئىچىدە ئۇ قانچىمۇ نارېسىدىلەر ۋە ياش ئۆسمىلەرنى داۋالاپ، قانچىمۇ كىشىلەرگە خۇشاللىق تەغدىم ئەتتى. ئادەملەرنىڭ خۇشاللىقىنى، قايغۇسىنى تەڭ بۆلۈشتى. مۇرتى كەلگەندە قانچىمۇ جانلارنىڭ ھاياتىنى ئەجەل چاڭگىلىدىن ساقلاپ قېلىشقا ياردەملەشتى. بۈگۈنكى مەراسىمدە ئۇنىڭدىن بىر دۇنيا مىننەتدار بولغان كىشىلەر ئۇنىڭغا قۇچاق-قۇچاق گۈللەر تۇتۇپ، ئۇنى تەبرىكلىدى. چەكسىز رەخمەتلىرىنى ئىزھار قىلدى.

مايە ماناپوۋا قەلبى سېخى، كۆڭلى يۇمشاق، كىچىك پېيىل ئايال. ئۇنىڭ ژۇت ئىچىدە ھۆرمىتى چوڭ. كېچىنى-كېچە، كۈندۈزنى-كۈندۈز دېمەي، ھاياتىنى باللار سالامەتلىكى ئۈچۈن سەرىپ قىلىپ كەلدى. يولدىشى سەۋرىدىن ئاكىمۇ ئۆز ژۈتىدا ئەمگىكى سىڭگەن، ھۆرمەتلىك مېخانىزاتور.

ماناپوۋالارنىڭ باللىرىمۇ كۆپ قاتاردا تەربىيەلىنىپ ئوقۇپ، بىلىم ئىگىلىگەن ياشلار.

ئائىلىدە مېھرىۋان ئانا، ئەل ئىشىدا شىپاكار بولۇپ ئۆمۈرى يۇرت بىلەن بىللە ئۆتكەن ماناپوۋانىڭ ئۇزۇن ژىللىق ئەمگىكى ئەزەرسىز قالغىنى يوق. ئۇ ناھىيەلىك، ۋىلايەتلىك سالامەتلىكنى ساقلاش مەھكىمىلىرىنىڭ پەخرى يارلىقلىرى بىلەن تەغدىرلەنگەن. ھەمدە «ئەمگەك ۋېتېرانى» مېدالىنىڭ ساھىبى.

گ. ئەمرۇللايېۋا.
چېلەك ناھىيەسى.

جامبۇل. ۋىلايەت مەركىزىدە ئىشقىۋازلارنىڭ «ئورنون» بىرلەشمىسى خەلق ھۈنەرۋەنچىلىكىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشتەك ئىزگۈ ئىشنى قولغا ئالدى.

سۈرەتلەردە: 1. تانىچكا تىسلىنا بال تانسىلىرىنى ئۆگىنىدۇ. سۋېتا سۇگانوۋا—ھەۋەسكار رەسسام. ئۇلار كورگەزمە زالىدا قول ھۈنەرۋەنچىلىك نەمۇنىلىرى بىلەن تونۇشماقتا. 2. زۇلفىيە ئابدۇللىناغا «ئورنون» بىرلەشمىسى ھاياتتا ئۆز ئورنىنى تېپىشقا ياردەم قىلدى. ئۈچ ژىل ئىچىدە ئۇ بۇ يەردە كىيىم پىچىش، تىكىش، كەشتە بېسىش، توقۇش ھۈنەرلىرىنى ئۆگەندى.

(قازتاگ).

تارىخ سەھىپىلىرىدىن

خوجانىياز ھاجى

(داۋامى، بېشى ئۆتكەن سانلاردا)

خوجانىياز ھاجى قۇرال-ياراق توغرىلىق گەپ قىلغاندا، جىمساردىكى بىتىم بويىچە ئېلىشقا تېگىشلىك قۇرال تۇرماق، خوتەندىكى مەمتىمىن بۇغرا: «ھاجىم قۇرال-ياراق سېتىۋالسا كېرەك بولۇپ قالار، يەنە كېرەك دېسە ئەۋەتىمىز. ھازىرچە ماۋۇ...» — دەپ ئەۋەتكەن 300 سەر (12 كىلوگرام ئەتراپىدا) ئالتۇننى ئەكېلىپ تۇرۇپمۇ بىر مىلتىق سېتىۋالالمايدۇ. ئۇلار ھاجىمغا: «ساۋۇت داموللا باشچىلىقىدىكى شەرقىي تۈركىستان ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزالىرىنى قولغا ئېلىپ، ئاقسۇغا قايتىپ بارساڭ، بىزنىڭ ياردىمىمىز شۇ يەردە بولىدۇ. ئاندىن بىز جىمساردىكى ۋەدىمىزگە ئەمەل قىلالايمىز» — دەيدۇ. تاشقىرىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن ھەربىي قوماندان ماھمۇت سىلىڭ (ماھمۇت مۇھىتى)، ساۋۇت داموللا، زىرىپ قارىجىم، شەمشىدىن داموللا، ئابلاخان، سۇلتانبېك قاتارلىق ھۆكۈمەت ئەزالىرىنى قولغا ئالدى. مەمتىمىن بۇغرا بۇ ئىشنى ئالدىن-ئالا سېزىپ قېچىپ قۇتۇلدى.

سوۋېت ھۆكۈمىتى شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ بۇ ئەقىل-ئىدرەكلىك، ژۇقۇرى بىلىملىك، پاك ۋىجدانلىق، ۋەتەنپەرۋەر، مىللەتپەرۋەر ئەربابلىرىنى قەشقەرنىڭ ئۆزىدىلا جاللاتنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ بېرىپ دېسە، شۇ ۋاقىتتا قەشقەردە بولغان چەت ئەل دىپلوماتلىرىدىن ئېھتىيات قىلغان بولۇشى كېرەك. دەل شۇ ئېھتىيات تۈپەيلى، ماجۇڭيىڭنى قوغلىشىپ بارغان «ئالتايىسكىي»، «تارباغاتايىسكىي» — دېگەن ساختا ناملار بىلەن ئاتالغان ئارمىيەسىمۇ ماجۇڭيىڭنى قەشقەرگىچە قوغلاپ بارماي مارالبېشىدا قالغان ئىدى. سوۋېت ھۆكۈمىتىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن خوجانىياز ھاجى كىشىلىرى تەرىپىدىن پۇتلىرىغا كىشەن سېلىنىپ، ئېلىپ ماڭغان بۇ خەلقىمىزنىڭ ئەقىل-ئىدرەكلىرىنى ئادەم ئىزى باسمىغان چۆل-جەزىرىلەر بىلەن ئېلىپ مېڭىپ ئاقسۇغا يەتكۈزدى. ئۆزىنىڭ مەيلىچە بولسا خوجانىياز ھاجىمۇ ماھمۇت مۇھىتىمۇ بۇ ئىشلارنى قىلمىغان بولاتتى. ئازاتلىق بىلەن ئادالەتكە تەشنا شەرقىي تۈركىستان خەلقى ستالىنچىلارنىڭ بۇ جىنايەتلىرىنى ھېچ قاچان ئۇنتۇمايدۇ.

شىڭ شىسەي دائىرىلىرى ئاقسۇدا تۇرۇۋاتقان خوجانىياز ھاجىدىن ساۋۇت داموللا باشلىق ئىنقىلابچىلارنى ئۈرۈمچىگە ئېلىپ كېتىپ ئۇزۇن ئۆتمەي، خوجانىياز ھاجىنى ئاتالمىش ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە مۇئاۋىن رەئىس قىلىپ، ئۈرۈمچىگە تەكلىپ قىلغاندا ھاجىم تامامەن رەت قىلىدۇ. ماھمۇت مۇھىتىمۇ بۇ كىشىنىڭ ئۈرۈمچىگە بېرىشىغا قوشۇلمايدۇ. ئامما سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق كونسۇلى ئاپرېسوف ئاقسۇغا كېلىپ، ھاجىمغا تولۇق كاپالەتلىك قىلىدىغانلىقىنى ئىزھار قىلىپ، ئۇيغۇرچە، رۇسچە، خىتايچە ئۈچ تىلدا كېپىللىك توختامى تۈزۈلگەندىن كېيىن ئۈرۈمچىگە كېلىشكە رازى بولىدۇ. توختام تۈزۈلگەن تەغدىردىمۇ ماھمۇت مۇھىتى ھاجىمنىڭ ئۈرۈمچىگە بېرىشىغا قەتئىي قوشۇلمىغان ئىدى...

1934-يىلى 8-ئايلاردا بىر قاچە ماشىنا بىلەن، ھاياتىغا كېپىل ئاپرېسوفنىڭ ھەمرالىقىدا ئۈرۈمچىگە كەلگەن خوجانىياز ھاجى ئۇزاق ئۆتمەي تۆمۈر خەلپىنىڭ خاتالىقىنى تەكرارلىغانلىقىنى سېزىشكە باشلىدى. ئۆزىنىڭ قۇرۇق ئۇستەڭگە مىراپ، شىڭ شىسەيگە ساخلاپ تۇرۇشقا تاپشۇرۇلغان ئامانەت بولۇپ قالغانلىقىنى چۈشىنىپ، روھى چۈشۈپ، ئىشلارغىمۇ بارغىسى كەلمەي، كۆپ ۋاقتىنى ئۇلانباي سايلىرىدا ئوۋ قىلىپ، ئويىدە شاخمات ئويناپ ئۆتكۈزىدىغان بولۇپ قالدى. مانا شۇنداق زېرىكىشلىك ھاياتتا 2-3 ژىلمۇ ئۆتتى. بۇ جەرياندا شەرقىي تۈركىستاندا نۇرغۇن پاجىئەلەر يۈز بەردى. بۇلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ دەھشەتلىكى مەھمۇت مۇھىتى ھىندىستانغا ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن ئابدۇنىيازنىڭ قوماندانلىقىدا ھەرىكەت قىلىۋاتقان مىللىي ئازاتلىق جەڭچىلىرى ئاتۇشنىڭ تەرىپىدىن باستۇرۇپ كىرگەن قىزىل ئارمىيە يەر ۋە ئاسماندىن قىلغان ھۇجۇمى بىلەن قىرىپ تاشلاندى. مارالبېشىدىن يەركەنگىچە قەدەر بولغان پايانسىز زېمىن قەبرىستانلىققا ئايلاندى.

قادىر ھاجى يېتەكچىلىكىدىكى قەشقەر ۋىلايەتلىك ساقچى ئىدارىسى ئىنقىلابچىلارنى ئۆلتۈرۈشتە شىڭ شىسەيدىنلا ئەمەس، ھەتتا فاشىستلاردىنمۇ ئېشىپ كەتكەن ئىدى. ماھمۇت سىجاڭ ئابدۇنىيازغا ئۆتكۈزۈپ بەرگەن بىر دۈزىيە ئىنقىلابچىلارنى پۈتكۈل جەنۇبىي-شەرقىي تۈركىستان بويلاپ قىرىپ تاشلاشتا ئۆزىنى ئالاھىدە كۆرسەتكەن قانخورلارنىڭ ئالاھىدە نەزەرگە ئېلىنىپ، قادىر ھاجى يېتەكچىلىكىدە قەشقەر ساقچى ئىدارىسىدا تەشكىل قىلىنغان ساقچى قوراللىق كۈچلىرىدە ژۇقۇرى مەنسەپلەرگە قويۇلىدۇ.

1937-ژىلى مايدا قادىر ھاجىنىڭ كۆرسەتمىسى بىلەن قەشقەردىكى تۈرمىگە كىرۇسىن چېچىپ ئوت قويۇلۇپ، 400گە يېقىن مەھبۇسنى كۆيدۈرۈۋېتىدۇ. بۇلارنىڭ ئىچىدە مەمتىلى ئەپەندى (تەۋپىق)، قۇتلۇق شەۋقىي قاتارلىق ئىلغار زىيالىلارمۇ بار ئىدى.

قومۇلدىن باشلانغان مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلابىنىڭ سەردارى، ئاتالمىش شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى خوجانىياز ھاجى 1937-ژىلى 10-ئاينىڭ 12-كۈنى خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ ئادىتى بويىچە زىياپەت ئۈستىدە قولغا ئېلىنىپ، شىڭ شىسەينىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن مۇسادىرە ھەيئىتى قۇرۇلۇپ، ھاجىمنىڭ مال-مۈلكى مۇسادىرە قىلىنىدۇ. خوجانىياز ھاجىمنىڭ ئادەملىرى سوۋېت كونسۇلى ئاپرېسوفقا بېرىپ «قېنى سىزنىڭ كېپىللىكىڭىز؟» — دەپ سورىغاندا «ھاجىمنىڭ قولغا ئېلىنىشىدىن خەۋەرسىز ئىكەنمىز، سورۇشتە قىلىپ باقايلى» — دەيدۇ، ئىككىنچى كۈنى تىكۋېتىدۇ. ئورنىغا باشقا كونسۇل كېلىدۇ.

قانخورلار بىرلىكتە باشقۇرغان ئاتالمىش «شىنجاڭ مەخپىي سوت ھەيئىتى» دېگەن ئادەم قۇشخانىسى ھەر

(ئاخىرى 4-بەتتە).

خوجانىياز ھاجى

مىللەت خەلقىدىن 50—60 مىڭ كىشىنى تۈرلۈك يوللار بىلەن ئۆجۈقتۇردى. ئۇنىڭ تەرجىمانى— قوشۇمچە كاتىبى شى يۈەن پۇنىڭ (مىللىتى شىۋە) يېزىپ قالدۇرغان ماقالىسىغا ئاساسلانغاندا بۇ جازاخانىدا شىڭ شىسەي جاللاتلىرى بىلەن بىر قاتاردا موسكۋادىن ئەۋەتىلگەن سېمىونوۋ، ياقۇپ، قادىر ھاجى قاتارلىق نكۋد ئادەملىرى بولۇپ، «ھەيئەتنىڭ» ھەممە ئىشلىرىنى بىرلىكتە قىلىشقان.

خوجانىياز ھاجى باشچىلىقىدىكى 108 نەپەر كىشى ئۈستىدە تەرگەۋ ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، 1938—يىلى كۈزدە سېمىونوۋ بىلەن ياقۇپ «جىنايى دېلولارنى» ئېلىپ موسكۋاغا ئاپىرىپ بېرىدۇ. كېيىنرەك ھاشىم ھاجى بېرىپ، سوۋېت ھوكۇمىتىنىڭ 108 نەپەر «جىنايەتچىگە» ئۆلۈم جازاسى بېرىش ھەققىدىكى قارارىنى ئېلىپ كېلىپ، 1938—يىلى 12—ئايدا شىڭ شىسەي ۋە ھاشىم ھاجىنىڭ نازارىتى ئاستىدا خوجانىياز ھاجى باشلىق بىگۇناھ ئادەملەر ئاغامچا بىلەن بوغۇپ ئۆلتۈرۈلىدۇ. ئاغامچىنىڭ بىر ئۇچى شىڭ شىسەيدە بولسا يەنە بىر ئۇچى ھاشىم ھاجى ئارقىلىق ستالىننىڭ قولىدا ئىدى.

پۈتكۈل ئۆمرىنى ئۆز خەلقىنىڭ ھۆرلۈك، ئازادلىقىغا بېغىشلىغان ئەسىرىمىزنىڭ بىرىنچى يېرىمىدا ئۈچ قېتىمقى ئىنقىلابقا قاتنىشىپ، ئۈچىنچى قېتىمىلىقىدا ئۆزى يېتەكچىلىك قىلىپ تېز ئارىدا داڭقى— شۆھرىتى شەرقىي تۈركىستانغىلا ئەمەس، ئۇنىڭ سىرتىغىمۇ تارقالغان خوجانىياز ھاجىم ئۆزىنىڭ ئەللىكتىن سەل ئاشقان ئۆمرىنى باسقۇنچى جاللاتلارنىڭ تىل بىرىكتۈرۈشى بىلەن ئاخىرلاشتۇردى.

بۈگۈن بىز قومۇلدا باشلانغان مىللىي ئازادلىق ئىنقىلاۋىنىڭ 60 يىللىقىنى خاتىرىلەيدىكەنمىز، شۇ ئىنقىلاپ ۋە ئۇنىڭ رەھبىرى خوجانىياز ھاجىغا مۇناسىپ باھا بېرىشىمىز كېرەك. بىز ئەمەلىي فاكتلارغا يولۇقۇپ تۇرۇپ ئېيتىشقا ھوقۇقلۇقمىزكى، قومۇل ئىنقىلاۋى تولۇغى بىلەن مىللىي— ئازادلىق ئىنقىلاپ. بۇ ئىنقىلاپ يالغۇز دېھقانلار بىلەن ھۈنەرۋەنلەرلا ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭغا جەمىيەتنىڭ ھەممىلا قاتلىمى قاتناشتى. ئەتتا قومۇل ۋاڭلىرىنىڭ ئاخىرقىسى بەشىرۋاڭمۇ ئالاھىدە قوشۇن تۈزۈپ خوجانىياز ھاجى بىلەن بىرلىكتە خىتايلارغا قارشى جەڭلەرنى قىلدى. بۇ مەسىلىدە ھەممە قاتلاملارنىڭ مەخسىتى بىرلا— خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنى يۇرتتىن سۈرۈپ چىقىرىپ، مىللىي—ئازادلىقنى قولغا كەلتۈرۈش ئىدى. ئىنقىلاپچىلار دۇنيادىكى ھەممە خەلقلەرگە ئوخشاشلا ئۆزلىرىنىڭ مىللىي—مۇستەقىل دۆلىتىنى قۇرۇشنى مەخسەت قىلدى.

مىللىي—ئازادلىق ئىنقىلاپچىلىرى گەرچە خەلق ئارا زومىگەر كۈچلەرنىڭ ئۇياتسىزلارچە ئارىلىشىشى بىلەن ۋەيران قىلىنغان بولسىمۇ، ئالتە ئايچە ھوكۈم سۈرگەن ئۆزىنىڭ مۇستەقىل ھوكۇمىتى— شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتىنى قۇرالىدى.

شەرىق ئالىمىدە ئۆزىنىڭ «شىرىن كالام» ناملىق دانا ئەسىرى بىلەن مەشھۇر بولغان، شەرقىي تۈركىستاندا مىللىي ئىنقىلاپ پارتىيىسى بىلەن «مەككىدە مىڭ يىل ئىبادەت قىلغاندىن ئۆز خەلقىمنىڭ ئازادلىقى ئۈچۈن بىر كۈن بولسىمۇ خىزمەت قىلاي»— دەپ قايتىپ كېلىپ، مەمتىمىن بۇغرا قاتارلىق كىشىلەر بىلەن بىرلىكتە جەنۇپ خەلقىنى ئويغاتقان ۋەتەنپەرۋەر ئەرباپ ساۋۇت داموللا ھاجىمنى تا بۈگۈنكى كۈنگىچە باشقىلار قويۇپ بەرگەن «پانتۈركىست»، «پان ئىسلامىست» ۋە «ئانگلىيە جاھانگىرلىكىنىڭ قويرۇغى»— دېگەندەك بوھتان ناملار بىلەن ئاتاپ كەلمەكتىمىز. بۇ موتىۋەر زات ھەققىدە كەپ ئالاھىدە ماۋزۇ بولسىمۇ بۇ يەردە شۇنى قىستۇرۇپ ئۆتكۈم كېلىدۇكى، «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى ھوكۇمىتى» قۇرۇلۇپ، ئۇزاق ئۆتمەي، سوۋېت ھوكۇمىتىگە مۇسۇل ھاجىم (ماخمۇت سىجاڭنىڭ ئاكىسى) باشلىق بەش كىشىلىك ۋەكىل ئەۋەتىپ سوۋېت ھوكۇمىتىدىن:

1. شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنى ئېتىراپ قىلىش؛
2. جۇمھۇرىيەتكە قورال- ياراق سېتىپ بېرىش؛
3. سودا توختىمى ئىمزالاش؛

قاتارلىق مەخسەتنى ئوتتۇرىغا قويغان ئىدى. شەرقىي تۈركىستان ھوكۇمىتى ئالدى بىلەن يېقىن خوشنا سوۋېت ھوكۇمىتىگە مۇراجىئەت قىلغان ئىدى. «شەرقىي تۈركىستان»، «ئىسلام» دېگەن سۆزلەردىن ئۆلگۈچە چۆچۈيدىغان ستالىنچىلار ۋەكىللەرنىڭ تەلىۋىنى رەت قىلغاندىن كېيىن، ساۋۇت داموللا ھىندىستان ئارقىلىق ئانگلىيەدىن قورال—ياراق سېتىۋالدى. بۇ ئىنقىلاپنىڭ ئېھتىياجى ئىدى. شۇنى ئېيتىش كېرەككى، شۇ يىللاردىكى ئىنقىلاۋىي كىشىلەرنىڭ ھەقىقىي نامىنى تىكلەش زامانىمىزدىكى تارىخچىلارنىڭ مۇھىم ۋەزىپىسى ۋە ۋىجدانى بورچىدۇر. ئۇيغۇر خەلقى ئۆز ئىچىدىن چىققان كىشىلىرىنىڭ ھاياتىدىن ئۆزلىرى يەكۈن چىقىرىشى، باشقىلار قويۇپ بەرگەن ناملار بىلەن ئاتاپ ژۈرۈۋەرمەسلىگى كېرەك. شەرقىي تۈركىستان خەلقىمۇ دۇنيادىكى بارلىق خەلقلەرگە ئوخشاش ئۆز تەقدىرىنى ئۆزى ھەل قىلىش، ئۆزلىرىنىڭ تارىخىدىن ئۆزلىرى خۇلاسە چىقىرىش ھوقۇقىغا ئىگە.

دېمەكچى بولغۇنۇم، شۇ دەۋردىكى خوجانىياز ھاجى، ساۋۇت داموللا، ماھمۇت مۇھىتى، مەمتىمىن بۇغرا ۋە باشقا مەشھۇر ئەرباپلارنىڭ ھەممىسىلا ئۆز خەلقلىرىنىڭ مىللىي- ئازادلىقى ئۈچۈن كۈرەشكەن ئىدى.

مەشھۇر سەردار خوجانىياز ھاجى «دېھقانلار قوزغىلىڭىنىڭ رەھبىرى» ئەمەس، بەلكى، مىللىي- ئازادلىق ئىنقىلاۋىنىڭ يېتەكچىسى بولغان ئىدى. بەزى زاماندىشلىرىمىز: «خوجانىياز ھاجى شىڭ شىسەي بىلەن بىرلەشكەندىن كورە، شەرقىي تۈركىستاندىكى بارلىق مىللىي- ئازادلىق كۈچلىرىنى بىرلەشتۈرۈپ، ئۇرۇشنى داۋاملاشتۇرغان بولسا ئازات بولاتتۇق»— دېيىشىدۇ. بۇ شۇ دەۋردە مۇمكىن بولمايدىغان ئىش ئىدى. بۇنىڭ ئەڭ ئاساسلىق تەرىپى—ستالىن بىزنىڭ ئازادلىقىمىزنى، مۇستەقىللىكىمىزنى خالىمايتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن مۇ بىز ژۇقۇرىدا: «شەرقىي تۈركىستان بويىچە خوجانىياز ھاجى، ماجۇڭيىڭ، ئوسمان، شىڭ شىسەيدىن ئىبارەت تۆرت كۈچ موجۇت بولۇپ، بۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭلا ژىپ ئۇچى موسكۋاغا باغلاغلىق بولسىمۇ، ھېچ قايسىسىنىڭ ئۆز ئارا بىرلىشىپ كېتىشىنى ستالىن خالىمايتتى»، دېگىنىمىز. شەرقىي تۈركىستاننىڭ ھەممە بولۇڭ— پۇشقاقلىرىدىكى كۈچلەرنى نازارەت قىلىشقا ستالىن ۋە يېژوۋ تەرىپىدىن ئەۋەتىلگەن ھاشىم ھاجى، سېيىت ھاجى، قادىر ھاجى، مەنسۇر ئەپەندى، ئابدۇللا ئەپەندى، ياقۇپ ئەپەندى ۋە باشقا ھەرەم كۆرمىگەن ھاجىلار، ئەپەندىلەر يېغىپ كەتكەن بولۇپ، ئۇلار يەنە يەرلىك خەلقلەرنىڭ شۇ دەۋردىكى ستالىن ۋە سوۋېتكە بولغان ئىشەنچىدىن پايدىلىنىپ، يەرلىك ئاگېنتلارنى كۆپەيتىپ، ئىنقىلاۋىي كۈچلەرنىڭ بىرلىشىپ كەتمەسلىگى ئۈچۈن قولىدىن كەلگەن ئىشنىڭ ھەممىسىنى قىلغان ئىدى.

شەرقىي تۈركىستان خەلقىنى شەپقەتسىز قىرغان، بوغۇپ ئۆلتۈرۈشكەن بەزى قاتىللارغا خاتىرە، ھەيكەل، قەبرە قاتۇرۇپ خاتىرلىنىپ كېلىۋاتقان موشۇ كۈنلەردىمۇ پۈتكۈل ئۆمرىنى ئۆز ۋەتىنى، خەلقىنىڭ ئازادلىقىغا بېغىشلىغان ماھمۇت مۇھىتى، تومۇر سىجاڭ، ئوسمان ئېلى (قىرغىز)، ئابدۇنىياز قاتارلىقلارنىڭ ھاياتى يورۇتۇلماي كېلىۋاتقاندىن تاشقىرى، ئۆز زامانىسىنىڭ دانىشمەنلىرى، ئىنقىلاپ رەھبەرلىرى بولغان ماھمۇت نىياز ئەلەم، ساۋۇت داموللا، مەمتىمىن بۇغرا، ئۇلارنىڭ ئىنىلىرى شامەنسۇر، ئەمىر ساھىب قاتارلىقلار ستالىنچىلار تەرىپىدىن ئۆز ۋاقتىدا قويۇپ بەرگەن «پانتۈركىست»، «پان ئىسلامىست»، «چەت ئەلنىڭ جاسۇسلىرى»— دېگەندەك دەلىلسىز تۆھمەت ناملار بىلەن ئاتىلىپ كەلمەكتە.

مەن ئويلايمەنكى، تەڭسىزلىك، ئەركىنسىزلىك ئازاۋىنى كۆپ تارتقان خەلقىمىز ئۆز ئىچىدىن چىققان كىشىلەرگە ئۆزى باھا بېرەلەيدىغان كۈنلەرگە يېتىشىمۇ ئانچە ئۇزاق ئەمەس. بۈگۈنكى دۇنيانىڭ ئاساسىي تېندېنسىيەسى بولغان ئازادلىق ۋە دېموكراتىيە تەسىرى بىلەن س س ج ئىدا ژۈرگۈزۈلۈۋاتقان قايتا قۇرۇش ۋە ئاشكارىلىق ھەرىكىتىدىن ئىلھاملىنىپ، تارىخىمىزغا توغرا باھا بېرىش بىلەن، تا موشۇ كۈنگىچە قارىلىنىپ كېلىۋاتقان تارىخىي شەخسلەرنىڭ ئالدىدىكى ئىنسانى بورچىمىزنى ئادا قىلىشىمىز كېرەك.

ئا. راخمان.
قىرغىزستان جۇمھۇرىيىتى.

يېڭىلىقلار

ئۇيغۇر ئەدەبىياتى كېڭىشى

يېقىندا قىرغىزستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقى باشقارمىسىدا ئۇيغۇر ئەدەبىيات كېڭىشىنى قۇرۇشقا بېغىشلانغان يىغىن بولۇپ ئۆتتى. يىغىنغا قىرغىزستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقى باشقارمىسىنىڭ كاتىبى ئوسمان ئىبراگىموۋ، رۇس ئەدەبىياتى بويىچە مەسلىھەتچىسى گ. كولىنكوۋ، «ئالاتوۋ» ژۇرنالىنىڭ باش مۇھەررىرى كىڭەش جۇسۇپوۋ، يازغۇچى —شائىرلار، ئۇيغۇر جامائەتچىلىكىنىڭ ۋەكىللىرى ۋە ئەدەبىياتىمىزنىڭ جان كۆيەر شەيدالىرى قاتناشتى.

يىغىننى قىرغىزستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقى باشقارمىسىنىڭ كاتىبى ئوسمان ئىبراگىموۋ ئېچىپ، بۇ يەردە ئۇيغۇر ئەدەبىيات كېڭىشىنىڭ قۇرۇلۇۋاتقانلىقى بىلەن كۆپچىلىكنى تەبرىكلەپ، شۇنداق دېدى:

— بىز قىرغىز—ئۇيغۇرلار تۈركىي تىلىدا سۆزلىشىدىغان قانداش— قېرىنداش، ئەسلىداش، ئېتىقادىمىز، ئۆرپ- ئادەتلىرىمىز ئوخشاش خەلقلەرمىز. قىرغىزستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقى باشقارمىسى يېنىدا ئۇيغۇر ئەدەبىيات كېڭىشىنىڭ قۇرۇلۇشى قىرغىزستاندا ئىستىقامەت قىلىۋاتقان ئۇيغۇرلارنىڭ مەدەنىي— مەنىۋىي ھاياتىدا يۈز بەرگەن زور يېڭىلىق بولۇشى بىلەن ھەممىمىزنى چوڭ خوشاللىقلارغا بۆلىگەن ۋاقىەدۇر. ئۇيغۇر ئەدەبىيات كېڭىشى ئۆزىنىڭ مىللىي ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىي قىلىشى ئۈچۈن ئۇرغۇپ تۇرغان ئىجادىي ئىشلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشى، خەلقلەر دوستلۇغىنى مۇستەھكەملەشكە ھەسسە قوشۇشى لازىم. بىز بۈگۈن ئەدەبىيات كېڭىشى رەئىسلىكىگە لايىق كىشىنى دېموكراتىيە ئاساسىدا سايلىشىمىز كېرەك.

شۇنىڭدىن كېيىن يىغىن قاتناشچىلىرى كېڭەش رەئىسى بولۇشى ئۈچۈن ھەممە شەرتلىرى تولىدىغان س س ج ئى يازغۇچىلار ئىتتىپاقىنىڭ ئەزاسى ئۇيغۇر شائىرى جامالدىن قاسىموۋنى ئۇيغۇر ئەدەبىيات كېڭىشىنىڭ رەئىسى قىلىپ ئۈچۈق ئاۋازدا سايلىدى. كېڭەش تەركىۋىدە ئىشلەيدىغان ئىككى بۆلۈمگە— نەسرىي بۆلۈمگە نەسردىن داۋۇتوۋ، شېئرىيەت بۆلۈمگە مۇزەپپەرخان قۇربانوۋلار مەسئۇل بولۇپ بەلگۈلەندى.

شۇنداق قىلىپ، قىرغىزستان پايتەختى بىشكېك شەھىرىدە بەينەلمىلەل دوستلۇقنى مۇستەھكەملەشنىڭ كۈيچىسى ھەم جارچىسى بولۇپ، ئۇيغۇر ئەدەبىيات كېڭىشى قۇرۇلدى.

خ. تۇردىيېۋا.
بىشكېك شەھىرى.

چەت ئەللەردىن خەۋەرلەر

تاس س — ئاپ ن

ئوتكۈزۈلىدىغان مۇزاكىرىلەر توغرىلىق

كودو سۇسىن ئاگېنتلىقى 11— ئىيۇل كۈنى ياپونىيەنىڭ باش مىنىسترى كايفۇنىڭ ئاقش پىرېزىدېنتى بۇش بىلەن بولىدىغان مۇزاكىرىلىرىگە توختىلىپ، ھازىرقى ۋاقىتتا ياپونىيە باش مىنىسترىنىڭ بەلگۈلەنگەن ئاساسىي مەخسەتلىرىنىڭ بىرى قوشما شتاتلارنى ھازىرچە سوۋېت ئىتتىپاقىغا چوڭ مالىيەۋىي ياردەم بېرىشكە ئەتىگەن ئىكەنلىگە، بەلكى پەقەت ئىنتېللېكتۇئال ۋە تېخنىكىلىق قوللاپ- قۇۋۋەتلەش بىلەن چەكلىنىش لازىم ئىكەنلىكىگە ئىشەندۈرۈشتىن ئىبارەت ئىكەنلىكىنى خەۋەر قىلدى.

ئاگېنتلىق ياپونىيە بىلەن ئاقشنىڭ بۇ مەسىلە بويىچە چوڭ پەرىقلىرى يوق، چۈنكى بۇشنىڭ ئۆزى «س س ج ئى نىڭ ناھايىتى ئۇرغۇن ھەربىي خىراجەتلىرى، ئۇنىڭ كۇباغا ياردەم بېرىۋاتقانلىقى ۋە موسكۋانىڭ پرىبالتىكا جۇمھۇرىيەتلىرى بىلەن مۇناسىۋەتلىرىنىڭ ئۇيغۇنلاشتۇرۇلمىغانلىقى ئۈچۈن» سوۋېت ئىتتىپاقىغا چوڭ مالىيەۋىي ياردەم بېرىشكە قارشى ئىكەنلىكىنى تەكىتلەيدۇ.

ئوچۇقلۇق كەسكىنلىكنى پەسەيتىدۇ

ئاقش پىرېزىدېنتى بۇش ئاق سارايدا جەنۇبىي كورېيە پىرېزىدېنتى رودې ئۇ بىلەن بولغان ئۇچرىشىشىدا مۇنداق دەپ بىلدۈردى: بۇنىڭدىن بىر يىل ئىلگىرى بىز ئۇچراشقىنىمىزدا، كورېيە جۇمھۇرىيىتى سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى يېڭى ئوچۇقلۇق ھارپىسىدا بولغان ئىدى، بۇ ئوچۇقلۇقنى بىز تولۇق قوللاپ- قۇۋۋەتلەيمىز. بۇ ئوچۇقلۇق كەسكىنلىكنى پەسەيتتى ۋە پەقەت كورېيە جۇمھۇرىيىتى ئۈچۈنلا ئەمەس، بەلكى پۈتكۈل تىنچ ئوكيانى باسسېينى ئۈچۈنمۇ تىنچلىققا ۋە تۇراقلىققا بولغان ئىستىقبالنى ياخشىلىدى. مەن شۇنى ئېيتىشنى خالايمەنكى، كورېيە جۇمھۇرىيىتى بىلەن قوشما شتاتلار سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئىقتىسادىي ۋە سىياسىي ئىسلاھاتلار بويىچە ئالغا ئىلگىرلەيدىغانلىقىنى كۆرۈشكە بىرلىكتە مەنپەئەتدار.

«قىزىل كخمېرلار» تېچلىق كېلىشىمنى بۇزماقتا

«قىزىل كخمېرلار» تېچلىق ئورنىتىش توغرىلىق كېلىشىمگە خىلاپلىق قىلىپ، مەملىكەتنىڭ غەربىي- شىمالىدىكى كامبودژا دۆلىتى ئەسكەرلىرىنىڭ ئىستېھكاملىرىغا ھۇجۇم قىلدى. بۇ توغرىلىق كودو سۇسىن ئەخبارات ئاگېنتلىقى مۇداپىئە مىنىسترلىگى رەسمىي ۋەكىلىنىڭ پنومپېندا قىلغان بىلدۈرۈشىگە ئاساسلانغان ھالدا خەۋەر قىلدى.

مۇھەررىر ئۈچۈن ئا. قۇتلۇق.

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
ئىپەك يولى كوچىسى،
50—ئۆي 8—قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى: قازاقستان س س ج مىنىسترلار كابىنېتى.

گېزىت ئوفسېت ئۇسۇلى بىلەن بېسىلدى. بىر باسما تاۋاق.

تېلېفونلار: مۇھەررىر— 33—86—69، مەسئۇل كاتىپ— 33—86—50، پارتىيە بۆلۈمى— 33—86—81، ئىقتىسات بۆلۈمى—33—86—06، ئەدەبىيات بۆلۈمى— 33—86—27، مەدەنىيەت بۆلۈمى— 33—92—01.

زاكاز (2454) تىراژ 8250

«Йени хаят» («Новая жизнь») индекс 653593: приложение Республиканской Социально-политической газеты на уйгурском языке «Уйгур авази» выходит — по вторникам, четвергам и субботам.
Ордена Трудового Красного Знамени типография Издательства ЦК Компартии Казахстана.
г. Алма-Ата, 480044. Проспект Ленина, 24.

ПОГ-60